

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra církevního a civilního práva

Diplomová práce

VYBRANÉ KAPITOLY Z DĚTSKÉ KRIMINALITY SE ZAMĚŘENÍM NA SOUDNÍ ŘÍZENÍ, NA UKLÁDANÁ OPATŘENÍ A NA DALŠÍ INSTITUCIONÁLNÍ POMOC

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hyková

Autor práce: Markéta Michlová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: pátý

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

17. dubna 2008

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Kateřině Hykové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD

1	VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1	Dítě	10
1.2	Mladistvý	11
1.3	Mládež	11
1.4	Kriminalita	11
1.5	Delikvence	11
1.6	Trestný čin	11
1.7	Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu	12
1.8	Výjimečný trest	12
2	AKTUÁLNÍ STAV A VÝVOJ DĚTSKÉ KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICĚ	13
3	SPECIFICKÉ ZNAKY TRESTNÉ ČINNOSTI DĚTÍ	18
4	ZÁKLADNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ DĚTÍ	19
4.1	Vnitřní faktory	21
4.2	Vnější faktory	21
4.2.1	Výchova dětí v rodinách a sociální podmínky domácností	21
4.2.2	Vliv vrstevnické party a školy	25
4.2.3	Vliv médií	27
4.2.4	Vliv alkoholu a drog	29
5	VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI	30

6	SOUDNÍ ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ, KTERÉ SE DOPUSTILY ČINU JINAK TRESTNÉHO.....	37
6.1	Zahájení řízení	39
6.2	Účastníci řízení	40
6.3	Jednání	40
6.4	Náhrada nákladů řízení	43
7	OPATŘENÍ UKLÁDANÁ DĚTEM, KTERÉ SE DOPUSTILY ČINU JINAK TRESTNÉHO	44
7.1	Dohled probačního úředníka	45
7.2	Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče	47
7.3	Ochranná výchova	48
7.3.1	Diagnostický ústav	49
7.3.2	Dětský domov se školou	51
7.3.3	Výchovný ústav	52
8	DALŠÍ INSTITUCIONÁLNÍ OPATŘENÍ	56
8.1	Rodina	56
8.1.1	Rodičovská zodpovědnost	58
8.1.2	Výchovná opatření	59
8.1.3	Předběžné opatření	60
8.2	Škola	61
8.2.1	Učitelé, ředitel a pedagogická rada	61
8.2.2	Výchovná komise	63
8.2.3	Výchovný poradce	63
8.2.4	Školní psycholog a speciální pedagog.....	64
8.3	„Ze zákona“ pomáhající instituce	65
8.3.1	Pedagogicko-psychologická poradna	66
8.3.2	Speciální školy (třídy) pro žáky se specifickými poruchami chování	67

8.3.3	Policie	67
8.3.4	Odbor sociálních věcí	68
8.3.4.1	<i>Kurátor pro mládež</i>	69
8.3.5	Psychiatrická léčebna	71
8.4	Vybrané nevládní organizace	72
8.4.1	LATA	72
8.4.2	Big Brothers, Big Sisters a Program Pět P	74
8.4.3	Terénní sociální práce	75
9	VYBRANÉ ZAHRANIČNÍ ZPŮSOBY POMOCI NEZLETILÝM DELIKVENTŮM	77
9.1	Programy s aktivní účastí policie	77
9.1.1	Holandský program HALT	77
9.1.2	Oklahomský Youth Intervention Program	78
9.2	Multisystemická terapie	79
9.3	Expedice	81
10	PRÁCE S DELIKVENTNÍ MLÁDEŽÍ	82
11	Motivace pracovníka	82
11.1	Pracovník a klient	84
	ZÁVĚR	89
	Seznam použitých zdrojů	94
	Seznam zkratk	100
	Seznam příloh	101
	Přílohy	102

ÚVOD

„Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“¹ „Oliver (14) málem zemřel. Spolužáci ho skoro zabili a ještě si to natočili!“ „Zlomená ruka, krvavé podlitiny na obličeji, zhmožděný prs a další zranění má Eva S. (63) jako památku na návštěvu jedenáctiletého vnuka Vaška. Vnouček babičce polil hlavu fermežovou barvou, kterou předtím ukradl, mlátil ji lanem, řemenem s přezkou, silným klackem a dalšími předměty které si předem připravil.“ „Několik vykradených chat v blízké chatové oblasti, klubovna u hřiště, stánek zelináře či vietnamský obchůdek na náměstí. Pachateli je pětice hochů, z nichž jenom jednomu je víc než patnáct let.“ „Boxerem vyzbrojený Rom (14) napadl na záchodech trojici o rok starších žáků. Nechal se při tom nafilmovat mobilem a chlubil se tím.“

První větu si může přečíst v § 11 trestního zákona každý. Následující věty jsme si mohli přečíst během roku 2007 a 2008 v denním tisku. Pro ilustraci jsem vybrané články z roku 2007 a 2008 přiložila do přílohy této práce. Myslím, že nejsem sama, kdo je po přečtení předchozích vět v rozpacích a v hlavě má spoustu otázek.

Co to ale znamená nebyt trestně odpovědný? Jaké z toho plynou důsledky? Proč vůbec nejsou děti pod 15 let trestně odpovědné? Je možnost dle současných zákonů děti za spáchání jinak trestných činů nějak potrestat? Jaké „tresty“ můžou být nezletilým dětem uloženy? A jak můžeme těmto dětem pomoc jinak než jen soudním řízením a v něm ukládanými opatřeními? A co rodiče – můžou ty v nějaké instituci najít pro své delikventní dítě pomoc? A pokud na kriminalitě trestně neodpovědných dětí mají příčinění, můžou být také potrestány? Co se tedy vůbec děje s dětmi, které před svými patnáctými narozeninami někoho zavraždí, či spáchají jinou trestnou činnost? Tak to jsou otázky, na které se v této práci budu snažit nalézt odpovědi.

Přiznám se, že na problematiku dětské kriminality ani s ní spojenou problematiku věkové hranice trestní odpovědnosti dětí, nemám vyhraněný názor,

¹ Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon § 11

přesto nemůžu říci, že by mě problematika nezletilých delikventů nezajímala. Domnívám se, že k tomu, abychom si mohli utvořit na tuto věc svůj názor, je třeba znát, jak takové soudní řízení ve věcech dětí mladších 15-ti let vypadá, jaké druhy opatření můžou být dle současného zákona dětem uloženy, ale třeba i faktory, které kriminální chování u dětí ovlivňují a spoustu dalších poznatků o dítěti a možné pomoci třeba za pomoci dalších institucí, ať státních, či dobrovolných. Pak teprve můžeme uvažovat o tom, jak by měl stát kriminalitu dětí řešet, zda je správné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti apod.

Jak už jsem psala, rozhodla jsem se zabývat se touto problematikou v mé diplomové práci. Věřím, že mi vypracování pomůže „udělat si jasno“ v této problematice a zároveň mi pomůže k utvoření vlastního názoru na danou problematiku opřený o co nejvíce poznatků. Stejně tak věřím, že vypracováním této práce dokážu, že dětští pachatelé nejsou dle našich zákonů „nepostihnutelní“ a za své spáchané jinak trestné činy se jim dostane příslušného opatření.

Díky médiím si můžeme myslet, že dětská kriminalita neustále narůstá, ale jestli je to pravdou, či jestli je pravdou opak, tak to nám řeknou pouze kriminální statistiky. *„Obecně lze říci, že kriminalita dětí a mladistvých je silně medializována. V roce 1989 se o dětské kriminalitě prakticky nemluvílo, přestože tehdy byl podíl kriminality mládeže na celkové kriminalitě vyšší o 1,17 % než v roce 1999.“*² Zařazení statistik o vývoji a stavu dětské kriminality do této práce pokládám za samozřejmé.

Hlavním cílem této práce je tedy zjistit, co se děje s dětmi, které spáchají jakýkoli trestný čin a nejsou trestně odpovědné. Myslím, že naše veřejnost stále neví, že i těmto dětem můžou být uložena některá opatření a že proti těmto dětem probíhá i nějaké řízení. Nejedná se sice o řízení trestní, ale občansko-právní, přesto v něm můžou být uložena dětem opatření, která by měla vést k nápravě. Můj hlavní cíl se tedy skládá z uvedení možného způsobu řízení proti dětem mladších patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného, a s tím související

² POKORNÁ, E. Vývoj kriminality dětí a mladistvých: Kriminalita dětí a mladistvých

i druhy možných uložených opatření. Zabývat se zde nechci jen opatřeními, které může nezletilým delikventům uložit soud, ale i dalšími institucemi, které existují v naší republice a mají co do činění s nezletilými delikventy. Jako je rodina, škola, policie, odbor sociálních věcí v čele s kurátorem mládeže, pedagogicko-psychologická poradna či psychiatrická léčebna. Budu se zabývat jejich možnostmi péče o tyto děti.

Mezi mé další cíle patří věnovat se dobrovolnickým organizacím. Pro inspiraci bych se chtěla podívat i na zahraniční způsoby pomoci nezletilým delikventům. A na závěr práce bych chtěla zařadit i kapitolu týkající se práce s delikventní mládeží. Toto zařazení chápu jako doplnění předchozích kapitol, protože následující otázka asi nenapadá jen mě. „Proč vůbec někdo chce pracovat se začínajícími kriminálníky?“

Co se týče posloupnosti mé práce, tak před zařazením hlavních kapitol bych vymezila ještě základní pojmy týkající se právě problematiky dětské kriminality, zamyslela bych se nad vývojem dětské kriminality, nad specifickými znaky dětských delikventů i nad věkovou hranicí trestní odpovědnosti. Zmínit bych se chtěla i o možných faktorech ovlivňujících kriminální chování dětí.

Nejdůležitější dokument, z kterého budu při vypracování této práce vycházet, je Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který je platný od 1. ledna 2004.

Důležité pro vypracování této práci určitě budou i další v současnosti platné zákony. Například Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Podstatná pro zpracování bude určitě i literatura jako například kniha Mládež a delikvence, kniha Neukázněný žák – Cesta institucionální pomoci, kniha Právní postavení mladistvých, kniha Epidemie delikvence a další, které uvedu v seznamu literatury.

Vycházet budu i z aktualizovaných internetových stránek různých institucí.

Téma této diplomové práce zasahuje nejen do problematiky práva, ale také do problematiky psychologie, psychiatrie, pedagogiky či sociální práce. Proto se budu snažit v průběhu práce využívat i literaturu z těchto oblastí.

Také bych chtěla v úvodu mé práce upozornit, že téma budu zpracovávat hlavně po stránce teoretické právě na základě v současné době platných zákonů, dostupné literatury a dalších informačních zdrojů. Tuto teorii doplním samozřejmě statistickými tabulkami týkající se dětské kriminality a některé kapitoly i vlastními postřehy z mých krátkodobých praxí v Dětském domově se školou v Šindlových dvorech a ve Výchovném ústavu v Černovicích. Mé praktické zkušenosti v této oblasti nejsou zatím nijak velké, proto se zde budu věnovat hlavně teorii. Snad právě díky získaným informacím a poznatkům bude má práce s těmito dětmi kvalitnější. Práce s nezletilými delikventy mě totiž velice zajímá a chtěla bych se věnovat těmto dětem i při výkonu své profese.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Dítě

Pojem dítě, stejně tak jako i některý následující termíny, má velké množství definic. Vlastně každý vědní obor, který se dětmi zabývá, charakterizuje tento pojem ze svého hlediska. Já pro tuto práci pokládám za důležité vymezit tyto pojmy hlavně z hlediska trestního práva.

V knize mládež a delikvence je dítě charakterizováno jako člověk od narození do 15-ti let. Dítě nemá trestní odpovědnost a někdy pro jedince tohoto věku používají orgány činné v trestním řízení též označení nezletilý.³

Stejnou charakteristiku udává i Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. „Podle tohoto zákona se rozumí dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršíl patnáctý rok věku.“⁴

³ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 315

1.2 Mladistvý

Mladistvým je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.⁵ Na rozdíl od dospělého má sníženou trestní odpovědnost.⁶

1.3 Mládež

Výraz mládež používáme v souladu s mezinárodními dokumenty pro mladé lidi do doby dovršení 18. roku a bez vymezení dolní hranice věku.⁷

1.4 Kriminalita

Pojmem kriminalita rozumíme množinu všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoli, tedy i osobou, která ještě není trestně odpovědná.⁸

1.5 Delikvence

Pan Matoušek označuje pojmem delikvence všechny typy jednání, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků. Ve stejném smyslu používá výraz delikventní chování.⁹

1.6 Trestný čin

Trestným činem se podle § 3 Trestního zákona rozumí pro společnost nebezpečný čin. *„Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem*

⁴ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 2 c)

⁵ Tamtéž, § 2 d)

⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 316

⁷ Tamtéž, s. 316

⁸ Tamtéž, s. 316

⁹ Tamtéž, s. 315

*provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou.*¹⁰ „K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“¹¹

V řízení ve věcech mladistvých používáme místo termínu trestný čin pojem provinění. V řízení ve věcech nezletilých používáme slovní spojení „čin jinak trestný“.

1.7 Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu

Pachatelem trestného činu je ten, kdo trestný čin spáchal. Pokud byl trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, nazývají se tyto osoby spolupachatelé. Odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama.¹²

Účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor), navedl jiného k spáchání trestného činu (návodce), poskytl jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět po trestném činu (pomocník).¹³

1.8 Výjimečný trest

Co rozumíme výjimečným trestem upravuje Trestní zákon č. 140/1961 Sb. Dětem sice tento trest uložen být nemůže, ale k základním pojmům ho přiřazují proto, že dítěti mezi 12. až 15. rokem může být v občanskoprávním řízení nařízena ochranná výchova, pokud spáchalo čin, u nějž zákon dovoluje uložit výjimečný trest.

Výjimečným trestem se tedy dle Trestního zákona rozumí „*jednak trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí.*“¹⁴

¹⁰ Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon, § 3 ods.4

¹¹ Tamtéž, § 3 ods.3

¹² Tamtéž, § 9

¹³ Tamtéž, § 10

„Trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je velmi vysoký nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.“¹⁵

Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal trestný čin vraždy na dvou nebo více osobách, nebo zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem. Stejným způsobem může být potrestán pachatel, který vraždil opětovně, zavraždil těhotnou ženu, či osobu mladší než 15 let, veřejného činitele při výkonu nebo pro výkon jeho pravomoci, nebo jinou osobu pro její rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Stejně tak pokud se dopustil trestného činu vraždy v úmyslu získat majetkový prospěch nebo v úmyslu zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin, anebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky.¹⁶

2 AKTUÁLNÍ STAV A VÝVOJ DĚTSKÉ KRIMINALITY V ČR

O tom, jaký je stav dětské kriminality v určité zemi v jednotlivých letech nás informují kriminální statistiky. Ani ty však nejsou objektivním obrazem úrovně trestné činnosti. Při posuzování statistik kriminality je totiž nutné si připomenout, že existuje něco jako latentní kriminalita. Latentní kriminalita neboli skutky proti zákonu, které nikdo nikdy neohlásil, je mnohem četnější než kriminalita oznámená orgánům činným v trestním řízení. A to jak pokud jde o počty pachatelů, tak pokud jde o počty provinění. Z kriminality oznámené orgánům činným v trestním řízení je zas jen určitá část kriminality – tzv. objasněná kriminalita – je objasněna do té míry, aby se dal s jistotou určit pachatel trestného činu a jeho věk.¹⁷

¹⁴ Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon, 29

¹⁵ Tamtéž, § 29

¹⁶ Tamtéž, § 219

¹⁷ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s.144

Při uvažování o výpovědní hodnotě kriminálních statistik musíme brát v úvahu i zdroj dat. Tím může být dle Matouška policie, soudnictví, oběti trestné činnosti, pachatelé trestné činnosti, případně i jakýkoli vzorek populace.¹⁸

Důvodem toho, že kriminalita vzrůstá, nebo, jako například v poslední době, klesá, mohou být i populačně slabší ročníky a fakt, že hranice trestného činu stoupla ze dvou na pět tisíc korun.¹⁹

Stav kriminality dětí a mladistvých v období od 1.1.2007 do 31.12.2007 dle jednotlivých druhů trestných činů ukazuje tabulka 1. Zahrnuje jak počet spáchaných skutků nezletilými i mladistvými, tak počet stíhaných či vyšetřovaných osob. Týká se objasněné kriminality. V tabulce zaznamenané údaje jsou ze statistického výkazu kriminality, který uveřejnilo Policejní prezidium ČR na stránkách ministerstva vnitra.

Z tabulky se můžeme dočíst, kolik bylo spácháno objasněných skutků nezletilými pachateli. Porovnat to můžeme i s počtem objasněných skutků, které spáchali mladiství pachatelé. Vidíme, že jak u nezletilých, tak u mladistvých vedou v počtu majetkové trestné činy, na druhém místě jsou u dětí násilné trestné činy.

Dále v této tabulce můžeme vyčíst počet stíhaných a vyšetřovaných osob. A to jak nezletilých, mladistvých, tak i celkem. Opět vedou jak nezletilí, tak mladiství v majetkové trestné činnosti. Pokud porovnáme jak u nezletilých, tak u mladistvých počet spáchaných skutků s počtem vyšetřovaných osob, zjistíme, že počet spáchaných skutků je vyšší.

¹⁸ Tamtéž, s. 144

¹⁹ ČÁPOVÁ, H. Dětské gangy mají na svědomí třetinu krádeží

Tabulka 1: Počet objasněných kriminálních skutků spáchaných dětmi a mladistvými a počet stíhaných, vyšetřovaných osob dle jednotlivých skupin trestných činů v období od 1.1.2007 do 31.12.2007²⁰

TSK	NÁZEV	Spácháno skutků		Stíháno, vyšetřováno osob		
		Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let	Celkem	Nezletilí 1-14 let	Mladiství 15-17 let
101-190	Násilné činy	498	1 082	13 297	537	998
201-290	Mravnostní činy	86	184	1 212	80	169
311-590	Majetkové činy	1 457	3 966	33 826	1 410	2 914
611-664	Ostatní krim. Činy	386	982	12 791	380	774
721-790	Zbývající kriminalita	226	1 653	43 892	183	1 301
801-890	Hospodářské činy celkem	57	212	22 668	45	166
101-902	CELKOVÁ KRIMINALITA:	2 710	8 079	127 718	2 635	6 322

Vývoj počtu dětských pachatelů trestné činnosti v absolutních číslech od roku 1989 do roku 2006 ukazuje tabulka 2. Tyto absolutní čísla neberou ohled na počty dětí v populaci, přesto můžeme vidět od roku 1989 do roku 1996 nárůst a od roku 1996 pozvolný pokles trestné činnosti osob mladších 15 let. V roce 2006 byl dle této tabulky dokonce počet osob nejnižší za celé období od roku 1989 do roku 2006. Tabulka nám ukazuje i počet dětských pachatelů trestné činnosti v jednotlivých územích ČR. Zde musíme brát v úvahu samozřejmě počet obyvatel v jednotlivých územích.

Graf 1 čitelněji znázorňuje to samé co tabulka 2. Již ale bez rozdělení na jednotlivá území ČR.

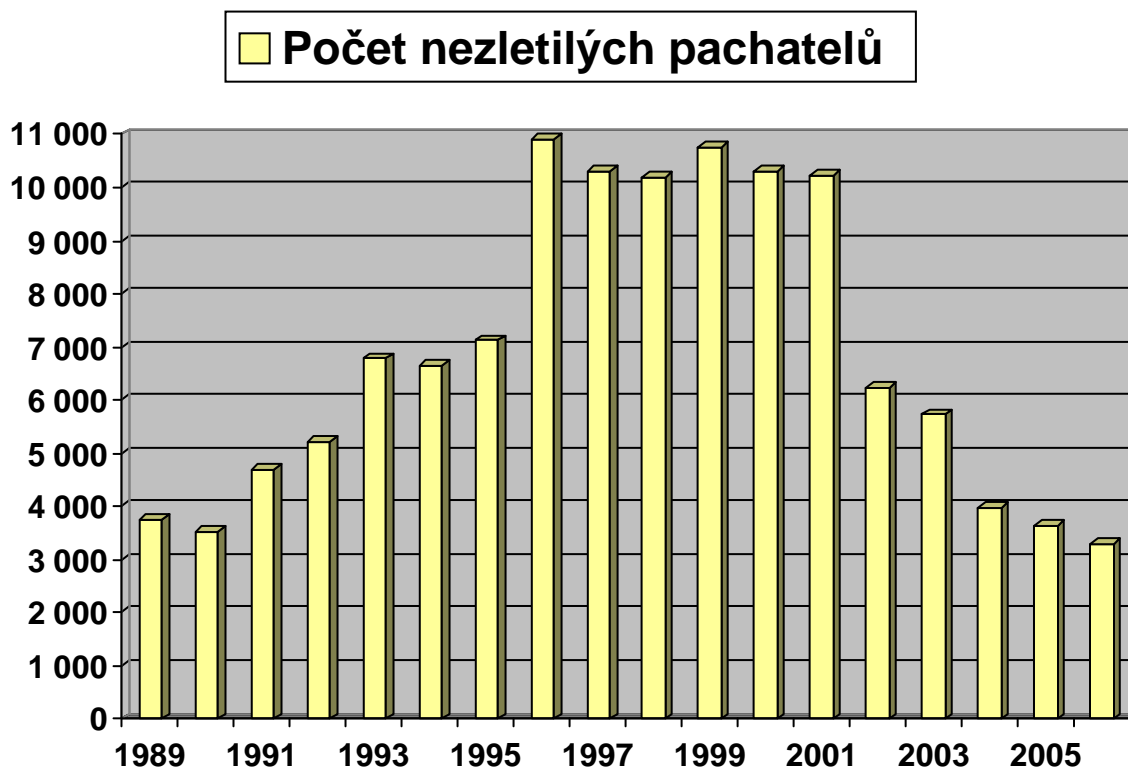
²⁰ Ministerstvo vnitra [online]. Praha: MVCR [cit.17.4.2008]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2007/index.html>.

Tabulka 2: Trestná činnost osob mladších 15 let v ČR²¹
(počet osob)

Rok	Území								
	ČR	Praha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM
1989	3759	319	466	207	386	651	347	650	733
1990	3524	292	378	234	356	674	362	555	673
1991	4678	424	454	345	627	858	482	715	773
1992	5234	361	661	376	515	1005	639	863	814
1993	6780	410	686	560	685	1020	861	1108	1450
1994	6632	305	694	524	605	1031	913	975	1585
1995	7118	521	752	523	718	1056	798	1056	1694
1996	10899	776	925	761	1046	1798	1231	1582	2789
1997	10296	608	790	647	817	1830	1209	1583	2812
1998	10175	544	843	769	778	1513	1085	1473	3160
1999	10757	560	927	779	872	1513	1189	1511	3406
2000	10313	726	822	925	903	1721	1046	1440	2730
2001	10224	520	945	622	882	1702	1164	1603	2786
2002	6232	307	613	383	652	921	581	912	1863
2003	5724	357	410	382	538	1092	516	898	1531
2004	3977	236	268	246	359	779	416	596	1077
2005	3643	234	201	348	274	676	412	486	1012
2006	3294	196	171	279	253	449	347	563	1036

²¹ *Statistická ročenka kriminality za rok 2007*. Ministerstvo spravedlnosti [online]. Praha: MSČR [cit.17.4.2008]. Dostupné na [www: http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145](http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145)

Graf 1: Trestná činnost osob mladších 15 let od roku 1989 do roku 2006 v ČR

3 SPECIFICKÉ ZNAKY TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE

Způsob páchaní trestné činnosti mládeže je většinou výrazně ovlivněn (jeho psychickým a somatickým vývojem, vlastnostmi a zkušenostmi). V tomto směru se mezi dospělými a dětskými (či mladistvými) pachateli projevují určité zvláštnosti, ke kterým zejména patří:

- Výběr předmětů útoku je určován jiným hodnotovým systémem, než u dospělých.
- Trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině.
- Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu.
- Chování mladých pachatelů se vyznačuje většinou neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení.
- Konání těchto pachatelů je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností při překonávání překážek, mnohdy je použito neúměrných prostředků k dosažení cíle.
- Na páchaní trestné činnosti mladistvých i dětí má značný vliv alkohol, případně jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty.
- Dětská a mladistvá pachatelé jednájí více emotivně než rozumově, trestná činnost je páchána ve většině případů živelně pod vlivem momentální situace.
- Při opakování trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti.
- Při získávání alibi se pachatelé orientují na osoby ze skupiny, do níž patří.
- O přípravě, ale i o spáchané trestné činnosti se pachatelé rádi svěřují členům své skupiny.
- Pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. auta, videa, motocykly, radia, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky apod.).
- Věci získané trestnou činností jsou velmi brzy rozdělovány mezi její členy. Při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině.

- Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti vyplývají ze somatických znaků pachatele, např. se snižující se objasněností jednotlivých typů trestných činů se zvyšuje podíl dětských a mladistvých pachatelů.²²

Tyto znaky potvrzuje i Jakub Holas a Kazimír Večerek z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. *„Krádeže a krádeže vloupáním jsou pro tuto věkovou skupinu typické, většinou nepáchají sami, ale v partách. Vloupání nebývá promyšlené, ale je věcí okamžitého nápadu. Vedlejší škoda při vloupání bývá často větší než vlastní lup, který získají.“*²³

4 ZÁKLADNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ DĚTÍ

Názory na příčiny vzniku delikventního a kriminálního chování se neustále vyvíjejí. Pokládám za důležité uvést zde alespoň základní faktory ovlivňující toto chování. Většinou každý odborník pokládá za důležitý jiný faktor. Často je to věc názoru a zkušeností, většinou se ale níže uvedené faktory prolínají či doplňují. Pro mě osobně byly v této věci velice přínosné knihy pana Koukolíka a paní Drtilové *Vzpouřa deprivantů a Život s deprivanty*.

Pokud se chceme zabývat řešením, nápravou a pomocí dětským delikventům, považuji za hodně důležité poznat právě příčiny jejich delikventního chování. Ostatně tuto mou domněnku potvrzuje i Shelleová: *„Možnost nápravy delikventního jedince je přímo závislá na pochopení příčiny delikventova chování vybočujícího z rámce chování akceptovatelného společností, tj. postižení kriminogenních faktorů, jež toto jednání zapříčinily.“*²⁴ Poznání kriminogenních faktorů můžeme chápat obecně, tak jak se je pokusím stručně shrnout na následujících stranách, nebo konkrétně u konkrétní osoby. Protože u každého jednotlivce a jeho konkrétního problému, musíme hledat vždy i konkrétní příčinu. Samozřejmě příčin může být vždy více a můžou se různě kombinovat

²² MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*, s. 68

²³ ČÁPOVÁ, H. Dětské gangy mají na svědomí třetinu krádeží

²⁴ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 21

a doplňovat. Nikdy bychom se neměli spokojit s následujícími obecně danými příčinami. Třeba může být za problémem úplně jiná, specifická příčina.

O tom jsem se přesvědčila právě v dětském domově se školou. Byl zde chlapec, který se zde ocitl za opakované ohrožování a napadání své matky a svého o čtyři roky mladšího bratra. Nutno dodat, že chlapec pocházel ze slušné, funkční rodiny, chlapec byl jinak hodný, inteligentní a neužíval ani žádné omamné látky. Příčinou byla „obyčejná“ sourozenecká žárlivost. Matka mladšímu synovi viditelně „nadržovala“, ochraňovala ho a upřednostňovala ho. Dle slov tohoto chlapce ho „měla radši“.

Chtěla jsem tímto příkladem poukázat na široké a různorodé spektrum příčin delikventního chování. Také netvrdím, že je rozpoznání příčiny lehké. Naopak. Jak mě přesvědčila praxe v dětském domově se školou, málokdy to delikvent řekne sám a často to ani on sám neví. Ale na druhou stranu myslím, že pokud poznáme příčinu daného chování, usnadní nám to pomoc tomuto člověku a tím vlastně i řešení daného problému.

Na to, že je trestná činnost páchána, má tedy vliv několik faktorů. Tyto faktory můžeme rozlišit na vnější a vnitřní.

Dle Shelleové převládá v posledních desetiletích tzv. multifaktoriální přístup při zjišťování příčin. Podstata tohoto multifaktoriálního přístupu spočívá právě v poznání, že k delikventním projevům chování dochází v důsledku působení více faktorů, a nikoli pouze jednoho, ať vnitřního, či vnějšího.²⁵

Stejného názoru je i Labáth. Delikventní chování má mnohapříčinový charakter. Je podmíněné více faktory. Vzniká, zpevňuje se a rozvíjí se jejich spolupůsobením. Jejich rozbor vyžaduje interdisciplinární přístup. Příčiny tohoto chování nejsou dodnes úplně prozkoumané. V odborných kruzích nepřevládá jeden názor.²⁶

²⁵ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 22

²⁶ LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*, s. 66

4.1 Vnitřní faktory

Mezi vnitřní faktory se řadí vrozené a převážně dědičně podmíněné temperamentové vlastnosti jako je vzrušivost, sklon k impulzivnímu nebo zkratkovému jednání, snížené sebeovládání, či konstitučně oslabená volní složka osobnosti. Vrozené dispozice dětí jsou i genetické choroby nebo poruchy osobnosti.²⁷ Dle Matouška mají při vzniku kriminálního chování vnější vlivy o něco větší váhu než vlivy genetické.²⁸

K vnitřním faktorům řadíme i získané oslabení centrálního nervového systému při hyperkinetickém syndromu, při záchvatovitém onemocnění, nebo po jakémkoliv traumatickém nebo toxiiinfekčním poškození mozku.²⁹ Mezi vnitřní faktory bych zařadila i momentální stav psychiky.

4.2 Vnější faktory

Mezi vnější faktory patří působení okolního prostředí na jedince, ve kterém je zahrnut způsob výchovy dětí v rodinách a sociální podmínky domácností, vliv vrstevnických part, subkultur, médií, školy ale i vliv celé společnosti.³⁰ Také sem řadíme i účinky alkoholových a nealkoholových drog.

4.2.1 Výchova dětí v rodinách a sociální podmínky domácností

Myslím si, že problém kriminality dětí je důsledkem výchovy a to hlavně v rodině, ale i důsledkem všeobecné výchovy. „*V případech trestné činnosti dětí je třeba volat k zodpovědnosti zejména rodiče*“³¹

Škola má poměrně malé pravomoci k výchově a je ve většině případů závislá na podpoře rodičů. Pozitivní vliv na výchovu dětí má určitě i organizovanost dětí v zájmové činnosti, ale bohužel ne všechny děti se organizují v zájmové činnosti.

²⁷ KRÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*, s. 110

²⁸ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 24

²⁹ KRÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*, s. 110

³⁰ POKORNÁ, E. *Vývoj kriminality dětí a mladistvých: Kriminalita dětí a mladistvých*

³¹ Tamtéž

Je všeobecně jasné, že delikventním dětem chybí trvalý zájem, možnost vybití energii ve sportu a fyzické práci. Víme, že se spousta dětí nudí a jejich život nemá žádnou zajímavou náplň.

Dle Matouška je rizikovým faktorem pro dítě nepřítomnost rodičovské postavy v rodině.³² O tom, že neúplná rodina je důležitý faktor, jsem se přesvědčila i při pročítání osobních dokumentací dětí umístěných v dětském domově se školou v Šindlových dvorech. *„Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy sociální nepřizpůsobivosti, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona.“*³³

Velmi důležitá je také kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny. Chybění přiměřené rodičovské péče označuje Matoušek za deprivacní syndrom.³⁴

Deprivanti jsou lidé, kteří z biologických, psychologických nebo sociokulturních důvodů nedosáhli lidské normality či o ni přišli. Jsou to lidé v různém stupni a rozsahu „nepovedení“ nebo „zmrzačení“. Postižení je výraznější v citové a hodnotové než v intelektuální oblasti.³⁵

Velmi často je lidská normalita poškozena poruchou vazby k matce v raném dětství. Jde o „otisk“, který je v základních rysech dokončen ve věku kolem dvanácti měsíců a v pozdějším životě, u mnoha lidí pravděpodobně celoživotně, se pouze udržuje. Podobně často ji poškozují i pozdější události, například opakovaná duševní poranění v dětství, v dospívání, rané dospělosti i později.³⁶

„Pro některé funkční systémy mozku platí, že v jejich vývoji jsou kritická období. Nedostávají-li v tuto dobu dostatečné množství správných informací, jejich vývoj se nezvratně poškodí nebo zmrzačí. Příkladem možnosti, jak se dá zmrzačit normální vývoj, je kritické vývojové období řeči. Jestliže se na malé děti

³² MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 45

³³ Tamtéž, s. 45

³⁴ Tamtéž, s. 42

³⁵ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 44

³⁶ Tamtéž, s. 47

v tomto období vůbec nemluví, nikdy, po celý další život, se tyto děti mluvit nenaučí.

Lze předpokládat, že v nějaké jemnější podobě tento krajní příklad platí i pro vývoj citového života a s tím i pro vývoj schopnosti rozlišovat dobré a zlé.³⁷

Pravděpodobně nejdůležitějším poznatkem výzkumu poslední doby je dle Koukolíka, že se emotivita neboli citový život vyvíjí ve stejných stupních jako poznávání. A stejně tak jako v případě poznávání, tak emotivita by se měla rozvíjet učením.³⁸

Je tedy nutné se učit vyšším, diferencovanějším úrovním citového života. Musíme se učit umění vcítovat a umění milovat podobně, jako se učíme číst literaturu náročnější než slabikář a počítat složitěji než malou násobilku.³⁹

Z výše uvedených důvodů se může tedy stát, že se setkáme s „mimořádně inteligentními, nemírně vzdělanými, vysoce výkonnými a ve stoupání na sociálním žebříčku úspěšnými jedinci, kteří jsou v citové oblasti natolik nevyvinutí nebo málo diferencovaní, že kdyby je to postihlo v oblasti intelektové, málokdo by váhal označit jejich stav za pásmo od debility k idiocii“.

Rodiče často více či méně úzkostně sledují vývoj „rozumu“ svých dětí, ale daleko menší počet lidí se ptá: „Jaké bude mé dítě mít srdce?“⁴⁰

A rozvíjení emotivity je úkol, který náleží v první řadě především rodině.

Pro mnohé lidi bývá také překvapením, že podobně jako poznávání a citlivost se vyvíjí i morální život.⁴¹ A tak mohou být ohromeni ze zkušenosti s vysoce vzdělaným a inteligentním jedincem, který se chová jako nestvůra. Jako by nepředpokládali nebo nechtěli uvěřit, že vysoce inteligentní jedinec může být citový a morální mrzák.⁴²

³⁷ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*, s. 49

³⁸ Tamtéž, s. 75

³⁹ Tamtéž, s. 71

⁴⁰ Tamtéž, s. 68

⁴¹ Tamtéž, s. 78

⁴² Tamtéž, s. 74

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že rodina, ač úplná nebo neúplná, významně formuje osobnost dítěte a formuje citové vazby. Výchova tedy může ovlivnit, jak bude dítě důvěřovat lidem, jaké si vytvoří názory na svět a hodnoty, jak bude vycházet s ostatními, jak bude v životě uznávat a ctít autority apod.

Velice přitom záleží na přístupu rodičů. Bude-li přístup k dítěti přesvědčivě autoritativní, může se stát, že z dítěte vyroste „ušlápnutý“ neprůbojný jedinec, případně člověk, který si bude své pocity agrese vybíjet na slabších. Ostatně k tomu se vyjadřuje i Matoušek. *„Dítě se v takové rodině učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování. Časté a drastické tělesné tresty jsou vždycky málo účinné, dítě se rodiči vnitřně vzdaluje, předstírá, lže a manipuluje, aby se tvrdému trestu vyhnulo. Tím jsou paradoxně posilovány způsoby chování, kterým má výchova bránit.“*⁴³

Toto bych ještě doplnila slovy Kříže: *„Nepříznivě může působit i nadměrně rigidní a netolerantní výchovný přístup, který neumožňuje realizaci vlastních představ o životě. Vzдор pak může vést k závadnému jednání. Někdy má delikt poškodit rodinu, způsobit ostudu perfekcionista rodiči, společensky ho znemožnit. Je odvetou za zdánlivě nepřiměřené omezování. Motivace k takovému jednání může proběhnout na nevědomé úrovni.“*⁴⁴

Pokud však výchova dítěte bude naopak příliš liberální, je zde nebezpečí, že z něho jednou bude samorostlý jedinec bez úcty k autoritě. Dle Matouška je *„dlouhodobými výzkumy dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v sociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní – jednou dítě za přestupek trestají vehementně, jindy ho za totéž netrestají.“*⁴⁵

Myslím si, že výchova dítěte by se neměla brát na lehkou váhu. Rodiče by k ní měli přistupovat zodpovědně a nepodceňovat spolupráci s výchovnými institucemi jakými je např. škola nebo zájmové kroužky, ale třeba

⁴³ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 44

⁴⁴ KRÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*, s. 110

⁴⁵ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 44

i pedagogicko-psychologická poradna.

Důležitý je i čas, který rodiče věnují svým dětem. Domnívám se, že hlavně v poslední době je hodně rodičů, kteří pro své povolání nemají na děti čas a snaží se jim to vynahradit vyšším hmotným nebo finančním zabezpečením. To však dětem většinou nestačí a často pak hledají útěchu v partách, kde se na sebe konáním deliktů snaží soustředit pozornost a obdiv, čímž si můžou nahrazovat právě nedostatek lásky doma.

Podobný názor zastává i JUDr. Zdeněk Sovák: *„Jedna z hlavních příčin kriminality dětí a mládeže u nás je podle mého názoru v nedostatečné citové výchově dětí v rodinách od nejútlejšího věku. Každodenní štvance zmenšuje čas dospělých pro výchovu jejich dětí, zvyšuje jejich nervozitu, stres dnešní doby se přenáší do mikroklimatu rodin, které již nejsou útočištěm v nejistotě, ale představují prostor pro vybití zklamání nad nezdary a neúspěchy všedního dne.“*⁴⁶

Ze své dosavadní zkušenosti soudím, že pokud doma dítě nenachází klidné rodinné prostředí, dostatek lásky, uznání a podmínek k vlastní seberealizaci, snaží se co nejčastěji a co nejdříve z takového prostředí unikat.

4.2.2 Vliv vrstevnické party a školy

Každé dítě se dříve či později ocitne v období, kdy hledá svou osobní identitu. Toto období obecně nastává během dospívání. Hlavním prostředkem hledání vlastního já je dle Matouška vrstevnická skupina. V období dospívání nabírá tato skupina na významu, svým vlivem zastihuje i rodinu.⁴⁷ *„Děti tráví čím dále tím více času ve formálních skupinách v kolektivních zařízeních (ve škole, v zájmových organizacích) i v neformálních skupinách v místě bydliště.“*⁴⁸ Ve většině rodin nepřináší podle Matouška příklon dítěte k vrstevníkům během dospívání rozchod s rodiči ani přetrhání vazeb k původní rodině. Pokud se ovšem

⁴⁶ SOVÁK, Z. *Několik úvah o příčinách a podmínkách trestné činnosti dětí a mládeže*

⁴⁷ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 81

⁴⁸ Tamtéž, s. 81

hodnoty dané skupiny výrazně neodlišují od hodnot, jež jsou prioritami v rodině dítěte.⁴⁹

„Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně vytyčují meze dovoleného chování.“⁵⁰

Sama vrstevnická skupina není určitě nic špatného. Může být zdrojem přátelství, sounáležitosti i opory. Problém nastává v případě, pokud je tato skupina delikventní.

Když jsem se v předchozí kapitole zabývala specifickými znaky trestné činnosti mládeže, uvedla jsem zde, že kriminalita mládeže je páchaná skoro vždy ve skupinách. Těmito skupinami mám na mysli právě různé party a neformální vrstevnické skupiny. V partě může mít jedinec pocit anonymity a na tuto anonymitu spoléhá při páchání trestné činnosti, a proto si dovolí věci, na které by si sám netroufl. *„Koalice a organizace zbavují nutnosti přemýšlet, úzkosti ze svobody a odpovědnosti. Dodávají umělý přesah, vizi, smysl života, zdůvodnění čehokoli ve prospěch celku.“⁵¹*

Dle Matouška jsou nejčastějším typem delikventní skupiny party trávící svůj volný čas v hernách a na diskotékách, kterým se na tento způsob života přestanou dostávat finanční prostředky, a tak si je začnou opatřovat drobnými krádežemi. Často vede ke kriminalitě party také nuda.⁵² Zaujal mě případ skupiny amerických studentů, který je uveden v knize *Mládež a delikvence*: *„Studenti přepadli v Centrálním parku běhající mladou ženu, postupně ji znásilnili a zbili tak, že téměř přišla o život. Neznali ji, ona je nijak neprovokovala, jen – jak se vyjádřil jeden člen skupiny u soudu – neměli zrovna nic lepšího na práci“⁵³*

U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým

⁴⁹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 82

⁵⁰ Tamtéž, s. 83

⁵¹ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 52

⁵² MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 83

⁵³ Tamtéž, s. 84

rodinným zázemím. Na tyto děti má vůdce party velký vliv a také ho využívá. Vstupním rituálem do delikventní party bývá často dokonce spáchání nějakého závažného trestného činu.⁵⁴

Důležitý faktor při vzniku delikventního chování je i působení školy. A to ne jen právě ve smyslu, že ve škole se tvoří první vrstevnické party. Mnohé děti jsou totiž k delikventnímu chování motivovány přímo ve škole tím, že není v jejich schopnostech podávat výkony běžně vyžadované ve škole. Ve škole tak tyto neúspěšní žáci nemají možnost zažít pocit úspěchu a může to tyto děti směřovat k aktivitám oceňovaným aspoň u jiné skupiny populace, jakými jsou právě různé delikventní skupiny.⁵⁵

4.2.3 Vliv médií

Poslední dobou se často hovoří o vlivu televize na množství i brutalitu páchaní trestné činnosti. *„Agresivní a delikventní chování dětí je prokazatelně ovlivňováno násilím předváděným v televizních pořadech. S odstupem 10-15 let po rozšíření televizního vysílání stoupl v USA, v Kanadě a v Jihoafrické republice počet zabití na dvojnásobek. Podobný nárůst násilné trestné činnosti zaznamenalo jisté menší kanadské město, kam se televizní signál dostal až 20 let poté, co byl již jinde dostupný. Kritickým věkem pro vliv televizního násilí je období před pubertou.“*⁵⁶

Jestliže dítě již od útlého věku vidí v televizních seriálech i filmech hrdiny, kteří se doslova brodí v krvi a během svého vítězného tažení ničí všechny své nepřátele, není divu, že si různé nebezpečné údery nebo kopy chtějí vyzkoušet v praxi. Dle Koukolíka a Drtilové zhlédlo dnešní jedenáctileté dítě za svůj život v televizi v průměru 8 000 vražd a 100 000 dalších násilných činů.⁵⁷

⁵⁴ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 83

⁵⁵ LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*, s. 64

⁵⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 102

⁵⁷ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 207

„V padesátých letech bylo ve Spojených státech v nejsledovanějších televizních hodinách věnováno násilí 16 % vysílacího času, v současnosti podíl stoupl na 70 – 80 %.“⁵⁸

Televize posiluje u všech dětí agresivitu a pocit, že svět je nebezpečným místem. Kromě toho televizní násilí pravděpodobně oslabuje citlivost na násilí, s nímž se člověk setkává v reálném světě. Slábne schopnost odlišovat možné a nemožné.⁵⁹ Mladí pachatelé trestných činů v USA dle Matouška přiznávají, že čtvrtina až třetina akcí, za něž byli trestáni, byla přímo inspirována tím, co předtím viděli v televizi.⁶⁰ Kromě toho je možné, že opakované sledování pořadů, v nichž je násilí, vyvolává návyk podobný hráčské závislosti.⁶¹

Je zajímavé, jak mnohá masmédiá v podstatě z obchodních důvodů, byť naoko káravě, popisují způsoby trestné činnosti. Instruuji nás, jak připravit a provádět podvody, jak vyrábět a užívat drogy, jak olupovat staré, bezmocné a slabé, jak vraždit, jak vylupovat banky, jak vyrábět a používat výbušniny, jak se vykrotit z obvinění prostřednictvím právních klíčků a obstrukcí, jak a koho uplácet. Až se nám někdy při sledování každodenních zpráva může zdát, že zločin je každodenní, přirozenou a nevyhnutelnou součástí naší reality, a že my všichni se vlastně dělíme jen na zločince nebo jejich oběti.⁶² *„Jako bychom i my byli se vši vehemencí vyzývání a podněcování, abychom se už konečně připojili k jedné z bojujících stran.“⁶³*

Ale proč? Vždyť i dnes jsou přece okolo nás pozitivní hrdinové, *„kteří by mohli mnohým mravně neukotveným posloužit jako následováníhodné vzory, nikdo je však nezná, nevíta, neoslavuje, když si shodně myslíme, že žádné hrdiny nepotřebujeme a že ve svém životě vystačíme s antihrdiny, s těmi odstrašujícími*

⁵⁸ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 207

⁵⁹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 103

⁶⁰ Tamtéž, s. 103

⁶¹ KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, s. 207

⁶² NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 47

⁶³ Tamtéž, s. 48

vzory, o nichž každodenně čteme na stránkách deníků a jejich černých kronik či je se zděšením sledujeme v různých reality show“.⁶⁴

V této podkapitole bych také chtěla upozornit na vliv videoher a dalších počítačových her. Stejně tak jako televizní pořady, i tyto hry existují dobré (například pro výuku jazyků apod.) i špatné, kde je násilí a kde vyhrává ten, který zabije nejvíce ostatních. Při své dosavadní práci s dětmi jsem si nemohla nevšimnout, že oblíbenost takovýchto her je velice vysoká. Ostatně když jsem na vlastní oči viděla, jak svěřenci dětského domova se školou ve svém volném čase hrají hru, kde pomocí klávesnice a myši ovládají postavičku s nožem, která honí v bludišti ostatní postavičky, zůstala jsem se nevěřicně dívat. Když jsem se zeptala proč mají vůbec takovéto hry dovoleny, bylo mi odpovězeno, že si tak jen vybíjejí svou agresi a že je lepší, když si ji vybíjí takto virtuálně než skutečně. S tím samozřejmě nesouhlasím a myslím si, že pokud to mnohokrát udělají virtuálně, nebudou se již tolik ostýchat zkusit podobné věci v reálu.

Napodobování je nejsnadnějším a nejčastějším učením.⁶⁵

Mou myšlenku potvrzuje i Novotný: „Ovládají zaměřovače, tisknou spouště, vidí svoje oběti padat a umírat, jsou si vědomi zabíjení a jsou za to odměňováni například dobrým hodnocením nebo postupem do dalších, náročnějších částí hry. Na herních trenažérech se učí vraždit a ničit obdobně vynalézavě a pragmaticky, jako se piloti učí na simulátorech obsluhovat obrovské boeingsy, protože také pilotní trenažér počítá se všemi eventualitami, které se na palubě letadel mohou během skutečné letu vyskytnout. Zkušenosti s beztrestností za proviňování ve virtualitě navozují závažná pokušení k nebezpečnému proviňování v realitě.“⁶⁶

4.2.4 Vliv alkoholu a drog

Pokud se zajímáme o dění okolo sebe, zjišťujeme, že alkohol a drogy nemají vliv pouze na dospělé pachatele trestné činnosti, ale stále častěji i na děti. V České republice je sice podávání alkoholických nápojů osobám mladším osmnácti

⁶⁴ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 28

⁶⁵ DRTILOVÁ, J.; KOUKOLÍK, F. *Odlíšné dítě*, s. 71

⁶⁶ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 46

let zakázáno, avšak v praktickém životě je situace jiná. Sama jsem se několikrát přesvědčila, že na různých diskotékách i v obyčejných restauracích je tento zákaz porušován.

Jak říká Shelleová, je zvyšující se procento kriminálních deliktů páchaných dětmi v souvislosti s toxikománií varujícím signálem.⁶⁷

Obdobně jako u alkoholu je i u nealkoholových návykových psychotropních látek trestná činnost páchána v důsledku ztráty zábrán a sebeovládání. Vliv na kriminalitu má i fakt, že drogy jsou finančně nákladné, a proto právě drogy mohou motivovat k majetkové trestné činnosti.

Opomenout zde nemůžu ani fakt, že již samotné přechovávání omamné nebo psychotropní látky v množství větším než malém, její výroba, opatření jinému či svádění k zneužívání jiné návykové látky než alkoholu, či šíření tohoto zneužívání, je trestný čin.⁶⁸

5 VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI

V souvislosti s kriminalitou mládeže a hlavně s dětskou kriminalitou, se v prostředí vlády České republiky, ale i v prostředí veřejnosti často hovoří o trestní odpovědnosti, respektive o její věkové hranici. Naposledy jsem debatu o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti z 15-ti let na 14 let zaznamenala koncem loňského roku, kdy byl vládě předložen ministrem spravedlnosti nový trestní zákoník.

„Vláda v prosinci loňského roku schválila návrh nového trestního zákoníku. Jak ale oznámil novinářům ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil, původně zvažované snížení věku trestní odpovědnosti z 15 na 14 let v něm ale nakonec není. Nový kodex obsahuje řadu dalších změn, například tvrdší postihy pro zločince.“⁶⁹

⁶⁷ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 29

⁶⁸ Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon §187 a §188

⁶⁹ ČTK ČT 24. *Věková hranice trestní odpovědnosti se snižovat nebude*

Snížení hranice trestní odpovědnosti z 15-ti let na 14 let má mnoho zastánců, stejně tak ale má mnoho zastánců i ponechání současné hranice trestní odpovědnosti. Myslím si, že kapitolu zabývající se touto problematikou nemůžu ve své práci vynechat. Je mi jasné, že zde nemůžu napsat, co je správné a co ne. Vždy bude spousta laiků i odborníků, kteří budou mít rozdílné názory. Některé jsou více podložené znalostmi, některé méně. Také jsem se o tuto problematiku zajímala a pokusím se zde shrnout své postřehy a názory.

Nejdříve bych ale měla uvést význam slova odpovědnost. Podle encyklopedie Diderot můžeme odpovědnost definovat jako „*schopnost, ochotu, respektive povinnost člověka počítat si a nést následky svých činů i činů druhých lidí: svých dětí, příbuzných, zaměstnanců, předků atd. Odpovědnost je jeden ze základních rysů lidství a podmínka svobodné společnosti. Pokud se této dobrovolné či vnitřní odpovědnosti nedostává, musí nastoupit odpovědnost vnější (právní, soudní, trestní atd.), kterou pachateli přičítá vnější autorita.*“⁷⁰

Zákony platné v České republice stanovují věkovou hranici počátku trestní odpovědnosti na věk 15-ti let. Tato hranice je obhajována zejména tím, že věk 15 let odpovídá počátku odpovědnosti v oblasti pracovněprávní, jakož i systému základního vzdělávání mládeže.⁷¹ „*Podle českého trestního práva začíná trestní odpovědnost jedince až dnem následujícím po dosažení patnácti let. Z pohledu platné teorie trestního práva hmotného je třeba zdůraznit, že pro vyvození trestní odpovědnosti je klíčový matrikový věk, tedy věk počítaný od data narození, uvedeného v matrice.*“⁷² Tuto věkovou hranici počátku trestní odpovědnosti však zákon doplňuje o princip relativní trestní odpovědnosti, která je chápána v souvislosti s věkem jako podmíněná způsobilost (zralost) být trestným, respektive trestaným. Jde o trestní odpovědnost podmíněnou dosažením určité míry mravní a duševní vyspělosti.⁷³ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže doslova říká: „*Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové*

⁷⁰ Encyklopedie DIDEROT: všechno, co potřebujete vědět [CD-ROM]. Verze 2000

⁷¹ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 53

⁷² Tamtéž, s. 54

⁷³ Tamtéž, s. 52

*a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*⁷⁴ Dopustí-li se takový mladiství činu jinak trestného nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších patnácti let.⁷⁵ Zákon tak reflektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný.

Můj vlastní názor na otázku snižování věkové hranice trestní odpovědnosti se zatím vyvíjí postupným získáváním dalších a dalších poznatků a zkušeností. V současné době chápu obě strany názorových táborů, protože částečně jsem pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti a částečně jsem proti. Co toto „částečně“ znamená?

Snižování věkové hranice trestní odpovědnosti mi přijde rozumné v případě, že by byly dětem ukládány pouze alternativní tresty. Nesouhlasím se zavíráním dětí do věznic pro mladistvé. Domnívám se, že tímto nepotrestáme pouze dotyčné dítě, ale celou společnost. Protože ve vězení se tyto děti ve společnosti starších spoluvězňů vyškolí v ještě větší „grázly“. Dávat dětem peněžité tresty dle mého názoru také není rozumné, protože by je za ně beztak platili rodiče. I když ti by se v určitých případech, kdy evidentně zanedbávají výchovu dítěte, měli na trestu také podílet. Líbí se mi jako alternativní trest veřejně prospěšné práce. Například v případě vandalismu, by si dítě mělo, pokud možno celou škodu, odpracovat. Samozřejmě ve svém volném čase. Tato myšlenka není nic nového, znám z vyprávění, že před dvaceti a více lety toto zvládali rodiče ve spolupráci se školou i bez soudů. Děti, které udělaly nějakou škodu, ji stejně musely dát do pořádku. Třeba i společně s rodiči.

Domnívám se, že každé právo ve společnosti musí být vyváženo i konkrétní odpovědností za porušování práv ostatních i za porušování obecných zásad slušného chování. A tato odpovědnost se tedy samozřejmě musí týkat i dětí.

⁷⁴ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 5 ods. 1

⁷⁵ Tamtéž, § 5 ods. 2

Často slyšíme, že na určité tresty a odpovědnost nejsou děti dostatečně vyspělé. Ale pokud jsou dostatečně vyspělé na porušování práv ostatních a na páchaní trestných činů, neměli by být již dostatečně zralé i na odpovědnost a trest? A není spáchání činu, který by byl jinak trestný, dostatečný důvod k tomu, aby dítě poznalo i to, co je to odpovědnost? Dle Novotného je jeden z nejvýznamnějších způsobů, jak ochránit delikventa před recidivou, vypěstovat v delikventovi schopnost a ochotu k převzetí odpovědnosti za podstatné děje vlastního života.⁷⁶

Pokud po porušení zákona, nebude dítě patřičně potrestáno, je schopno pochopit, že je to proto, že není dostatečně „vyspělé“, a že po patnáctých narozeninách za takový čin může jít do vězení? Nebo si vytvoří názor, že pokud si trestnost činu „neuvědomuje“ a podobně, tak je to omluvitelné? A není zde aktuální myšlenka, že „*beztrestnost vychovává darebáka*“?⁷⁷

Myslím si, že dnes je „v módě“ poukazovat na lidská práva dětí. Napadá mě ale, zda toto právo, stejně jako každé jiné, je vyváženo i konkrétní odpovědností za porušování práv ostatních? Neměli bychom „zmódnit“ i toto poukazování na odpovědnost? Je zajímavé při běžném pozorování dětí, ať již v různých zařízeních či jen tak všedně na ulici, jak si tyto děti uvědomují svá práva, ba dokonce se jich dokáží vyžadovat již od útlého věku. Přemýšlím, jestli tak jako v dětech dostatečně pěstujeme toto vědomí jejich práv, tak jestli stejně tak dostatečně pěstujeme vědomí jejich odpovědnosti.

Ti, kteří jsou pro ponechání současné věkové hranice trestní odpovědnosti často poukazují na to, že pouhé snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nevyřeší problém a že větší odpovědnost by měli nést rodiče.⁷⁸

Řešení vidí spíše ve zdokonalení systému opatření a v celkovém systému výchovy.⁷⁹ S čímž do jisté míry také souhlasím, protože i když alternativní tresty pomáhají kriminalitu dětí snížit, řádná výchova od útlého věku, která je stále

⁷⁶ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 35

⁷⁷ Tamtéž, s. 10

⁷⁸ ČTK České Noviny. *O snížení hranice trestní odpovědnosti se diskutuje řadu let*

⁷⁹ CHROMÝ, J. *Kriminalita dětí - zamyšlení nad současnou právní úpravou*

mírnější a v některých případech nulová, by ji pomohla snížit určitě mnohem více. Problémem je však, jak takovouto výchovu nařídit. Náš zákon pamatuje pouze na případy, kdy rodiče řádně nevykonávají povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, mezi které mimo jiné patří péče o mravní vývoj, či kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena. Tyto případy upravuje zákon o rodině a já se této problematice věnuji v kapitole 8.1. Ohrožování výchovy mládeže upravuje i trestní zákon v § 217. Ten umožňuje potrestat rodiče za to, že vydají, i z nedbalosti, osobu mladší osmnácti let nebezpečí zpustnutí tím, že ji svádí či umožní vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo když závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let. Může být dle tohoto zákona potrestán odnětím svobody až na dvě léta.⁸⁰

Ovšem pozoruji a stále častěji se setkávám s rodinami, kde rodiče výchovu nijak nezanedbávají, dítě vychovávají s tou největší péčí, ale přesto pod záminkou, že by jinak v právě odstartované volné soutěži všech se všemi neobstály, vychovávají své děti k tvrdosti a egoismu. Mé postřehy potvrzuje i pan Novotný. *„Rodiče si masově přejí, aby se jejich děti staly významnými osobnostmi (solitéry), jenže ony při usilování po vlastní nedostižené a originální osobnosti povětšinou přirozeně selhávají – a následně se ovšem stávají bezohlednými egoisty se sklonem k proviňování nebo dokonce s nutkavou potřebou proviňovat se.“*⁸¹ *„Když se mi nepovedlo stát se géniem, stanu se aspoň geniálním škůdcem, myslí si nebo tak jednají někteří junioři, u nichž selhala solitérská výchova rodičů.“*⁸²

Nebo naopak je výchova rodičů tak mírná a liberalistická, že se hrozím, co z dítěte vyrostе. Snad lépe objasní mé obavy situace, kterou mi líčila má přítelkyně, učitelka prvního stupně základní školy. Ve třídě má chlapce, který agresivně napadá slabší spolužáky. Když nepomohla domluva, napomínání ani zvýšení hlasu, rozhodla se situaci řešit s rodiči dítěte. Situaci přišli řešit oba „pečliví“ rodiče. Celá situace však dopadla tak, že rodiče pouze důrazně

⁸⁰ Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon § 217

⁸¹ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 13

⁸² Tamtéž, s. 14

upozornili paní učitelku, že jejich syna znají lépe než ona, že to není žádný agresor, že řeší pouze jakýsi „normální legrační pošťuchování“, a ještě důrazněji ji upozornili, že si nepřejí, aby na jejich syna zvyšovala hlas, aby nebyl jejich synek „nějak zakřiknutý a zablokovaný“.

Myslím, že tak jako v jiných věcech nejspíš i ve výchově následujeme západní vzor, kde je dětem dovoleno vše.

A jaká je věková hranice trestní odpovědnosti v zahraničí? Dle Shelleové se ve většině evropských zemích pohybuje věk počátku trestní odpovědnosti mezi 14 – 16 lety. V zemích, kde je počátek trestní odpovědnosti nižší, je příslušnou právní úpravou vytvořen větší prostor pro rozhodování a výchovné působení specializovaných sociálních pracovníků, pedagogů, psychologů a k tomu účelu proškolených dobrovolných spolupracovníků z řad laické veřejnosti než v zemích, kde je sice počátek trestní odpovědnosti posunut výše, avšak rejstřík neformálních opatření používaných vůči dospívajícím není tak bohatý.⁸³

Příkladem zemí s nízkou věkovou hranicí trestní odpovědnosti je dle Novotného Honkong, Singapur, Zimbabwe a Švýcarsko, ke je hranice trestní odpovědnosti stanovena na sedm let.⁸⁴ Od osmi let jsou děti trestně odpovědné ve Skotsku a na Bermudách, od devíti na Maltě a v Uruguayi, od desíti v Anglii, Malajsii, na Novém Zélandu a v Severním Irsku. Od jedenácti let jsou děti trestně odpovědné v Turecku, od dvanácti v Kanadě, Izraeli, na Kypru, v Nizozemsku a Řecku. Na třináct let je stanovena hranice trestní odpovědnosti ve Francii.⁸⁵ Nutno dodat, že i tato trestní odpovědnost je konstruovaná zpravidla jako odpovědnost relativní.⁸⁶

Myslím si, že je chyba, že se vůbec problém trestní odpovědnosti musí řešit. Na vině nejsou jen děti, ale ve většině případů i dospělý, kteří něco zanedbali. A tím něčím je již zmiňovaná výchova. *„Náš zločinec nekrade z bídy a hladu, nýbrž krade, loupí a třeba i bestiálně vraždí proto, že je lehkomyšlný a chce se bez*

⁸³ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 53

⁸⁴ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 13

⁸⁵ Tamtéž, s. 13

⁸⁶ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 53

*práce domoci peněz, nemá sebekázně ani vědomí mravní odpovědnosti. Hlavní pramen zločinnosti jest v nedostatečné mravní výchově mládeže.*⁸⁷ Možná by tedy bylo lepší jednat o zlepšení této výchovy, než o věkové hranici trestní odpovědnosti. Jakým způsobem ale zlepšit mravní výchovu, by bylo asi hodně složité jednání. Osobně by se mi líbilo třeba zavedení mravní výchovy na základních školách. Stejně tak, jako se na základních školách vyučuje občanská výchova, výtvarná výchova, tělesná či hudební výchova. Složitě by bylo asi i řešení, co všechno by se v těchto hodinách vyučovalo, jakým způsobem apod.

Domnívám se také, že místo snižování věkové hranice trestní odpovědnosti by bylo možná vhodnější a účinnější také důsledně dbát na dodržování zákazu prodeje alkoholu osobám mladších osmnácti let. Stejně tak bych před snižováním věkové hranice trestní odpovědnosti dala přednost přísnější regulaci násilí a brutality v televizi či v počítačových hrách.

Souhlasím s lidmi, kteří jsou proti snižování věkové hranice trestní odpovědnosti v tom, že řešením dětské kriminality není snížení věkové hranice trestního postihu. Klíč k řešení dětské kriminality vidím právě v řešení zásadních chyb ve výchově dospělých. A to obecně všech dospělých, nebo úžeji rodičů. Ano, nelze vyloučit negativní jednání i u dobře vychovaných dětí, ale odhaduji z mých prozatímních zkušeností, že k takovým případům dochází velmi zřídka a že tyto děti tvoří nepatrný zlomek mladých „kriminálů“. A tak musím dát za pravdu sociální pracovníci z Dětského domova v Šindlových dvorech, která mi hned na začátku praxe řekla: *„Ty děti za to vůbec nemůžou. V naprosté většině případů by tu měli být zavřeny spíš jejich rodiče.“*

Je hodně důležité, z jakého pohledu se na dětskou kriminalitu, a možná i na kriminalitu jako takovou, díváme. Z pohledu, kdy vezmeme v úvahu veškeré souvislosti a okolnosti, se nám může skutečně zdát, že dotyčné dítě je vlastně „chudák“. Z pohledu oběti činu jinak trestného je samozřejmě „chudák“ oběť a pachatel – v našem případě dítě – je „grázl“, který si nezaslouží nic jiného než zavřít. To je asi největší složitost celé problematiky dětské kriminality. Který výše

⁸⁷ PRŮCHA, K. *Přehled pedagogiky*, s. 87

uvedený pohled je správnější? Zkusme se někdy vžít do role dítěte, které páchá činnost jinak trestnou. Ale se všemi souvislostmi, které dítě potkaly během jeho života. A na druhou stranu zkusme se vžít i do role oběti. Nedokáží posoudit, který pohled je správnější. Snad pro malé množství dosavadních zkušeností. Stejně tak nedokáží posoudit, zda je lepší snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti a umožnit dětským pachatelům, aby poznaly a pochopily, že za každé jejich provinění budou náležitě potrestáni. Anebo ponechat současnou věkovou hranici trestní odpovědnosti a umožnit jim, aby si díky výchovnému působení uvědomily, že „dělají něco špatného“. Co bude pro budoucí „nekriminální dráhu“ dítěte účinnější? V prvním případě hrozí, že se dítě samo „zaškatulkuje“ do „kategorie kriminálník“. V druhé případě hrozí, že nepochopí, že za každé provinění bude potrestáno. Popřípadě nabude názoru, že za toto mírné potrestání – dá-li se vůbec některá opatření chápat jako potrestání – jejich činy stojí. Jsem přesvědčena, že odpověďmi na výše uvedené otázky si nejsou jisti ani odborníci, a jsem si jista, že není vůbec jednoduché o této problematice rozhodovat. To ostatně potvrzuje i psycholog Štěpán Smolík: *„Jsem rád, že nemusím být tím, kdo to má rozhodnout. Jsem přesvědčen o tom, že velká část čtrnáctiletých dětí je schopna nést zodpovědnost za spoustu věcí ve svém životě. Na druhou stranu si myslím, že úplně za všechno být zodpovědní nemohou, protože jsou v tomhle věku daleko snáz manipulovatelní. Tady je důležité zvážit, kam až by ta trestní odpovědnost měla sahat.“*⁸⁸

6 SOUDNÍ ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ, KTERÉ SE DOPUSTILY ČINU JINAK TRESTNÉHO

Problematiku delikvence dětí a mladistvých od 1. ledna 2004 upravuje Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Orgány činnými podle tohoto zákona

⁸⁸ STÁRKOVÁ, K. Štěpán Smolík: Pomoc potřebují oběti i agresori

jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež. Soud pro mládež je nový institut ustanovený tímto zákonem a rozumí se jím zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.⁸⁹

Hned v § 1 tohoto zákona je vyjádřen účel zákona a jeho vztah k jiným zákonům. Odstavec 2 říká: „*Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustily děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.*“⁹⁰ Odstavec 3 následně upravuje vztah tohoto zákona k jiným zákonům takto: „*Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.*“⁹¹ V poznámce pod čarou jsou tyto předpisy vyjmenovány: Trestní zákon, Trestní řád, Občanský soudní řád, Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V úvodu této práce jsem použila větu z § 11 trestního zákona. „*Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“⁹² Jaké z této věty plynou důsledky se pokusím objasnit v této kapitole. Protože nejsou děti trestně odpovědné, nelze proti nim vést trestní řízení. To však neznamená, že dětem, které se dopustily činu jinak trestného, nebudou uložena potřebná opatření. Rozhodování v těchto věcech je svěřeno soudům mládeže

⁸⁹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 92

⁹⁰ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 1 ods. 2

⁹¹ Tamtéž, § 1 ods. 3

⁹² Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon § 11

s tím, že budou postupovat podle občanského soudního řádu.⁹³

Soud pro mládež bude tedy postupovat podle ustanovení § 176 občanského soudního řádu, které upravuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.⁹⁴ „*Jde o řízení nesporné (§ 120 odst. 2 o. s. ř.), které lze zahájit i bez návrhu (viz § 81 o. s. ř.). Cílem nesporného řízení není vyřešit spor, ale především upravit právní postavení účastníků řízení. Nesporné řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací. V těchto řízení je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány (§ 120 odst. 2 o. s. ř.). Soud tedy není v tomto řízení omezen tím, co účastníci tvrdili a jaké důkazy navrhli.*“⁹⁵

6.1 Zahájení řízení

Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže zahájí toto řízení soud pro mládež na návrh státního zastupitelství.⁹⁶ „*Státní zastupitelství je povinno návrh podat bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná.*“⁹⁷

„*Nebylo-li řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, zahájeno na návrh státního zastupitelství, může je soud pro mládež zahájit i bez návrhu.*“⁹⁸

Řízení o návrhu na uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, podaném někým jiným než státním zastupitelstvím

⁹³ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 97

⁹⁴ Tamtéž, s. 97

⁹⁵ Tamtéž, s. 97

⁹⁶ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 90 ods. 1

⁹⁷ Tamtéž, § 90 ods. 1

⁹⁸ Tamtéž, § 90 ods. 2

soud pro mládež zastaví. To však nevylučuje zahájení řízení soudem pro mládež bez návrhu.⁹⁹

6.2 Účastníci řízení

Dále zákon o soudnictví ve věcech mládeže říká: „*Účastníky řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, jsou nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, jakož i další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Podalo-li návrh podle § 90 ods. 1, je účastníkem řízení také státní zastupitelství.*“¹⁰⁰

„*Opatrovníkem dítěte pro řízení ustanoví soud pro mládež advokáta.*“¹⁰¹

Důvodová zpráva toto argumentuje tím, že jde o řízení, které navazuje na údajné spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let, kdy se řeší i důležité právní otázky, zda jde o čin jinak trestný a zda takový čin spáchalo dítě mladší patnácti let, proto je třeba, aby opatrovníkem dítěte pro řízení byl ustanovován advokát.¹⁰²

6.3 Jednání

„*Zákon i z pohledu řízení proti dětem mladším patnácti let pokládá za samozřejmost dodržet záruky spravedlivého procesu. Dítě by mělo být v řízení zásadně vyslechnuto s výjimkou, bylo-li jeho jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno jinak. Názor dítěte ve věci však musí být i v takovém případě v průběhu řízení zjištěn. Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte stanoví právo dítěte, které je schopno formulovat své vlastní názory, tyto názory*

⁹⁹ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 90 ods. 3

¹⁰⁰ Tamtéž, § 91 ods. 1

¹⁰¹ Tamtéž, § 91 ods. 2

¹⁰² SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 238

*svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*¹⁰³

Občanský soudní řád k této záležitosti dodává v § 100 ods. 3 následující:
*„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí buď prostřednictvím jeho zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, anebo výslechem dítěte; výslech leze provést i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.*¹⁰⁴

Problematiku vlastního názoru dítěte upravují též Zákon o rodině a Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Doslova říkají: *„Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.*¹⁰⁵ *„Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje. Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí vztahující se k jeho osobě, obdrží od*

¹⁰³ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 98

¹⁰⁴ ÚZ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. § 100 odstavec 3

¹⁰⁵ ÚZ - Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 31 odstavec 3

*orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech jeho osoby se týkajících.*¹⁰⁶

V řízení je také nutné chránit soukromí dětí mladších patnácti let stejně jako u mladistvých. Proto § 92 v odstavci 2 říká, že „nerozhodne-li soud pro mládež jinak, konají se jednání ve věcech uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, s vyloučením veřejnosti; účast při jednání soud pro mládež vždy povolí úředníkům Probační a mediační služby.“¹⁰⁷

U nezletilých delikventů platí obdobně jako u mladistvých § 52 až § 54 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, které chrání soukromí delikventů v oblasti zveřejňování informací, v oblasti rozsahu zákazu zveřejňování a v oblasti veřejného zasedání a publikování informací.

Dokud není řízení pravomocně ukončeno, mohou se zveřejňovat jen takové informace o řízení, kterými nebude ohroženo dosažení účelu řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti dítěte a osobních údajů, a to i jiných osob zúčastněných na řízení.¹⁰⁸

Nestanoví-li zákon jinak, nesmí nikdo zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, příjmení, nebo jiné informace umožňující identifikaci dítěte.

Výše uvedené neplatí, pokud účelem není zveřejnění, nebo je-li účelem pátrání, nebo pokud informace sděluje probační úředník dalším osobám, pokud je sdělení nutné pro získání informací vztahujících se k vypracování zprávy vyžadované tímto zákonem, nebo bez nichž nelze kvalifikovaně provádět dohled, pečovat o dítě, popřípadě kontrolovat plnění podmínek a omezení, které byly stanoveny, a zajistit bezpečnost osob, jež přicházejí s dítětem do kontaktu. Tyto osoby, kterým byly sděleny informace je nesmějí nikomu dále sdělovat, pokud to není nutné pro účely uvedené v zákoně. Samozřejmě o tom musí být poučeny. Tyto osoby jsou dále povinny uložit sdělené informace odděleně od dalších záznamů

¹⁰⁶ ÚZ - Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 8 odstavec 2 a 3

¹⁰⁷ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 92 ods. 2

¹⁰⁸ Tamtéž, § 52

o dítěti a zajistit, aby nikdo další neměl k těmto informacím přístup.¹⁰⁹

Je zakázáno publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění dítěte ve veřejných sdělovacích prostředcích, publikování textu nebo vyobrazení týkajícího se totožnosti.

Výsledek řízení o uložení opatření dítěti může být uveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích jen po právní moci rozhodnutí, kterým bylo řízení skončeno, a jen bez uvedení jména a příjmení dítěte, dalších účastníků řízení a jejich opatrovníků nebo jiných zástupců. Výjimky může povolit v odůvodněných případech soud pro mládež.¹¹⁰

6.4 Náhrada nákladů řízení

Za poskytnutí právních služeb při výkonu funkce opatrovníka dítěte náleží advokátu odměna, náhrada hotových výdajů a náhrada za promeškaný čas ve výši a za podmínek stanovených Vyhláškou č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Výše odměny se řídí ustanoveními tohoto právního předpisu o mimosmluvní odměně.¹¹¹

„Odměnu, náhradu hotových výdajů a náhradu za promeškaný čas za poskytnuté právní služby je povinen zaplatit stát. V odůvodněných případech stát poskytne advokátu na jeho žádost přiměřenou zálohu.“¹¹²

V odůvodněných případech přiznává soud pro mládež státu náhradu výše uvedených nákladů a to proti dítěti, jeho zákonným zástupcům, osobám, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, popřípadě proti dalším osobám, o jejichž právech a povinnostech bylo v řízení jednáno, bylo-li uloženo některé z níže uvedených opatření a lze-li to po nich spravedlivě žádat

¹⁰⁹ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 53

¹¹⁰ Tamtéž, § 94

¹¹¹ Tamtéž, § 95 ods. 1

¹¹² Tamtéž, § 95 ods. 2

a odůvodňují-li to jejich majetkové poměry. Je-li náhrada nákladů uložena více osobám, jsou ji povinny poskytnout společně a nerozdílně.¹¹³

7. OPATŘENÍ UKLÁDANÁ DĚTEM, KTERÉ SE DOPUSTILY ČINU JINAK TRESTNÉHO

Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, soud pro mládež vždy takovou věc projedná a učiní opatření potřebná k jeho nápravě. Tato opatření bude moci soud mládeže uložit v občanském soudním řízení, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření osoby mladší patnácti let.¹¹⁴ „Soud mládeže může upustit od uložení opatření, postačuje-li dosažení účelu tohoto zákona projednání činu dítěte státním zástupcem nebo před soudem mládeže.“¹¹⁵

O tom, že mají opatření ukládaná dětem mladších patnácti let, které mají vést k nápravě nezletilého delikventa, velký význam, nás přesvědčuje Novotný. „Největší šanci na trvalý úspěch má převýchova nezletilých provinilců, o něco horší výsledky se předpokládají při převýchově mladistvých provinilců, nejmenší šance na kladný výsledek je přisuzována dospělým.“¹¹⁶

Dítěti mladšímu patnácti let můžou být uložena tato opatření:

- a) dohled probačního úředníka,
- b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,

¹¹³ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 95 ods. 3

¹¹⁴ Tamtéž, § 93 ods. 1

¹¹⁵ Tamtéž, § 93 ods. 7

¹¹⁶ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 55

c) ochranná výchova.¹¹⁷

O uložení těchto opatření soud pro mládež rozhoduje rozsudkem.¹¹⁸

Při ukládání opatření v podobě dohledu probačního úředníka a zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče soud pro mládež dbá na výchovné působení na dítě a sleduje i preventivní účinek opatření s cílem odradit dítě od páchaní další protispolečenské činnosti.¹¹⁹

7.1 Dohled probačního úředníka

V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je ve III. hlavě upravující řízení ve věcech dětí mladších patnácti let uvedena tato poznámka: „*Na dohled probačního úředníka se s přihlédnutím k věku dítěte použijí přiměřeně ustanovení § 16 ods. 1 a 2 a § 80 ods. 1, 3, 4 a 5. Probační úředník při výkonu dohledu také pravidelně navštěvuje dítě mladší patnácti let, nad nímž vykonává dohled, v jeho bydlišti a ve škole.*“¹²⁰

V § 16 se můžeme dočíst, že dohledem probačního úředníka se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.¹²¹

Dále zde najdeme, že účelem dohledu probačního úředníka je: sledování a kontrola chování mladistvého, zaměřená na zajištění ochrany společnosti

¹¹⁷ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 93 ods. 1

¹¹⁸ Tamtéž, § 93 ods. 8

¹¹⁹ Tamtéž § 93 ods. 5

¹²⁰ Tamtéž, § 93 ods. 4

¹²¹ Tamtéž, § 16 ods. 1

a snížení možnosti opakování trestné činnosti, a odborné vedení a pomoc mladistvému s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.¹²²

§ 80 upravuje výkon dohledu probačního úředníka. Stanovuje, že tento dohled nařídí předseda senátu soudu pro mládež středisku Probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se zdržuje. „*Pomoc a poradenství provádí probační úředník v rámci přípravy a realizace individuálně přípravného programu výkonu dohledu pro mladistvého.*“¹²³ „*Poruší-li mladistvý, kterému byl uložen dohled, závažně nebo opakovaně podmínky dohledu nebo jiná uložená výchovná opatření, informuje o tom probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu pro mládež, který dohled uložil. V případě méně závažného porušení stanovených podmínek a výchovných opatření může probační úředník udělit mladistvému výstrahu; tyto výstrahy však mohou být uděleny nejvýše dvě v průběhu jednoho roku. Udělení výstrahy není rozhodnutím podle trestního řádu.*“¹²⁴

„*Nestanoví-li předseda senátu jinak, zpracuje probační úředník nejméně jednou za šest měsíců zprávu, ve které informuje předsedu senátu soudu pro mládež, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu nad mladistvým, o plnění uložených výchovných opatření mladistvým a o jeho osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci.*“¹²⁵

Rozdíl mezi činností Probační a mediační služby a orgánů sociálně-právní ochrany dětí by měl, pokud jde o plnění úkolů podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, spočívat zejména v tom, že zatímco orgány sociálně-právní ochrany dětí jdou i do minulosti dětí, činnost Probační a mediační služby by měla směřovat do jejich přítomnosti a budoucnosti.¹²⁶

¹²² Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 16 ods. 2

¹²³ Tamtéž, § 80 ods. 3

¹²⁴ Tamtéž, § 80 ods. 4

¹²⁵ Tamtéž, § 80 ods. 5

¹²⁶ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 96

7.2 Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

Zákon č. 109/2002 Sb. o středisku výchovné péče říká: „*Středisko poskytuje všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc klientům s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a klientům propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Tato péče je zaměřena na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji klientů, pokud u nich nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy*“.¹²⁷

Středisko poskytuje „konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům předškolních zařízení, škol a školských zařízení v oblasti výchovy a vzdělávání dětí s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a při jejich integraci do společnosti“.¹²⁸

Středisko spolupracuje na území své působnosti s pedagogicko-psychologickými poradnami, se speciálně pedagogickými centry a s orgány, které se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů a drogových závislostí.¹²⁹

Co se týče ale konkrétně opatření „Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu“ právě ve středisku výchovné péče, musela jsem se zeptat přímo ve Středisku výchovné péče v Českých Budějovicích, které je součástí školského zařízení „Dětský diagnostický ústav, dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna Homole“

Jak vypadá toto opatření v praxi mi bylo vylíčeno následovně: „*Ano, měli jsem tady už párkrát zprávu od soudu, že zde měl toto opatření vykonávat konkrétní*

¹²⁷ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 17 ods. 1

¹²⁸ Tamtéž, § 17 ods. 2

¹²⁹ Tamtéž, § 17 ods. 3

mladík, ale zatím zde toto nikdo nevykonával.“ Chyba však dle zaměstnankyně tohoto střediska není u nich, protože oni by prý *„pro ně určitě nějaký program našli“*. Chybu vidí v samotných svěřencích, kteří se zatím nikdy k výkonu tohoto opatření nedostavili.

7.3 Ochranná výchova

Ochrannou výchovu soud pro mládež uloží dítěti, které spáchalo čin, za nějž dovoluje trestní zákon uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší než patnáct let.¹³⁰ Co rozumíme výjimečným trestem jsem se pokusila charakterizovat v kapitole 1.8.

*„Ochranná výchova může být uložena též dítěti mladšímu patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.“*¹³¹

Ochranná výchova se vykonává ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Takovými zařízeními jsou: diagnostický ústav, dětský domov se školou a výchovný ústav. Tyto zařízení spadají pod resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Stanislav Bendl ve své knize *Neukázněný žák* říká: *„Ačkoli má ochranná výchova sloužit k reedukaci mladistvých a nezletilých pachatelů trestných činů, její provádění a účinnost je problematická. Přispívá k tomu např. nedostatečná vnitřní diferenciací jednotlivých ústavů, kdy dochází ke společnému pobytu jedinců s nařízenou výchovou za „běžné“ trestné činy či dokonce s nařízenou ústavní výchovou s jedinci páchajícími závažné trestné činy vysoce společensky nebezpečné.“*¹³² *„S podobnými problémy se potýkají diagnostické ústavy, kde se nediferencovaně setkávají děti, které přišli o rodiče či jejichž rodiče zanedbávají*

¹³⁰ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 93 ods. 2

¹³¹ Tamtéž, § 93 ods. 3

¹³² BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 60

výchovu (potencionální svěřenci dětských domovů) s dětmi, které ve škole šikanují spolužáky, jsou uživateli, popř. dealery drog.“¹³³

Vyžaduje-li to zdravotní stav mladistvého a nezletilého pachatele, má umístění do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy.¹³⁴

„Výkon ochranné výchovy nařídí předseda senátu diagnostického ústavu.“¹³⁵

7.3.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti, resp. poskytuje péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a děti, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.¹³⁶ Dále může poskytovat péči dětem, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádaly osoby odpovědné za výchovu.¹³⁷

Diagnostický ústav umísťuje děti na základě výsledků komplexního vyšetření, jejich zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů s výjimkou dětí přijatých do diagnostického ústavu na základě požadavku zákonných zástupců dítěte.¹³⁸

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte a) diagnostické, b) vzdělávací, c) terapeutické, d) výchovné a sociální, e) organizační, f) koordinační úkoly.¹³⁹ Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných

¹³³ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 60

¹³⁴ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 82 ods. 1

¹³⁵ Tamtéž, § 82 ods. 2

¹³⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 2 ods. 2 a 3

¹³⁷ Tamtéž, § 7 ods. 1

¹³⁸ Tamtéž, § 5 ods. 1

¹³⁹ Tamtéž, § 5 ods. 2

a sociálních činností, které tvoří součást komplexního vyšetření, zpracovává diagnostický ústav komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, stanovených v zájmu rozvoje osobnosti.¹⁴⁰

Pobyt v diagnostickém ústavu může být buď dobrovolný, nebo může být nařízený soudem. Ten může rovněž vydat tzv. předběžné opatření (bez soudního líčení), o které může požádat např. škola, rodič či oddělení sociální péče úřadu (soud do 24 hodin rozhodne). Soud ovšem musí celou věc odsoudit do dvou let, jinak vrátit.¹⁴¹

„Diagnostický ústav, jak už napovídá název, má za úkol diagnostikovat děti a mládež, tj. vyšetřit svěřence po stránce zdravotní, psychologické, pedagogické a sociální a doporučit další postup, resp. navrhnout jeho umístění do zařízení ústavní a ochranné výchovy, popř. dalších.“¹⁴²

Při přijetí do diagnostického ústavu absolvuje každý vstupní speciálně pedagogickou diagnózu, která sestává z osobních údajů, somatických a psychických projevů, adaptability a sociability. Výstupní speciálně pedagogická diagnóza je obsáhlejší, což odpovídá i vyššímu stupni obeznámenosti diagnostických pracovníků s daným svěřencem. Mezi zjišťované údaje patří např. intelektuální stránka osobnosti, volní úsilí, emocionalita, morální profil aj.¹⁴³

Podle zákona č. 109/2002 Sb. může být v diagnostickém ústavu se souhlasem ministerstva ustanovena jedna výchovná skupina pro účely dlouhodobé péče o děti, jimž je nezbytné zajistit dokončení studia, poskytování psychologických či speciálně pedagogických služeb nebo jsou známy jiné okolnosti, z hlediska kterých není vhodné děti přemístit.¹⁴⁴

„Naprostá většina svěřenců je po zhruba dvouměsíčním pobytu

¹⁴⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 5 ods. 3

¹⁴¹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 54

¹⁴² Tamtéž, s. 54

¹⁴³ Tamtéž, s. 54

¹⁴⁴ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 9 ods. 2

v diagnostickém ústavu umísťována do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.“¹⁴⁵

7.3.2 Dětský domov se školou

Děti a mladiství jsou do dětského domova se školou a výchovného ústavu umísťováni na základě rozsudku soudu nebo soudního usnesení o předběžném umístění v ústavu (předběžné opatření), popř. po dohodě se zákonnými zástupci (rodiči).¹⁴⁶

Výchovný ústav pro děti je Zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů transformován na dětský domov se školou.¹⁴⁷ Jehož účelem je „zajišťovat péči o děti

a) s nařízenou ústavní výchovou,

1. mají-li závažné poruchy chování, nebo

2. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.“¹⁴⁸

Dětské domovy se školou lze zřizovat odděleně pro děti podle výše uvedeného třídění, nebo se dle tohoto třídění zřizují odděleně skupiny uvnitř domova.¹⁴⁹ „Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.“¹⁵⁰ Jestliže v průběhu povinné školní docházky

¹⁴⁵ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 54

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 55

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 56

¹⁴⁸ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 13 ods. 1

¹⁴⁹ Tamtéž, § 13 ods. 2

¹⁵⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 13 ods. 4

pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, zařazuje se dítě na základě žádosti ředitele domova do školy, která není součástí dětského domova se školou.¹⁵¹ „Pokud se po ukončení povinné školní docházky nemůže dítě pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo pokud neuzavře pracovněprávní vztah, je přerazeno do výchovného ústavu.“¹⁵²

7.3.3 Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o mladistvé starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výchovný ústav plní ve vztahu k mladistvým především úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.¹⁵³

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro mladistvé s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, popř. jako výchovný ústav či výchovná skupina pro mladistvé, které jsou nezletilými matkami, a jejich děti, nebo pro mladistvé, jež vyžadují výchovně léčebnou péči.¹⁵⁴

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, pokud má uloženou ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují natolik závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Pouze výjimečně, tj. v případech zvláště závažných poruch chování, je možné umístit do výchovného ústavu i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.¹⁵⁵

Pro mladistvé, které po dokončení povinné školní docházky pro závažné poruchy chování nemohou být zařazeny do jiné školy poskytující střední vzdělávání, zřizovatel výchovného ústavu může jako součást tohoto zařízení zřídit školu poskytující střední nebo střední odborné vzdělání. Pro děti či mladistvé,

¹⁵¹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 56

¹⁵² Tamtéž, s. 56

¹⁵³ *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*, § 14 ods. 1

¹⁵⁴ Tamtéž, § 14 ods. 2

¹⁵⁵ Tamtéž, § 14 ods. 3

kteře nedosáhly základního vzdělání, zajistí ředitel zařízení příslušný vzdělávací program.¹⁵⁶

„Těžišťem dlouhodobé péče ve výchovném ústavu je příprava na budoucí povolání. Chovanci jsou rozděleni do tzv. výchovných skupin, které obvykle korespondují s jejich zařazením do vzdělávacího programu. Existují i pokusy se zaváděním tzv. samostatných skupin svěřenců, kteří bydlí mimo internát a do zařízení docházejí pouze na výukové programy a na stravu.“¹⁵⁷ Příkladem může být právě Výchovný ústav Černovicích u Tábora.¹⁵⁸

Sankce uplatňované ze strany vychovatelů se humanizují, takže bylo zavrženo ostříhání vlasů za útěk, stejně se postupně upouští od izolace, do které se umísťují svěřenci po útěku.¹⁵⁹ V Černovicích se však tato sankce dosud uplatňuje a nepostřehla jsem žádný negativní vliv na svěřence. Naopak. Myslím, že je třeba svěřence za útěk nějakým způsobem potrestat. A v izolaci mají čas zamyslet se nad sebou samým a nad svým chováním, nad tím jaký měl pro ně útěk pozitiva a negativa. Mají čas uspořádat si své zážitky, myšlenky a kriticky hodnotit nejen nynější situaci, ale i budoucí. Jednou se totiž venku ocitne každý svěřenec. Ne formou útěku, ale dle řádu a zákonů. A zamyšlení nad tím, jestli si chtějí počínat i pak jako na útěku, jestli mají kam jít, jestli se dokáží o sebe postarat apod., těmto mladým lidem určitě neublíží. Snad pochopí, že výchovný ústav by jim měl v tomto pomoci a záleží jen na nich, jak se k této pomoci budou stavět. Z běžných rozhovorů s dívkami z tohoto zařízení jsem se ujistila, že svěřenkyně o těchto věcech přemýšlejí, a někdy dokonce i chápou, že výchovný ústav jim může v jejich situaci hodně pomoci, ať už třeba jen vzděláním či vyučením. Často se samy paradoxně díky útěku přesvědčí, jak to „venku opravdu chodí“, že nemají kam jít, že doma je to „furt hrozné“, a že chtějí žít v budoucnu jinak. Několik dívek mi přiznalo, že vědlí, že se v ústavu nemají špatně, a že zde najdou pomoc,

¹⁵⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 3 ods. 2

¹⁵⁷ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 57

¹⁵⁸ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 161

¹⁵⁹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 57

jakou potřebují, ale útěk je pro ně zpestřením, ukojením touhy po nevšedních zážitcích, a také „vyrovnání se ostatním“. Protože kdo ještě nebyl na útěku, je zde „out“. Naopak kdo přijde z útěku, je ten nejobletovanější hrdina. A upřímně, když jsem na praxi poslouchala s ostatními svěřenkyněmi dívku, která se právě vrátila z útěku, a vyprávěla svým kolegyním zážitky, co zažila, kde byla apod., přiznávám, zatoužila jsem takový útěk také zažít. Podle zájmu v očích ostatních dívek soudím, že na tom byly podobně. Necelý týden na to dvě utekly.

Vysoký počet útěků svěřenců patří dle Matouška k hlavním současným problémům těchto ústavů.¹⁶⁰

Podle zákona č. 109 je možné v zájmu zklidnění agresivního dítěte a stabilizace jeho psychického stavu individuálně umístit dítě starší 12 let v diagnostickém ústavu, dětském domově se školou nebo výchovném ústavu do oddělené místnosti, a to na dobu maximálně 48 hodin během 1 měsíce. Dítě je možné v jednotlivém případě umístit do oddělené místnosti nejdéle na 12 hodin nepřetržitě.¹⁶¹ Příkaz k takovému umístění vydává ředitel zařízení. Po umístění se zajistí lékařské vyšetření zaměřené na zjištění příčin agresivity, na jehož základě určí registrující lékař potřebu a četnost lékařských kontrol, popřípadě potřebu psychologického vyšetření.¹⁶² *„Po dobu pobytu dítěte v oddělené místnosti je dítěti poskytována péče odborného psychologického nebo terapeutického pracovníka, a to v rozsahu nejméně 6 hodin denně. Mimo tuto dobu musí být dítěti umožněna odpovídající výchovná, vzdělávací nebo zájmová činnost. Stav dítěte je sledován pověřeným pracovníkem v minimálně 30 minutových intervalech. Dítě má právo vzít s sebou do oddělené místnosti předměty pro volnočasové nebo vzdělávací aktivity, kterými nemůže ohrozit sebe, ostatní děti či pracovníky zařízení.“*¹⁶³

¹⁶⁰ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 157

¹⁶¹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 22 ods. 1

¹⁶² Tamtéž, § 22 ods. 2

¹⁶³ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 22 ods. 3

Dle Novotného je zásadní omyl myslet si, že delikvent, provinilec či kriminálník má v sobě něco navíc, něco obecně škodlivého, destruuujícího nebo patologického, čeho by se měl uloženými opatřeními, převýchovou či léčbou zbavit. Opak je většinou pravdou, protože provinilcům se něčeho význačného nedostává. Bývají například sociálně, emočně nebo celkově psychicky vyprahlí, neurotičtí, zesláblí, poníženi, bezbranní a jsou nebo se alespoň cítí být vykořenění.¹⁶⁴

Pokud by měli přestat s proviňováním, „*museli by napřed něco důležitého získat, například kvalitní sociální vztahy a příznivou sociální zkušenost, aby pak sebe sama poněkud zharmonizovali, něčemu novému se naučili, získali sebedůvěru a potažmo důvěru v jiné, uvěřili ve svou novou osobní hodnotu a odvážili se k rovnocenné kooperaci a integraci. Oblíbený, milovaný, milující, prospěšný, tvořivý, oceňovaný, psychicky vyvážený a sebedůvěrný člověk se totiž obvykle neproviňuje.*“¹⁶⁵

Myslím si, že nad výše uvedenými větami bychom se měli zamyslet. A to již při rozhodování o ukládaném opatření, nebo při samotné práci s nezletilými delikventy. Myslím si, že v jakékoli instituci zabývající se delikventními dětmi bychom měli brát v úvahu, že kromě zákazů a výchovného působení, kdy chceme, aby dotyčný ztratil negativní stránky své osobnosti, existuje něco jako výchova poskytnutím pozitivních zkušeností a pozitivních emocí. Neměli bychom těmto dětem jen zakazovat jejich dosavadní hodnoty, ale neformálně jim ukázat, nabídnout a pomoci přijmout za své i jiné pozitivní hodnoty.

Úspěšná náprava vede k pozitivnímu ovlivnění hodnot, charakteru a potažmo k žádoucí změně jednání a chování. Nové kvality by měly vybavit někdejšího delikventa natolik, že ve svém sociálním prostředí dokáže napříště obstát již bez proviňování.¹⁶⁶

¹⁶⁴ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 9

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 9

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 54

8 DALŠÍ INSTITUCIONÁLNÍ OPATŘENÍ

Dle Novotného podporuje rozmach delikventního jednání nezletilců a mladistvých významně také počáteční „úspěšnost“ tohoto jednání. Dle jeho slov zůstane přinejmenším 50 % deliktů neodhaleno ať už rodiči, pedagogy nebo orgány činnými v trestním řízení, přičemž policie zareaguje ostražitě a aktivně prý jen v 10 až 20 % případů. Například vandalismus, vstupní prověrka navozující pokušení k dalšímu závažnějšímu proviňování, zůstává fakticky neodhalován. Příznivější statistická čísla vykazující odhalování deliktů jsou uváděna v případech násilných činů a u krádeží.¹⁶⁷

Proto jsem se rozhodla zařadit do této práce právě tuto kapitolu, která se zabývá institucemi, které mají co do činění s nezletilými delikventy. Vše začíná již nejdůležitější institucí ve státě - rodinou. Další možnosti v péči o dětské delikventy má škola, policie, kurátor pro mládež a další.

Abych poukázala na významnost těchto institucionálních opatření, použiji slova pana Novotného. „*Jakákoli počáteční beztrestnost navozuje pokušení k dalšímu a závažnějšímu proviňování.*“¹⁶⁸

8.1 Rodina

Rodiče mají největší šanci odhalit proviňování svých dětí (cca v 60%), další procentní předpoklady má škola a nejmenší možnost odhalení zůstává policii. Tváří-li se však rodiče jako slepí, pak tímto chováním pomáhají svým ratolestem na šikmou plochu nejvydatněji.¹⁶⁹

Rodina však nemá jen největší šance k odhalení delikventního chování svých dětí, ale bývá také, jak jsem již uvedla v kapitole 4.2.1, nejvýznamnější příčinou tohoto chování. „*Nejvíce zla z proviňování, které nás všechny postihuje, přichází ze slabé, nekontinuální, a proto nefunkční, destabilizované či rozvrácené rodiny, v níž chybí dvojstranná rodičovská autorita, pozitivní dvojvzory nebo také rodičovská představa, čeho lze, nebo naopak čeho nelze rodičovskou (rodinnou)*

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 33

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 33

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 33

*výchovou dosáhnout. Mnohým rodičům často chybí povědomí o tom, že chybnou nebo nedostatečnou výchovou lze jednou provždy deformovat charakter a hodnotový systém dítěte a tím dítě doslova podnítit k proviňování.*¹⁷⁰

S nadsázkou by se dalo říci, že když se děti naučí v útlém věku děkovat, prosit, zdravít, omlouvat se za svoje pochybení, vyjadřovat vděčnost, ochotu pomoci, soucit, dojetí a lítost, nebudou pak později podvádět, jednat agresivně, krást, loupit nebo dokonce vraždit.

*„Zapátráme-li důsledně v rodinné, sociální, psychologické či psychiatrické anamnéze nezletilých nebo mladistvých provinilců, nalezneme několik tuctů společných znaků, jež tyto konkrétní jedince, kteří byly ve věku od 9 do 16 let na základě verdiktu soudu o ústavní či ochranné výchově umístěni do výchovného ústavu pro děti a mládež obvykle k několikaleté převýchově, jednoznačně a vcelku spolehlivě charakterizují.*¹⁷¹ Tyto slova potvrzují i mé osobní zkušenosti, které jsem získala při prohlížení osobních anamnéz během své praxe. Většina svěřenců, kteří byli v době mé praxe v ústavu, pocházeli z rodin neúplných, sociálně slabých, z rodin alkoholiků či drogově závislých. Výjimku netvořily ani rodiny, kde byl jeden rodič ve výkonu trestu.

Pro zajímavost jsem se rozhodla nejpodstatnější a nejtypičtější anamnestické charakteristiky nezletilých delikventů umístit do přílohy této práce. Jsou v příloze II.

Jsem přesvědčena, že rodina má na děti největší vliv. Můžeme se dohadovat o vlivu televize, reklamy a počítačových her na dětskou delikvenci, určitě nebude tento vliv zanedbatelný, ale jsem přesvědčena, že i toto souvisí právě s vlivem rodiny. Jestliže rodiče naučí dítě trávit volný čas jinak než u televize či počítačových her, jestliže svým dětem pomůžou najít správný postoj k reklamě, alkoholu, drogám a třeba i k násilnému a agresivnímu chování, a jestliže – a to je nejdůležitější – půjdou sami svým dětem příkladem, chci věřit tomu, že z dítěte delikvent nevyroste. Možná jsou mé názory díky malé zkušenosti s výchovou dětí naivní, či hodně optimistické, ale naštěstí jsem se zatím nepřesvědčila o opaku.

¹⁷⁰ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 31

¹⁷¹ Tamtéž, s. 39

A s jakými opatřeními se tedy můžeme setkat v rámci rodiny?

8.1.1 Rodičovská zodpovědnost

Následující opatření neupravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ale zákon o rodině.

Soud může pozastavit nebo omezit výkon rodičovské zodpovědnosti.¹⁷² Rodičovskou zodpovědností rozumíme souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, při zastupování nezletilého dítěte nebo při správě jeho jmění.¹⁷³

Omezit rodičovskou zodpovědnost může soud v případě, že rodič řádně nevykonává povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, mezi které mimo jiné patří péče o mravní vývoj.¹⁷⁴

Soud rodiče zbaví rodičovské zodpovědnosti v případě, že zneužívá svou rodičovskou zodpovědnost, nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává.¹⁷⁵ Dopustí-li se rodič úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší patnácti let použije, soud vždy posoudí, za zde nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti.¹⁷⁶

Účastníky řízení o omezení nebo zbavení rodičů jejich rodičovských práv jsou děti zastoupené opatrovníkem a oba rodiče bez ohledu na to, zda návrh směřuje jen proti jednomu z nich nebo proti oběma. Pokud to vyžaduje povaha omezení, soud po právní moci rozsudku o omezení rodičovských práv ustanoví nezletilému dítěti opatrovníka podle § 83 ods. 1 zákona o rodině. Při zbavení obou rodičů jejich rodičovských práv je soud povinen ustanovit dítěti poručníka podle § 78 ods. 1 zákona o rodině.

¹⁷² ÚZ - Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině , § 44 ods. 1 a 2

¹⁷³ Tamtéž, § 31 ods. 1

¹⁷⁴ Tamtéž, § 44 ods. 2

¹⁷⁵ Tamtéž, § 44 ods. 3

¹⁷⁶ Tamtéž, § 44 ods. 4

8.1.2 Výchovná opatření

„Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

- a) napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu;*
- b) stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti;*
- c) uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.“¹⁷⁷*

Učinil-li tyto opatření orgán sociálně-právní ochrany dětí, nepotřebuje schválení soudu. Opatření může učinit i soud. Měnit nebo rušit tyto opatření může orgán, který je učinil.¹⁷⁸

Jestliže je dle zákona č. 94/1996 Sb. výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo svěřit dítě do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc. Totéž může soud učinit i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.¹⁷⁹

„Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.“¹⁸⁰ Soud je povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Proto si vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, opatří si i vyjádření dítěte, je-li

¹⁷⁷ ÚZ - Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 43 ods. 1

¹⁷⁸ Tamtéž, § 43 ods. 2

¹⁷⁹ Tamtéž, § 46 ods. 1

¹⁸⁰ Tamtéž, § 46 ods. 2

ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné, a vyzve i rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.¹⁸¹

Alternativou k ústavní výchově dětí, jejichž vývoj je ohrožen selháváním rodiny, by se i u nás dle Matouška mohlo stát svěřování těchto dětí do péče profesionální rodiny. Jde o americký model zacházení s rizikovými dětmi, které jsou na 12 – 18 měsíců předávány do bezplatné péče vybraným, vyškoleným a průběžně supervidovaným rodinám. V této době agentura organizující program pracuje s rodinou, již dítě opustilo, a snaží se dosáhnout takové úpravy poměrů, aby se do ní mohlo vrátit. Největší překážka je ale viděna právě v legislativě.¹⁸²

8.1.3 Předběžné opatření

Ve věcech péče o nezletilé děti je také možný zvláštní typ předběžného opatření, který směřuje k řešení situace v níž se nezletilé dítě ocitlo a která nesnese odklad. Při nařízení tohoto předběžného opatření se postupuje podle občanského soudního řádu. § 76a říká: *„Ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí.“*¹⁸³

O návrhu musí soud rozhodnout do 24 hodin od podání návrhu.¹⁸⁴ Rozhoduje usnesením, které se doručuje účastníkům až při provedení jeho výkonu.¹⁸⁵ Při nařízení předběžného opatření nezletilý nemusí být zastoupen. Nemá-li nezletilý zákonného zástupce nebo nemůže-li jej zákonný zástupce v řízení zastupovat ustanoví mu soud opatrovníka bezodkladně po provedení výkonu předběžného opatření.¹⁸⁶

¹⁸¹ ÚZ - Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 46 ods. 3

¹⁸² MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 179

¹⁸³ ÚZ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76a ods. 1

¹⁸⁴ SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*, s. 127

¹⁸⁵ ÚZ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76a ods. 2

¹⁸⁶ ÚZ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76a ods. 3

8.2 Škola

Zařízením, kde najdeme nejvíce dětí, je samozřejmě škola. Právě proto by tady měla začínat pomoc nezletilému delikventovi. Jakými způsoby se zde řeší problémové chování dítěte, se budu snažit vysvětlit právě v této kapitole. Je jasné, že systém pomoci dětem s delikventním chováním se v každé škole liší. Přesto jsem se rozhodla alespoň naznačit, jak se tato instituce snaží řešit problémové chování svých žáků.

I když se na první pohled může zdát, že škola nemá co do činění s dětskou kriminalitou, nemyslím si, že to je pravda. Tak například, již zde se může začít dětská kriminalita projevovat. Dítě může začít ubližovat ostatním dětem, může občas něco ukrást apod. Škola se většinou takového chování snaží zvládnout sama popřípadě ve spolupráci s dalšími institucemi. Pokud se žák dopustí závažnějšího činu, je nezbytná spolupráce s policií a orgánem sociálně právní ochrany dětí. Co se týče spolupráce školy a školských zařízení s policií, rozhodla jsem se do přílohy č. III. Zařadit dokument MŠMT s názvem Informace o spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané. Domnívám se, že z hlediska tématu mé práce, je tento dokument důležitý.

8.2.1 Učitelé, ředitel a pedagogická rada

Jako první se většinou snaží na delikventní chování dítěte reagovat učitel. Dle pana Bendla nepanuje dosud jednota v tom, co tvoří oficiální pracovní náplň výchovné činnosti učitele.¹⁸⁷ Činnosti učitele vymezuje Vyhláška č. 263/2007, kterou se stanovuje pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí.¹⁸⁸ A také

¹⁸⁷ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 19

¹⁸⁸ Vyhláška č. 263/2007, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, § 3

samozřejmě Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů.¹⁸⁹

Pedagogičtí pracovníci podle vyhlášky č. 263/2007 konají přímou pedagogickou činnost a práce související s touto činností. Mezi povinnosti pedagogického pracovníka, které jsem vybrala z hlediska tématu mé práce, patří dohled nad dětmi ve škole a při akcích organizovaných školou, spolupráce se zákonnými zástupci žáků, s výchovným poradcem školy a školním metodikem prevence. Dohled ve škole začíná nejméně 15 minut před začátkem dopoledního vyučování a 15 minut před začátkem odpoledního vyučování a končí nejdříve ukončením výchovy a vzdělávání nebo poskytováním školských služeb.¹⁹⁰

Třídní učitel má dle Bendla oproti učiteli, který nevykonává funkci třídního učitele, k dispozici dva oficiální prostředky k posílení kázně. A to napomenutí třídního učitele, k němuž nepotřebuje ničím souhlas, nebo důtku třídního učitele, která se neprodleně oznamuje řediteli školy a k její udělení by měl být i souhlas ředitele.¹⁹¹

Ředitel může po projednání v pedagogické radě udělit dítěti důtku ředitele školy. Důvody udělení výchovného opatření oznamují třídní učitel nebo ředitel prokazatelným způsobem zástupci žáka. Třídní učitel zaznamenává udělení tohoto opatření do katalogového listu žáka.¹⁹²

Pedagogická rada je složena ze všech pedagogických pracovníků školy a jako svůj poradní orgán ji zřizuje ředitel školy.¹⁹³ Což zmiňuje i školský zákon.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů, § 30 a § 44

¹⁹⁰ Vyhláška č. 263/2007, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, § 6 ods. 3

¹⁹¹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 24

¹⁹² Tamtéž, s. 24

¹⁹³ Tamtéž, s. 25

¹⁹⁴ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů, § 164 ods. 2

8.2.2 Výchovní komise

Výchovní komise je dalším institutem, který využívají některé školy ve snaze řešit delikventní chování dětí. Pokud nezaberou domluvy a výše uvedená opatření schází se výchovní komise, nejčastěji ve složení třídní učitel, výchovní poradce, člen vedení školy (ředitel, zástupce), popřípadě i zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí či další odborníci. Na jednání komise jsou přizváni i rodiče žáka i žák samotný. Cílem je vyslechnout všechny strany a pokusit se dohodnout na společném postupu. Nezanedbatelným faktorem, který může pozitivně ovlivnit účinnost takového setkání je moment oficiality celého sezení, kdy žák vidí, že už „jde skutečně do tuhého“.¹⁹⁵

Některé školy užívají místo sousloví „výchovní komise“ označení „kolegium výchovního poradce“.¹⁹⁶

8.2.3 Výchovní poradce

Dle Bendla se na každé základní škole setkáme také s funkcí výchovního poradce a školního metodika prevence, přičemž běžnou praxí bývá, že výchovní poradce je zároveň metodikem prevence.¹⁹⁷

Výchovní poradce je většinou učitelem příslušné školy, kde vedle své učitelské činnosti realizuje úkoly pedagogického poradenství v oblasti výchovy, vzdělávání a volby studia či povolání žáků. Jeho působení v oblasti výchovy směřuje i do oblasti prevence a řešení sociálně negativních jevů jako je šikana, drogy, záškoláctví a jiné. V oblasti výchovy zaměřuje svoji pozornost zejména na žáky s poruchami chování a se znaky sociální nepřizpůsobivosti, na děti trpící vnitřními konflikty a na žáky v náročných životních situacích a vývojových krizích. Navazuje na činnosti učitelů, spolupracuje s učiteli, žáky a jejich rodiči, je v úzkém kontaktu s pedagogicko-psychologickou poradnou a dalšími zařízeními, která se zaměřují na pomoc dětem s problémy chování. Na některých školách výchovní poradci též připravují a organizují sociometrická šetření, zvou na besedy

¹⁹⁵ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 26

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 26

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 27

a práci s žáky odborníky na drogy, šikanu, připravují a koordinují různé preventivní program zaměřené na problematiku nekázně ve škole i mimo ni.¹⁹⁸

8.2.4 Školní psycholog a speciální pedagog

Na některých školách pracují též školní psychologové nebo speciální pedagogové, kteří tvoří součást systému pedagogicko-psychologického poradenství.¹⁹⁹

Materiál, který se věnuje práci psychologa a speciálního pedagoga na škole, je Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

„Náplní práce školních psychologů, popřípadě speciálních pedagogů bývá screening rizikových dětí, monitorování konkrétních problémů s neprospěchem, záškoláctvím, šikanou, drogovými a jinými závislostmi, intervence v aktuálních obtížných situacích dětí, vytváření programů na podporu osobnosti žáků a na prevenci negativních jevů v jejich vývoji, odborné vedení učitelů a ostatních pedagogických pracovníků při jejich zavádění a realizaci, včetně sledování a vyhodnocování efektivnosti těchto programů, pořádání vzdělávacích seminářů pro učitele o práci s dětmi se specifickými poruchami chování. Dále provádění různých psychologických a speciálně pedagogických vyšetření žáků, popř. poskytování navazující terapeutické, psychokorektivní či reedukační péče žákům a poradenské pomoci jejich zákonným zástupcům.“²⁰⁰ Školní psychologové odhalují třeba pomoci psychoher šikanu, netolerantní chování, experimenty s drogami, poznávají při diagnostice tříd hvězdy a outsidersy kolektivu i to, jak se kdo cítí.²⁰¹

O konkrétním řešení problému hovoří dle Bendla školní psycholog s rodiči i se žákem, a teprve v případě, že si to dítě přeje, podává zprávu třídnímu učiteli. Ve

¹⁹⁸ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 28

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 30

²⁰⁰ Tamtéž, s. 32

²⁰¹ Tamtéž, s. 32

vážnějších případech posílá školní psycholog dítě ke specialistům, například k dětskému psychiatrovi.²⁰²

Výhodou škol, které mají vlastního školního psychologa nebo speciálního pedagoga je, že tito odborníci oproti pracovníkům z poraden lépe znají jednotlivé děti, učitele a prostředí školy a v případě nutnosti mohou poskytnout pedagogicko-psychologickou péči okamžitě.²⁰³

Školní psycholog nebo speciální pedagog spolupracuje nejen s učiteli, výchovným poradcem, metodikem prevence či ředitelem školy, ale také s pracovníky pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogického centra, střediska výchovné péče, s lékaři, s psychiatry, se sociálními pracovníky, s pracovníky v krizových centrech a s dalšími.²⁰⁴ Školní psycholog tak poskytuje první psychologickou pomoc na škole.

8.3 „Ze zákona“ pomáhající instituce

Do této podkapitoly jsem se rozhodla zařadit instituce, které by měly dle zákonů, pokud je to samozřejmě v jejich pravomocích, pomáhat řešit delikventní chování dětí. Zařadila jsem sem pedagogicko-psychologickou poradnu, speciální školu pro žáky se specifickými poruchami chování, odbor sociálních věcí v čele s kurátorem mládeže, také policii a psychiatrickou léčebnu. Samozřejmě by do této podkapitoly patřila i zařízení jako je středisko výchovné péče, diagnostický ústav, dětský domov se školou a výchovný ústav. Jelikož jsem se však těmto zařízením věnovala v kapitole pojednávající o ukládaných opatřeních, nebudu je zde dále zmiňovat. Přesto upozorňuji na jejich nezastupitelné místo v péči o nezletilé delikventy.

²⁰² BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 32

²⁰³ Tamtéž, s. 31

²⁰⁴ Tamtéž, s. 33

8.3.1 Pedagogicko-psychologická poradna

Školský zákon říká: „Školská poradenská zařízení zajišťují pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Školská poradenská zařízení spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, zdravotnickými zařízeními, popřípadě s dalšími orgány a institucemi.“²⁰⁵

Pracují s rizikovými jedinci a s rizikovými skupinami žáků, pomáhají řešit problémy záškoláctví, šikanování, podvádění, agresivity, vandalismu i jiné.²⁰⁶

Tyto poradny rovněž zpracovávají odborné podklady pro rozhodnutí orgánů státní správy ve školství ohledně umístění a přeřazování dětí do škol a školských zařízení.²⁰⁷

Co se týče spolupráce školy a pedagogicko-psychologické poradny, často dle pana Bendla naráží v praxi tato spolupráce na některé „legislativní“ problémy. Prvním problémem je, že není v pravomoci školy poslat dítě na vyšetření do poradny bez souhlasu jeho rodičů, resp. zákonných zástupců. Je nutné se v tomto případě obrátit na kurátora pro mládež. Druhým problémem je, že když už se dítě podrobí vyšetření, záleží na rodičích, zda souhlasí s tím, aby jeho výsledky byly škole sděleny. Školy si tak často stěžují, že dítě sice navštívilo poradnu, ale rodiče si nepřejí, aby škole byly poskytnuty jakékoliv informace.²⁰⁸

²⁰⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů, § 116

²⁰⁶ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 36

²⁰⁷ Tamtéž, s. 37

²⁰⁸ Tamtéž, s. 39

8.3.2 Speciální škola (třída) pro žáky se specifickými poruchami chování

Návrh na zařazení žáka do speciální školy může řediteli příslušné školy podat zástupce dítěte, škola, kterou dítě navštěvuje, pedagogicko-psychologická poradna nebo například orgány péče o rodinu.²⁰⁹

Speciální školy poskytují pomocí zvláštních výchovných a vyučovacích metod, prostředků a forem výchovu a vzdělávání jak žákům obtížně vychovatelným, tak žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči, žákům s více vadami, žákům nemocným a oslabeným, umístěným ve zdravotnických zařízeních. Speciální školy připravují tyto žáky k začlenění do pracovního procesu a života společnosti.²¹⁰

„Děti ze speciální základní školy pro žáky se specifickými poruchami chování potřebují k tomu, aby se jejich chování dařilo usměrňovat, aby se s nimi dalo vůbec pracovat, náročný servis, a to jak ve škole (vyškolení učitelé, speciální pedagogové, školní psycholog), tak mimo ni (terapie, organizované volnočasové aktivity). Vhodné by bylo, kdyby měla škola internát, a děti by tak mohly být vytrženy z často velmi nevhodného rodinného prostředí.“²¹¹

8.3.3 Policie

Mezi úkoly policie patří mj. chránit bezpečnost osob a majetku, spolupůsobit při zajišťování veřejného pořádku, odhalovat a objasňovat přestupky či zadržovat svědence s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, kteří jsou na útěku a spolupůsobit při jejich vyhledávání.²¹²

Pokud se děti do patnácti let věku, dopustí trestné činnosti, nemohou být vzati do vazby (nejsou trestně odpovědné), ale řeší celou záležitost zpravidla kurátor pro mládež. Ten po zadržení dítěte policií sepíše návrh soudu na vydání

²⁰⁹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 49

²¹⁰ Tamtéž, s. 50

²¹¹ Tamtéž, s. 52

²¹² Tamtéž, s. 65

předběžného opatření na umístění dítěte do diagnostického ústavu. Pokud by byl žák pod vlivem drog, lze ho ihned odvézt na psychiatrii.²¹³

Svou úlohu ve věcech nezletilých delikventů má i obecní (městská) policie. Ta může svým způsobem „fungovat jako strašák“. Svou přítomností před školou i v ulicích může odradit děti od kouření, alkoholu, drog, vandalismu, rvaček, sprejerství i šikany.

8.3.4 Odbor sociálních věcí

Na obecních úřadech s rozšířenou působností, popř. na úřadech městských částí statutárních měst, najdeme odbor sociálních věcí, který se zpravidla člení na oddělení sociální péče, oddělení sociální prevence a oddělení péče o děti a rodinu.²¹⁴

Oddělení sociální péče pomáhá starým, sociálně potřebným občanům, zdravotně postiženým občanům a nezaměstnaným občanům, kteří jsou v evidenci úřadu práce.²¹⁵

Oddělení sociální prevence se orientuje na poradenství rizikovým skupinám obyvatel, zejména občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, občanům žijícím nedůstojným způsobem života a národnostním menšinám.²¹⁶

Z hlediska problematiky nezletilých delikventů je důležité právě oddělení péče o děti a rodinu, k jehož pracovníkům patří terénní sociální pracovníce a kurátoři pro mládež.²¹⁷

Odbor sociálních věcí příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností je zároveň orgánem sociálně-právní ochrany dětí, dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.²¹⁸ O tomto orgánu jsem se již zmiňovala v kapitole pojednávající o soudním řízení ve věcech nezletilých delikventů. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má dle zákona

²¹³ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 67

²¹⁴ Tamtéž, s. 39

²¹⁵ Tamtéž, s. 39

²¹⁶ Tamtéž, s. 39

²¹⁷ Tamtéž, s. 39

o soudnictví ve věcech mládeže v řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, postavení účastníka řízení.²¹⁹

8.3.4.1 Kurátor pro mládež

Kurátor pro mládež je odborný specializovaný pracovník odboru sociálních věcí obecního úřadu s rozšířenou působností, který se zabývá:

- nezletilými dětmi do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného nebo přestupku,
- mladistvými, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustily přestupku,
- dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování závažného rázu (záškoláctví, útky z domova, agresivita, toxikomanie, alkoholismus, prostituce)²²⁰

Mezi úkoly, které kurátor pro mládež zajišťuje patří:

1. Vedení rejstříků trestné činnosti nezletilých do 15 let, mladistvých a rejstříku výchovných problémů dětí a mladistvých.
2. Podávání kvalifikované zprávy o osobách nezletilých a mladistvých, které se dopustily trestného činu. A to na základě požadavků orgánů činných v trestním řízení. Využívá k tomu individuálních pohovorů, šetření poměrů, informací obecních úřadů, státních orgánů, škol, školských a zdravotnických zařízení.
3. Účast v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), účast v hlavním líčení a veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých.
4. Poskytování sociálně právního, výchovného, případně psychologického poradenství dětem i rodičům při řešení jejich rodinných, osobních

²¹⁸ ÚZ - Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 33 ods. 1

²¹⁹ Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) § 91 ods. 1

²²⁰ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 40

a sociálních problémů i akutních krizových situací. Zprostředkování pomoci od odborných poradenských a zdravotnických služeb a jiných odborných pracovišť.

5. Provádění výchovných opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sledování jejich účinnosti.
6. Navrhovat soudu vydání předběžného opatření a poté nařízení ústavní či ochranné výchovy.
7. Podílet se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy ve spolupráci se soudem. Zajišťuje tak různé doklady a doprovod dítěte.
8. Spolupůsobit na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny.
9. Pomoc nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní nebo ochranné výchovy a mladistvým z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti.
10. Poskytovat komplexní odbornou sociální pomoc v případech, kdy není mladistvý odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.
11. Zastupovat děti s poruchami chování v řízení o ústavní výchově a zúčastňovat se trestního řízení proti mladistvým.
12. Na základě dožádání zajišťovat zastupování místně příslušného úřadu v přípravném řízení a v řízení před soudem.
13. Účastnit se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích.
14. Analyzovat situaci v oblasti sociálně patologických jevů u mládeže, navrhnout a podílet se na organizování a realizaci preventivních opatření.
15. Spolupracovat s ústavy pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupracovat s orgány obcí, zdravotnickými a školskými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi.

16. Podílet se na organizaci výchovně rekreačních táborů a jiných akcí pro děti z rodin, které řádně neplní své funkce a pro děti obtížně vychovatelné. Těchto táborů se může kurátor i účastnit.²²¹

8.3.5 Psychiatrická léčebna

V psychiatrické léčebně se ocitají jedinci s vážně narušenou psychikou, osoby závislé na drogách, lidé s nezvladatelnou agresí, výraznými násilnickými sklony, sociopaté, pacienti s vážnými sexuálními úchylkami aj. V případě, že se dotyčný nechce podrobit léčbě dobrovolně a je společensky nebezpečný, může soud nařídit ochrannou ambulantní nebo ústavní psychiatrickou léčbu.²²²

Děti se na psychiatrických odděleních ocitají nejčastěji kvůli výchovným problémům a poruchám v chování. Při psychiatrické hospitalizaci je obvykle klientům poskytována komplexní péče. Děti pokračují ve školním vzdělávání v rámci léčebny a absolvují medikamentózní léčbu provázenou psychoterapií a socioterapií. V léčebnách jsou tak zaměstnání nejen lékaři (psychiatři či u dětí pedopsychiatři), ale i psychologové, speciální pedagogové a vychovatelé.²²³

„Ke každému klientovi je v současné době přistupováno individuálně s ohledem na jeho specifické problémy, je zdůrazňována terapeutická oblast včetně celého kontextu systémů, které dítě obklopují (rodina, škola, širší sociální společenství).“²²⁴

Psychiatrická péče je poskytována i formou ambulantní, kdy dítě chodí do své kmenové školy a pravidelně dochází na psychiatrii, obdobně jako na psychologické pracoviště.²²⁵

Umístění v léčebně je možné pouze na doporučení lékaře nebo psychologa. V případě odmítnutí rodičů může o umístění rozhodnout pouze soud předběžným

²²¹ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 40

²²² Tamtéž, s. 83

²²³ Tamtéž, s. 83

²²⁴ Tamtéž, s. 83

²²⁵ Tamtéž, s. 83

opatřením. Návrh na předběžné opatření může v tomto případě dát v součinnosti s orgánem péče o dítě a rodinu lékař a psycholog.²²⁶

8.4 Vybrané nevládní organizace

8.4.1 LATA

V současné době u nás existují také různé dobrovolnické programy pomoci rizikové a delikventní mládeži.

Asi nejznámější je občanské sdružení LATA vzniklé 16.6. 1994.²²⁷ Název můžeme přeložit jako „laskavá alternativa trestu pro adolescenty“.²²⁸

Jak pomáhá svým klientům se můžeme dočíst na internetových stránkách tohoto sdružení. *„Podporujeme ohrožené mladé lidi a jejich rodiny při vyrovnávání příležitostí k plnohodnotnému životu uvnitř společnosti prostřednictvím individuálního vrstevnického dobrovolnictví a sociálně terapeutických činností. Hodnoty, na kterých stavíme naši činnost jsou: tolerance a odpovědnost jednotlivce za svůj život. Pomáháme ohroženým mladým lidem a jejich rodinám skrze vrstevnické a individuální dobrovolnictví spojené se sociálně terapeutickými činnostmi, které pokládáme za důležitou a potřebnou součást péče.“*²²⁹

Stejně tak můžeme na internetových stránkách sdružení LATA najít, kdo může být klientem tohoto sdružení. *„Ke vstupu do služby musí klient splňovat následující základní požadavky:*

- věk 13-26 let (při vstupu do služby)
- pobyt v Praze (kraj hl. m. Praha)
- klient ze znevýhodněného prostředí

²²⁶ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 84

²²⁷ LATA [online]

²²⁸ BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*, s. 88

²²⁹ LATA [online]

- *aktuálně řešící problémy s vrstevníky, rodinou školou, trávením volného času, se zákonem, s uplatněním na trhu práce, se zázemím, s hledáním identity, se sebehodnocením*
- *je schopen samostatného pohybu po městě*
- *služba je zaměřena pouze na lehké formy případného postižení a psychiatrické dekompenzace, klienty z těžšími formami odkazujeme na jiné služby*
- *není aktuálně závislý na alkoholu ani jiných omamných látkách*
- *nepředstavuje nebezpečí pro zdraví dobrovolníka*
- *má dostatečné časové možnosti pro účast ve službě (min. 3 hod. týdně/6 měsíců)*
- *jeho vstup je dobrovolný (informovaný souhlas)²³⁰*

Pracovníky v programu LATA jsou nejen odborníci, ale i dobrovolníci, třeba studenti vysokých škol. Pro ně spočívá význam působení v LATĚ hlavně v tom, že mají příležitost osvědčit se v praxi, mají na starost svého prvního opravdového klienta a něco opravdového s ním dělají. Což je hodně odlišný způsob od běžných praxí, při nichž si studenti pouze prohlíží chovance různých ústavů.²³¹

Dne 17.10.2007 rozhodl magistrát hl. m. Praha o registraci sdružení jako sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi dle zákona č.108/2006 sb.

o sociálních službách. Služba obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- c) sociálně terapeutické činnosti,
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.²³²

²³⁰ LATA [online]

²³¹ MATOUŠEK, O. et al. Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy vězení mládeže, s. 14

²³² LATA [online]

8.4.2 Big Brothers, Big Sisters, Program Pět P

Druhým dobrovolnickým programem je americká iniciativa Big Brothers, Big Sisters, která působí v České republice od roku 1996.²³³

Dobrovolnická pomoc vychází z myšlenky, že klient, který je ohrožen sociálním selháním, může mít prospěch z intenzivního osobního vztahu k člověku, který nemá kriminální sklony a má o klienta zájem. Dobrovolníci se pro tuto práci vyškolují a jejich aktivity s klientem jsou průběžně supervidovány. Výhodou takovéto dobrovolnické práce je, že druh společné činnosti dobrovolníka a klienta nemusí být předepsán organizátory projektu a může dalekosáhle respektovat jak potřeby klienta, tak dobrovolnickovy možnosti. Vztah mezi klientem a dobrovolníkem je osobnější a bezprostřednější než vztah mezi klientem a profesionály. Dobrovolnická práce má však ve srovnání s profesionální prací i určité nevýhody. Dobrovolník má sice obvykle jen jednoho klienta a má na něj víc času než profesionál, přesto se mu nemusí věnovat dostatečně intenzivně a potřebně dlouhou dobu. Postavení dobrovolníka vůči klientovi není proto srovnatelné s postavením profesionála, např. kurátora pro mládež.²³⁴

„Americký projekt Big Brothers, Big Sisters působí v USA již devadesát let, v současnosti má 500 agentur a za dobu své existence ovlivnil mnoho set tisíc dětí.“²³⁵

V České republice užívá tento projekt alternativního názvu PětP.

Program Pět P – Praha Anděl je realizován občanským sdružením HESTIA a je členem Asociace Pět P v České Republice. Asociace Pět P v České Republice vznikla roku 1999, aby koordinovala úsilí jednotlivých center, která do té doby po republice vznikala. Dnes můžeme najít centra Pět P nejen v Praze, ale i v Brně, v Českých Budějovicích, v Českém Těšíně, v Jindřichově Hradci, v Liberci, v Olomouci, v Písku, v Plzni i v dalších městech naší republiky.²³⁶

²³³ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 207

²³⁴ Tamtéž, s. 207

²³⁵ Tamtéž, s. 210

²³⁶ *Pět P*. Hestia [online]

Pěti P je vyjadřován zájem organizace poskytovat přátelství, podporu, prevenci, péči a pomoc. Program je určen dětem ve věku 6 – 15 let²³⁷, které mají výchovné či prospěchové problémy, nedostatek kvalitních vrstevnických vztahů, jejichž rodiče na ně nemají dostatek času, nebo kteří si připadají izolovaní, nudí se apod.²³⁸ Nezbytnou podmínkou pro účast dítěte v projektu je souhlas rodičů.

S nimi pak udržují organizátoři projektu kontakt.²³⁹

Program pracuje na principu přátelského vztahu dítěte s dospělým dobrovolníkem. Odborně sestavená dvojice se schází nejméně po dobu deseti měsíců na jedno odpoledne v týdnu a věnuje se volnočasovým aktivitám, které si společně domlouvá. Dobrovolník je v roli průvodce, nikoli vůdce.²⁴⁰

Dětem, respektive rodičům doporučují tento program výchovní poradci, dětští psychiatři, pediatři i sociální pracovníci.²⁴¹

„Národnímu dobrovolnickému centru Hestia bylo uděleno Ministerstvem práce a sociálních věcí pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v rozsahu: činnost zaměřená na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku, zřizování a provozování výchovně-rekreačních táborů pro děti.“²⁴²

8.4.3 Terénní sociální práce

„Streetwork neboli terénní sociální práce neboli sociální práce na ulici je v zemích bývalého sovětského bloku novou formou práce s rizikovou mládeží. V USA se praktikuje již desítky let a v západní Evropě od šedesátých let našeho století. Vznikla a rozšířila se jako reakce na úpadek velkoměstských čtvrtí a související nárůst delikvence mládeže, kterou se nedařilo běžnými způsoby represivních zásahů ani sociální práce regulovat.“²⁴³

²³⁷ Pět P. Hestia [online]

²³⁸ Tamtéž

²³⁹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 210

²⁴⁰ Pět P. Hestia [online]

²⁴¹ Tamtéž

²⁴² Tamtéž

²⁴³ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 198

Pouliční sociální pracovníci se zpočátku zaměřovaly na gangy mládeže páchající trestnou činností. Časem se okruh cílových skupin postupně rozšiřoval i na skupiny dětí a mládeže potenciálně rizikové, na bezdomovce, uživatele drog a prostitutky.²⁴⁴

Sociální pracovníci tedy vycházejí do ulic proto, aby klientům poskytli informace, služby, přímou pomoc nebo jim zprostředkovali spojení s institucemi působícími ve městě. Streetworker tak zlepšuje dostupnost sociálních služeb. Pro nejvíce rizikové skupiny je totiž velice těžké, ba často i nemožné vyhledat na správném místě, ve správném čase správný zdroj pomoci a správně ho oslovit. Streetworker nabídne pomoc, ale klient se sám rozhodne, zda pomoc využije.²⁴⁵

Klienty streetworkerů jsou obvykle děti a mladiství žijící ve velkoměstech, prostředím pro práci streetworkera jsou tedy ulice, náměstí, pasáže domů, hospody, bary, herny, diskotéky a kluby, kde se potencionální klienti zdržují.

A jaké by měl mít pouliční sociální pracovník vlastnosti? Základním předpokladem efektivní práce je vstřícnost pracovníka vůči dětem a mladistvými, dále je důležitá jeho důvěryhodnost, neautoritativní vystupování, schopnost komunikovat a udržovat vztah. Streetworker má zvláštní postavení. Měl by být věkem a hodnotovou orientací blízký mladým lidem, s nimiž má pracovat. Zároveň však nemůže se skupinou zcela splynout, musí si udržovat zvláštní postavení a musí umět hlídat meze, jež by skupina ve svých akcích neměla překračovat.²⁴⁶ „*Tento styl práce je v mnohém protikladný byrokratickému stylu práce sociálních pracovníků rozšířenému u nás za časů reálného socialismu a leckde přežívajícímu.*“²⁴⁷

V České republice zkoušejí tuto formu práce jak nevládní občanská sdružení, tak i stát na základě vládou schváleného Programu sociální prevence z roku 1993. „*Pouliční sociální pracovníci metodicky řízení Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (čili sociální asistenti) působili od roku 1994 při městských a okresních*

²⁴⁴ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 198

²⁴⁵ Tamtéž, s. 199

²⁴⁶ Tamtéž, s. 199

²⁴⁷ Tamtéž, s. 199

úřadech. Po reformě veřejné správy příslušné kompetence přecházejí na obce s rozšířenou působností.²⁴⁸

9 VYBRANÉ ZAHRANIČNÍ ZPŮSOBY POMOCI NEZLETILÝM DELIKVENTŮM

Pro inspiraci jsem se rozhodla do práce zařadit i kapitolu zabývající se vybranými zahraničními způsoby pomoci nezletilým delikventům. Myslím, že bychom se měli o zahraniční způsoby intervence také zajímat, můžeme je třeba některé převzít, nebo přizpůsobit našim podmínkám, anebo se nechat alespoň částečně inspirovat. Tak jako i v jiných problematikách se zajímáme a hledíme pro inspiraci na zahraniční způsoby, ani tato problematika by neměla být výjimkou.

9.1 Programy s aktivní účastí policie

9.1.1 Holandský program HALT

Projekt HALT je současně alternativní sankcí i preventivní prací, při níž policie úzce spolupracuje s magistrátní institucí stojící mimo soudní systém. Program vznikl v Rotterdamu v roce 1984. Byl reakcí na prudce rostoucí kriminalitu mládeže, kterou se nedařilo standardními metodami vyšetřování a postihování pachatelů zvládat. V době svého vzniku neměl oporu v právních předpisech a byl nesnadno prosazován. Jde vlastně o institucionalizovanou podobu narovnání, při které hraje klíčovou roli policie.²⁴⁹

Používá se u trestné činnosti, jež právo považuje za přestupky či za společensky málo závažné činy. Mladý člověk, který se takového činu dopustí, dostane na výběr, zda chce, aby jeho postih spočíval v běžném trestním stíhání (v Holandsku je věková hranice trestní odpovědnosti stanovena na 12 let), nebo v programu HALT. U dětí mladších 16 let zve police k tomuto rozhodování

²⁴⁸ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 199

²⁴⁹ Tamtéž, s. 220

rodiče. Samotná sankce spočívá v tom, že provinilec odpracuje škodu, případně uvede do původního stavu to, co poničil. Pokud přímé kompenzování škody poškozenému člověku či instituci není možné, agentura provinilci najde jinou příležitost k veřejně prospěšné práci. Organizaci a dohled nad výkonem této sankce má na starosti agentura zřízená obcí. Při prvním případě nemá provinilec oficiální policejní záznam. Při druhém ano, při třetím je již volena běžná cesta trestního postihu.²⁵⁰

Matoušek k tomuto programu říká: „*Ti, kteří byli jako pachatelé bagatelní kriminality identifikováni poprvé, už v 70 % nerecidivují. Po osmi letech fungování tohoto projektu se jeho využívání jako alternativního postihu dostalo do zákona. Nyní se projekt provádí již v osmnácti holandských městech. Někde agentury pro organizaci sídlí v téže budově jako policie.*“²⁵¹

„*Je to typ reakce, jaké byly schopny malé komunity, v nichž se lidé znali tváří v tvář, s úspěchem přeneseny do postindustriální doby, do měst, do anonymity davů a odosobněných úředních aparátů.*“²⁵²

9.1.2 Oklahomský Youth Intervention Program

Oklahomský program Youth Intervention Program je přímo organizován policií a určen dětským delikventům. Konkrétně je určen dětem od 12 do 14 let. Děti a jejich rodiče podepisují s místním úřadem dohodu, ve které se zavazují odpracovat určitý počet hodin ve službách s přiděleným policistou.

Program vychází z rozumného a tvořivého nápadu: policisté mohou sehrát v životě mladých silnou pozitivní roli. V přítomnosti policistů mohou děti navíc vidět důsledky trestné činnosti z perspektivy oběti, což je obraz, který jim například soudní projednávání jejich případu dát nemůže.²⁵³

Tento zahraniční program se mi velice líbí a tak jsem se rozhodla uvést do této práce i jeden konkrétní příklad, který uvádí Matoušek.

²⁵⁰ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 220

²⁵¹ Tamtéž, s. 221

²⁵² Tamtéž, s. 221

²⁵³ Tamtéž, s. 223

„Čtrnáctiletému Mikeovi byl soudem stanoven desetiměsíční dohled za spáchání trestného činu výtržnictví. Mike poté strávil ve společnosti policisty řadu týdnů. Podle jeho slov mu účast na programu přinesla řadu nezapomenutelných zážitků. Společně s policistou ve voze během služeb přijímal hlášení o loupežích a násilných útocích, pozoroval policistu při zásahu během útěku vězně, viděl, jak je z domu vynášeno tělo oběti, byl přítomen, když policisté zakročili při manželské hádce. Společně s policistou seděl ve voze, kterým byli opilci a zloději převáženi na policejní stanici. „Netušil jsem, jak špatná je druhá stránka věci,“ vyjádřil se později. „Je velice klidný, když se něco děje, je O.K.,“ prohlašoval o Mikeovi policista. Mezi Mikem a policistou během služeb vzniklo zvláštní přátelství, policista o něm mluvil jako o mladším bratrovi. „Není nic, o čem bychom nemluvili - drogy, sex, pití -, a kdyby se dostal zas do průšvihů, ví, že za mnou může přijít.“²⁵⁴

9.2 Multisystemická terapie²⁵⁵

Multisystemická terapie je pokusem o nový komplexní přístup k mládeži se závažným protispolečenským chováním, který chce být alternativou k tradiční ústavním formám péče, jež jsou vždy samy o sobě rizikem, i k pouze parciálním docházkovým programům, zaměřeným na jediný aspekt klientova života, jejichž efektivita je pochybná. Cílem tohoto přístupu je poskytnout asociálně se chovajícím mladistvým komplexní péči, která se opírá o domácí prostředí a rodinu, soustřeďuje se v první řadě na zlepšení „psychosociálního fungování“ klienta i rodiny, a tak může předejít umístění mladistvého do ústavní péče. Stranou nezůstává ani kontext školy, případně pracoviště, vrstevnické skupiny a místní komunity.

Cílem intervence do rodiny je zlepšení schopnosti rodičů uplatňovat vůči mladistvému disciplínu a zvýšit jejich informovanost o tom, jak tráví čas. Přítom se jako překážka často ukazuje alkoholová či jiná závislost rodiče, jeho

²⁵⁴ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 223

²⁵⁵ Tamtéž, s. 228

psychiatrické problémy a nízká úroveň napojení na zdroje sociální podpory. Pokud jde o vrstevnické skupiny, cílem programu je zamezit pokračujícímu vlivu delikventně jednajících part a spojit mladistvého s prosociálně jednajícími vrstevníky. Tohoto cíle ovšem nelze dosáhnout bez intenzivního angažování rodičů.

Zásahy v oblasti vzdělávání a profese si jako cíl kladou podpoření schopnosti mladistvého obstát na pracovním trhu a vydělat si na svoje potřeby dostatek peněz. Takovýto komplexní přístup zlepšuje komunikaci a vztahy v rodině a zároveň snižuje rok od ukončení účasti na programu pravděpodobnost, že mladý člověk bude pokračovat v kriminálním chování.

Účast v programu trvá v průměru 4 měsíce. Program obvykle vykonává tým vedený supervizorem, s ním spolupracují 3 – 4 vysokoškoláci jako terapeuti rodin. Každý z těchto vysokoškoláků pracuje se 4 – 6 rodinami současně. Pro každou rodinu je vypracován individuálně plán postupu. Průměrná doba kontaktu jednoho terapeuta s jednou rodinou je celkem 60 hodin. Každý tým je schopný poskytnout péči zhruba padesáti rodinám ročně.

Tým je rodinám k dispozici 24 hodin denně, a to všech sedm dní v týdnu. Kontakty se obvykle odehrávají v domácnostech těchto rodin nebo v místech blízko bydliště rodiny. Spíše výjimečně se sezení s rodinou v místnostech organizace, která je za program odpovědná. Přítomnost jednotlivých členů rodiny na terapeutických sezeních se řídí tím, jaké téma je zpracováváno. Řeší-li se např. konflikt mezi rodiči nebo laxní postoj některého rodiče k dítěti, není mladistvý na takové sezení zván.

Tento projekt byl již realizován na několika místech v USA a jak uvádí pan Matoušek, měl výzkumem potvrzené pozitivní výsledky. V Jižní Karolíně bylo do šetření efektivity tohoto přístupu zařazeno 84 mladistvých, kteří se provinili buď opakovanými trestnými činy, nebo násilným trestným činem. Náhodným výběrem bylo 43 z nich zařazeno do projektu Multisystemické terapie a s ostatními 41 bylo zacházeno podle standardních zvyklostí místního odboru péče o mládež (tzn. nařízení ústavní péče nebo výchovný program nebo psychiatrická léčba nebo pracovní program). Rok po ukončení intenzivních kontaktů s rodinami ukázalo

katamnestické přešetření, že ve skupině, která byla zařazena do projektu Multisystemické terapie, měli mladí lidé v průměru 0,87 policejních zatčení, kdežto průměr druhé skupiny byl 1,52. První skupina měla také významně nižší průměrnou délku trestů než skupina druhá. Celkové náklady na Multisystemickou terapii byly pětikrát nižší než celkové náklady na standardní způsoby zacházení s mladistvými provinilci.

9.3 Expedice²⁵⁶

Průmyslová část Liverpoolu byla v sedmdesátých letech odborníky označena jako oblast silně zasažená kombinací nepříznivých sociálních vlivů. Mimo jiné se také zvyšoval výskyt delikventních forem chování u dětí a mládeže. Proto se pracovníci místních škol rozhodli pokusit se najít nový způsob práce s dětmi i dospívající mládeží, který by jim poskytl atraktivní mimoškolní program během školního roku i po celou dobu prázdnin. Rozhodli se nabídnout mládeži účast na mezikontinentální expedici na Saharu.

První z expedic se uskutečnila v roce 1970, od té doby se uskutečnilo celkem 10 expedic podobného typu s celkovým počtem 300 účastníků, poslední proběhla v roce 1992. Výzkumy z let 1985 – 1988 prokázaly, že u většiny účastníků po absolvování programu došlo k signifikantní pozitivní změně chování.

Každá z expedic byla již od začátku připravována jako kompenzační vzdělávací program, jehož cílem byla změna postojů a chování dětí a mladistvých, a to prostřednictvím zvýšené sociální, psychické a fyzické zátěže v neznámém a neobvyklém prostředí. Jedinou podmínkou účasti bylo aktivní zapojení se do příprav expedice. U účastníků se tak již dlouho před samotnou expedicí vytvářel pocit spoluodpovědnosti a byla posilována jejich schopnost týmové spolupráce.

„Úspěch první expedice byl veliký a její pozitivní vliv přetrval i po návratu do domácího prostředí. A. Kennedy, jeden z vedoucích expedic, se domnívá, že úspěch se dostavil proto, že program dospívajícím naplnil řadu potřeb, a tím změnil jejich postoj k životu. Pocity nudy, potřebu revoltovat a frustraci vystřídalo

²⁵⁶ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 225

*konstruktivní vyladění a chování. Projekt může podle Kennedyho uspokojit osm následujících potřeb: potřebu změny, nalezení smyslu života, potřebu vzájemného setkání, potřebu nových zkušeností, potřebu silných a neobvyklých zážitků, posílení sebevědomí, oproštění se od civilizačních zábran a nalezení pozitivní perspektivy do budoucnosti.*²⁵⁷

10 PRÁCE S DELIKVENTNÍ MLÁDEŽÍ

Možná při čtení této práce napadnou někoho stejně jako mě následující otázky: „Kdo vůbec může ve výše uvedených institucích pracovat?“ „Kde nalezneme odvahu k práci, při které se dennodenně setkává s dětskými kriminálníky?“ „Kdo může mít takovou trpělivost, aby se věnoval pomoci a nápravě delikventům?“ A což teprve, když si uvědomíme díky kapitole 8.4, že někdo se práci s nezletilými delikventy věnuje jako dobrovolník. Tak na tyto otázky hledám odpovědi právě v podkapitole 10.1. Osobnosti člověka, který pracuje s delikventními dětmi, a jejího vztahu k nim věnuji poslední podkapitulu této práce.

10.1 Motivace pracovníka

Veřejnost a většina médií je dnes u nás vůči rizikové mládeži naladěna velmi odmítavě. Nicméně existují lidé, kteří pro tyto děti mají i dnes a zde pochopení.²⁵⁸

Mně osobně dělá celkem velký problém vysvětlit lidem z mého okolí, proč mě zajímají a svým způsobem „přitahují“ nezletilí delikventi. Při výkonu praxe v Dětském domově se školou v Šindlových dvorech, ale i ve Výchovném ústavu v Černovicích, mi pokládali všichni blízcí stejnou otázku: „Proč tyto děti? Proč nejdeš někde k normálním dětem?“ Málokdy jsem jim odpověděla tak, aby to pochopili. Zkrátka mi práce s těmito dětmi přijde zajímavá a má pro mě samotnou nějaký smysl. Pokud mnou připravená zájmová činnost zaujme a nadchne tyto děti, přináší mi to totiž mnohem větší radost, než když se tak stane u „normálních“ dětí.

²⁵⁷ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 226

²⁵⁸ Tamtéž, s. 249

Matoušek uvádí ve své knize následující: „*Volba profese je multideterminovaný jev.*“²⁵⁹ Uvádí zde i několik motivů. Některé jsou „ušlechtilejší“, jiné méně. Dovolila jsem si několik těchto motivů uvést i do této práce.

„*Obecně jsou pomáhající profese přitažlivé pro lidi, kteří mají velmi silnou rodičovskou složku osobnosti. Někteří psychoanalytici soudí, že je to zejména mateřská složka osobnosti (a to i u mužů), která motivuje k pomáhajícímu, podpůrnému postoji.*

Mnohokrát už bylo různými průzkumy ověřeno, že řada lidí pracujících v pomáhajících profesích zažila v dětství nebo mládí nějaké trauma, které má zřejmý vztah k jejich volbě profese. Jejich rodič mohl v rodičovské úloze selhávat. Nebo byl vážně a dlouhodobě nemocný. Nebo se starší sourozenec dopustil kriminálního činu, který zanechal stopy na všech členech rodiny. Nebo jeho vlastní dítě, na něž je silně vázán, právě dospíváním prochází a odmítá ho. Samozřejmě i člověk, který nemá děti, si může „adoptivní děti“ opatřit v instituci, jež se zabývá rizikovou mládeží, v podobě klientů.

Profesionálové v pomáhajících profesích mají také v průměru o něco horší osobností stabilitu, častěji se psychiatricky léčí, mají o něco vyšší sebevražednost, o něco častěji se stávají závislými na alkoholu a jiných drogách než např. lidé pracující v úřednických či technických povoláních.

Pomáhající profese se rovněž „dělí“ po podobně profesionálně orientovaných rodičích. Některé rodiny jsou známé tím, že z nich v několika generacích procházejí význační pedagogové, psychologové, lékaři, sociální pracovníci.

K pomáhajícím profesím mají blízko lidé křesťansky orientovaní – pomáhat bližnímu je jedním z ústředních přikázání mnoha náboženství.

Motivačním faktorem je i věk: pro překročení životního zenitu kolem čtyřicítky se člověk v jistém smyslu vrací zpět a na této cestě může potkávat ve svých klientech sebe sama jako mladého muže či mladou ženu, což je neočekávaně fascinující zážitek.

²⁵⁹ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 250

Konečně může být práce s rizikovou mládeží přitažlivá pro lidi, kteří mají výhrady ke světu "normálních dospělých", neboť jim umožňuje zdržovat se ve světě adolescentů, v němž je víc bezprostřednosti, otevřenosti a solidarity než např. ve světě obchodu a politiky, který je „samá přetvářka“, „nesmyslný konzum“, „bezohledné ničení přírody“ atp.“²⁶⁰

Pro výkon profese je podstatné zejména to, nakolik se motivy promítají do pracovníkovy chování vůči klientům.²⁶¹

10.2 Pracovník a klient

Matoušek uvádí výsledky šetření provedeného mezi účastníky seminářů pro pracovníky s mládeží, supervizory a vedoucí programů z dvanácti různých zařízení pro rizikovou mládež, které se konaly v osmdesátých letech ve státě Alabama v USA. Optimální osobnostní rysy pracovníka charakterizovali frekventanti následujícími znaky:

- flexibilní, čili má širokou škálu reakcí a nelpí rigidně na pravidlech,
- zralý, dostatečně ovládající svoje potřeby a dobře vnímající potřeby jiných,
- integrovaný a čestný,
- dobře usuzující,
- opírající se o zdravý selský rozum, zejména v situacích, kdy nejsou jasná pravidla,
- vyznávající hodnoty, jež jsou v souladu s programem,
- odpovědný,
- přiměřeně sebevědomý,
- rozvážně reagující,
- respektující hranice dané jeho autoritou,
- dobře komunikující,
- stabilní, tolerující frustraci,
- otevřený a čestný,

²⁶⁰ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 250

²⁶¹ Tamtéž, s. 251

- předpověditelný,
- přijímající oprávněnou kritiku,
- pevně podporující klienty,
- udržující si jasnou hranici mezi problémy svými a problémy klientů,
- podporující nezávislost klientů,
- spolupracující,
- dávající dobrý příklad.²⁶²

Nejhorší možná osobnost pracovníka s rizikovou mládeží byla charakterizována jako člověk s osobnostní patologií (zejména psychopata), sobeckého, nesnášejícího kritiku, charakterově pokřiveného, zneužívajícího klienty, závislého na lécích či drogách, nespolupracujícího, rigidního, neodpovědného, příliš kritického, skrytě agresivního, špatně rozlišujícího mezi svými potřebami a potřebami klientů, zrazujícího důvěru klientů, autoritativního, nepředpověditelného, vyhýbavého, nepoučitelného, chovajícího se v nesouladu s tím, co hlásá, zlostného a výbušného.²⁶³

Člověk, který pracuje s rizikovou mládeží, má být podle některých autorů terapeutickou „rodičovskou postavou“, podle jiných autoritou typu vůdce party. Ti, kdo ospravedlňují koncept terapeutické rodičovské postavy, žádají, aby pracovník svou dovedností vcítit se do klienta korigoval výsledky nepříznivého učení, jež proběhlo v nefunkční či neexistující původní rodině, a aby zároveň klientovi dokázal efektivně určovat hranice dovoleného chování. Ti, kteří propagují vrstevnickou autoritu, soudí, že pracovník má mít ke klientovi přátelský postoj a sloužit mu jako identifikační vzor.²⁶⁴

Osobně si myslím, že optimální je „zlatá střední cesta“. Je totiž zřejmé, že jednou potřebuje dítě pohladit, podruhé potřebuje být umravňováno, postiženo sankcemi, jindy potřebuje dodávat sebevědomí, jindy potřebuje být dotlačeno ke společensky přijatelným způsobům, v jiných situacích může být dospělému

²⁶² MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 252

²⁶³ Tamtéž, s. 252

²⁶⁴ Tamtéž, s.253

rovnocenným partnerem, a někdy dokonce i vzorem, protože je přímočařejší a otevřenější, než obvykle dospělí bývají. V žádném případě bychom neměli děti připravit o možnost korigovat své životní směřování díky intenzivnímu vztahu k dospělé osobě.

V kontaktu s rizikovou mládeží jde o poměr těchto složek, o jejich dávkování, o jejich situační přiměřenost a o jejich přiměřenost klientovým individuálním potřebám.²⁶⁵

„Zcela jistě je nejčastějším druhem úpadkové podoby práce s rizikovou mládeží pouhé umravňování, akcent položený jen na pravidla a kázeň. V dostatečně „totalitární instituci“, jíž se snadno může stát kterýkoli diagnostický či výchovný ústav, je možné ostrážitým sledováním svěřenců kázeň efektivně vynucovat, nicméně mezi personálem a svěřenci vzniká nepřekročitelná bariéra, za níž se v subkultuře klientů obvykle rozvine ještě upadlejší forma ukázněvaní silnějších slabšími čili šikanování. Jeho podoba je zhusta přímo inspirovaná tím, jak personál uplatňuje svou mocenskou převahu nad všemi svěřenci. Z psychologického hlediska jde o dobře srozumitelný obranný mechanismus identifikace s agresorem.“²⁶⁶

Jak už jsem se zmiňovala v kapitole 7.3.3 zabývající se ukládaným opatřením, nápravu delikventních dětí nechápeme jen jako efektní destrukci všeho starého, co se neosvědčilo, například chybných návyků, hodnot, postojů, vzorů nebo myšlenkových stereotypů. Náprava není pouhou „demolicí nevábné a málem se už hroutící osobnostní budovy, ale je především osobnostní přístavbou okázale zbudovanou na nově položených základech, navíc přístavbou projektovanou nejšpičkovějším architektem.“²⁶⁷

K problémům profesionální role patří násilné chování profesionálů vůči klientům. Méně zapáleným a méně jistým profesionálům - mezi než patří dle Matouška většina dobrých praktiků – je zapotřebí pauz v kontaktu s klienty, opory při práci v profesionálním týmu vlastního zařízení, případně i v kvalitní supervizi.

²⁶⁵ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 253

²⁶⁶ Tamtéž, s. 253

²⁶⁷ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 54

Bez toho může subkultura profesionálů degenerovat podobně jako subkultura klientů a její součástí se může stát i rutinní brutální chování ke klientům. Jiným příznakem profesionálního selhání jsou např. stereotypní negativní úsudky o klientech a jejich rodinách, nelichotivé napodobování klientů, preferování aktivit, které blokují kontakt s klienty, a podobné typy slovní, resp. pasivní agresivity.²⁶⁸

Co se týče fyzické agresivity, je jasné, že ani ta nepatří mezi výchovné prostředky. Ale jak uvádí pan Matoušek, někdy je přímý fyzický střet s dítětem jen epizodou, ukazující hloubku vychovatelova osobního zájmu o klientově osudu.²⁶⁹

I když veškeré fyzické násilí a tresty neuznávám, neodsuzuji ani tyto „epizody“. Myslím, že vždy musíme znát dobře celou situaci a všechny okolnosti, abychom mohly takovéto „epizody“ hodnotit. Velice mě zaujal úryvek francouzského kněze G. Gilberta, který je uveden v knize *Mládež a delikvence*. *„Jednoduše jsem se musel naučit nějak se bránit. Tak jsem se naučil udělovat rány. Jsem mírný člověk, beránek. Děsím se používání pěstí. Ale láska k těmhle lidičkám mě naučila, že člověk občas uhodit musí. Je to riziko, které je třeba podstoupit. Když už bylo všechno řečeno a žádné slovo nedošlo sluchu, pak zbývá někdy jen fyzické násilí: jako cesta k setkání ... a kupodivu i k přátelství. Moje zkušenost v téhle věci je naprosto jasná. Zjistil jsem, že když mladý narazil při fyzickém střetnutí na údernou sílu (tedy na určitou hráz), poslouchá, chápe a hlavně respektuje. Pro mnohé „-náctileté“, kteří žijí na ulici, je fyzické střetnutí oblíbeným každodenním jevem. Rvačky pro slovo, urážku, někdy jen pro pohled – to je jejich způsob, jak vyjádřit, smířit – nebo taky postavit nepřekročitelné přehrady nenávisti ... Svěřili mi jednoho mladíčka. ... Při prvním slovním výpadu jsem po něm vyjel a už ji zkásl. Užasle jenom polkl. Ba, řekl bych dokonce, že to ocenil. A je s námi už tři čtvrtě roku. Rekord v trvání. Při jednom procesu se mě prokurátor, který mě dobře znal, zeptal na tajemství mé výchovné metody. Vylíčil jsem mu, jak hned první den zasáhla moje „duchovní“ pěst. Nějak se mu tenhle*

²⁶⁸ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 254

²⁶⁹ Tamtéž, s. 254

způsob nelíbil, a tak se znovu vyptával. Ze zoufalství jsem na něho vyhrkl: „Tomu se říká Boží spravedlnost, pane soudce.“ Soud vyprskl smíchy. I prokurátor se proti své vůli usmál. A u toho zůstalo. Milovat někdy znamená jít až tak daleko.“²⁷⁰

Snadná však není ani práce s rizikovou mládeží v podobě navázání vztahu. Většina dětí totiž pochází z rodin, kde se k nim rodiče nechovali adekvátně, a proto nemají zážitek neohrožující vazby vůči vstřícně se chovajícímu dospělému.²⁷¹

Úlohou prvních kontaktů není okamžitě zaujímat výchovné postoje, ale zabezpečit podmínky pro rozvoj vztahu. K výchovnému působení dojde časem a nemusí se to stát jen prostřednictvím slov. Kvalitní vztah znamená, že dospělý se stane oporou, garantem bezpečí, někdy dokonce vzorem. Důvěrný vztah umožní, aby dorůstající dítě samo z vlastní iniciativy nastolilo pozitivní změny. Děti a mládež často nereagují na obsah vysloveného, ale na neverbální komponenty projevu dospělého. Důležité je také využívání prvků neverbální povahy jako je hudba, výtvarný projev, ale i osvěta o otázkách životního stylu a vlastního vzhledu.²⁷²

Mobilizace žádoucích změn je závislá na tom, jak se podaří obnovit základní emocionální potřeby. Pracovník pracující s těmito dětmi ale nesmí dovolit, aby na něj byly děti fixované. Má pomoci najít těmto dětem vztah k jejich rodině i v případě, že rodina není příliš kvalitní. Jen ve výjimečných případech nezbyvá nic jiného, než dorůstajícím dětem naopak pomoci odpoutat se od rodičů, aby byly schopné žít samostatný a hlavně spořádaný život.²⁷³

I když už je mezi dítětem a pracovníkem navázán vztah (může trvat celé měsíce, než si dítě pracovníka dostatečně prověří a získá k němu důvěru), může se dítě zachovat tak, že to pracovník vnímá jako nezájem, ba i nevděk. Kdyby pracovník odvozoval pocit smysluplnosti své práce jen z chování svých dětí,

²⁷⁰ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 255

²⁷¹ Tamtéž, s. 254

²⁷² LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*, s. 114

²⁷³ LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*, s. 115

velmi těžko by si ho udržel. Protože je pracovník chováním dětí zhusta frustrován, potřebuje on sám vydatné zdroje opory, které by měl mít nejen ve svém soukromí, ale i v práci.²⁷⁴

Tzv. klíčovou osobou čili hlavní nadějí pro dítě může být i někdo jiný než pracovník, jemuž bylo dítě přiděleno do péče. Bylo by dobře, kdyby přítomnost této osoby v sociálním poli dítěte pracovník dokázal rozpoznat a nesoupeřivě podpořil její vliv. Skoro nikdy však není klíčovou osobou klientova dívka (chlapec) či nejlepší kamarád. Je dobré hledat ji v okruhu blízkých, dospělých a prosociálně se chovajících osob.²⁷⁵

ZÁVĚR

Po přečtení této práce, myslím, že musí být každému jasné, že nezletilí delikventi nejsou zas až tak „nepostihnutelní“. Trestně odpovědní sice nejsou, nemůžou být tedy za své činy trestně stíháni, nemůžou jít samozřejmě ani do vězení, ale přesto na tyto děti naše zákony pamatují. Máme uzákoněná opatření, která mohou být nezletilým delikventům uložena. Stejně tak máme „ze zákona“ spoustu institucí, které se nezletilým delikventům věnují. Vedle toho máme ještě i občanská sdružení a dobrovolnické programy, které se snaží pomáhat delikventní mládeži. Nikdo tedy nemůže říct, že by naše republika problematiku dětské kriminality neřešila. Určitě ale můžeme i nadále o této tematice diskutovat a pomoc nezletilým delikventům zkvalitňovat.

Je známo, že preventivní opatření jsou daleko levnější než následné řešení pomocí represivních opatření pachatelů trestné činnosti. Prevence kriminality by tedy měla být nejdůležitější zbraní v boji proti delikventnímu chování dětí. Nelze totiž spoléhat pouze na ochranu společnosti, kterou by měli zajišťovat příslušníci policie, kurátoři, soudci či pracovníci dětských domovů se školou a výchovných ústavů.

²⁷⁴ LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*, s. 115

²⁷⁵ Tamtéž, s. 115

Víme, že spousta dnešních dětí se nudí a prázdnotu žití se snaží pod vlivem příkladů zvrácených programů v médiích naplnit „hrdinskými“ činy, které jsou za hranicí zákonnosti. Vidím řešení i v nabídce zajímavé náplně života, v pokusu něčím tyto děti dlouhodobě zaujmout. Místo na budování věznic a soudů, bychom se měli soustředit i na výstavbu hřišť, zájmových klubů a center dětí a mládeže. Zabezpečit či zaplatit pro ně ty nejlepší praktiky, trenéry, umělce, vedoucí, aktivisty a animátory, kteří děti zaujmou a smysluplně je zaměstnají v jejich volnu. S odcházející nudou dětí, odejde i čas a zájem na páchaní trestných činů.

Někdy slyšíme, že je těžké delikventní děti něčím podobným zaujmout. Ale zkusili jsme správnou taktiku? A zkusili jsme to vůbec? Je všeobecně známo, že nejlepší taktika v případě delikventní party, je získání vůdce této party. Pokud získáme vůdce party – jediného člověka, s velkou jistotou přijdou za ním i ostatní.

Musím však podotknout ještě jednu zásadní věc. U třináctiletých či čtrnáctiletých dětí je zaujetí pro takovouto činnost daleko těžší než v ranějším věku. Tyto děti je již těžší nasměrovat tím správným směrem a snižuje se i pravděpodobnost změny mladého člověka. Proto, ačkoli tuto práci nevěnuji prevenci, znovu na ni apeluji. Čím kvalitnější a lepší bude prevence, tím méně budeme muset řešit řízení ve věcech nezletilých, druhy opatření, další institucionální pomoc či snižování věkové hranice trestní odpovědnosti.

Dále si myslím, že důraz by neměl být kladen jen na práci školských zařízení, ale i na výchovu dětí v rodinách. Rodiče by si měli uvědomit svou úlohu a zodpovědnost při výchově dítěte. A pokud se objeví závažnější problém, neměli by se zdráhat navštívit včas instituci, kde jim školení odborníci mohou poradit a pomoci.

Pokud se děti za spáchané činy jinak trestné dostanou do péče některé instituce, měli by se, dle mého názoru, pracovníci těchto institucí snažit udržet tyto osoby mimo patologické působení ústavních zařízení, případně časem věznic pro mladistvé. Někdy je ovšem nařízení ochranné či ústavní výchovy těmto osobám nevyhnutelné. Po skončení jejich ústavní či ochranné výchovy považují, vedle spolupráce se sociálními pracovníky a kurátory, za jeden z nejdůležitějších

prostředků proti recidivě kriminality zajištění potřebného zázemí včetně možnosti ubytování a práce.

V naší společnosti se často setkáváme s případy, kdy společnost odsuzuje děti, které se ve své minulosti dopustily činu jinak trestného. Na jednu stranu se možná není čemu divit, ale na druhou stranu si myslím, že hlavně u dětských delikventů je nutné umožnit jim „druhou šanci“. Děti můžeme při jejich nápravě přesvědčovat, že „není důležité, kým kdysi byly a co všechno provedly, a že podstatné je, kým se dokázaly do dnešního dne stát a čeho se již oprostily“, ale pokud k jejich minulému proviňování nebude podobně přistupovat i společnost, se kterou se setkají, bude pro dítě těžké, aby samo uvěřilo, že již není delikvent.

Také bych chtěla v závěru této práce upozornit, že ač můžeme mít v naší zemi výborné zákony, výborný systém opatření ukládaný nezletilým delikventům a zřízené správné instituce pomáhající těmto dětem, vždy bude hodně záležet i na tom, jak se podle zákonů postupuje, jak povolání lidé dohlíží a umožňují vykonávat uložená opatření, či jak vykonávají svou profesi zaměstnanci daných institucí. Ne zřídka totiž dle mého názoru existuje rozdíl mezi právní stránkou věci a běžnou praxí.

Je jasné, že soudnímu řízení ve věcech mládeže a celkovému systému možných opatření velice pomohl zákon č. 218 z roku 2003. Myslím, že se tento zákon hodně odvíjí od specifických potřeb mládeže, a to je dobře. Škála opatření pro mladistvé je snad jen ku prospěchu věci. Ale jelikož jsem se ve své práci zabývala dětmi mladšími patnácti let, nemůžu si zde odpustit trochu nespokojenosti. Podle mého názoru je škála opatření pro děti docela malá.

Myslím, že by nebylo na škodu, kdyby bylo některému, třeba třináctiletému delikventovi, uloženo přísnější opatření, třeba v podobě obecně prospěšných prací. Ostatně podobný názor jsem našla i na stránkách ministerstva: *„V méně závažných případech dětské kriminality by bylo vhodné ukládat alternativní tresty formou veřejně prospěšných prací adekvátních k věku provinilce. Zahraniční zkušenosti s tímto systémem jsou velmi dobré. V některých státech USA klesla*

*kriminalita až o 50 %, protože důsledné uplatňování tohoto systému snižuje i recidivu trestné činnosti.*²⁷⁶

S prací místo trestu souhlasí i Novotný. „*Samostatná tvůrčí a změřitelná či aspoň zhodnotitelná práce provinilce bývá alfou a omegou úspěšnosti převýchovy. Kdysi pronikavé výstižné heslo „Práce osvobozuje“ bylo sice v době druhé světové války zneužito, přesto zůstává pravdivé, protože vykonaná práce navozuje zklidňující, tvůrčí a dokonce osvobozující pocity, zvláště pak v mimořádně nepříznivé životní situaci.*“²⁷⁷

Určitě nejsem pro to, abychom děti zavírali do věznic pro mladistvé a dalších ústavů. Ano, pokud dotyčný spáchá trestný čin vraždy, úmyslně, není pod vlivem drog, a je pro společnost nebezpečný, asi není jiné řešení. Ale domnívám se, že v těchto zařízeních se dotyčný jen utvrdí v tom, že je jiný než ostatní, že je „zlobivější“, a že to je právě to, v čem vyniká. A kdysi jsem slyšela názor, že všichni chceme v něčem vyniknout, a pokud nám to nejde v těch „ušlechtilých věcech“, pokoušíme se vyniknout v něčem jiném. A pokud nám to jde v „nesprávných věcech“, nebude nám to vadit, přirozená touha vyniknout bude uspokojena. A pokud tuto „zlobivou“ mládež zavřeme do příslušného zařízení, zjistí, že okolo ní je spousta podobných osob, a podobní lidé jsou nám sympatičtí, často je bereme za své přátele, někdy i za své vzory. Zjistí, že tento způsob života se dá vlastně nazývat i „určitým stylem“, lze tak nejen vynikat, ale být i lepší. Není problém se dál zdokonalovat, vždyť právě poznal spousta „přátel“, kteří ho to naučí, a kteří mu rozumějí, možná právě našel „svůj životní styl“. A děti, které začnou takto uvažovat, ztrácejí víru v sebe samy a v pozitivní hodnoty. Hodnoty, které nám umožňují prožívat radost, laskavost, bezpečí a víru v budoucnost. To je myslím dostatečný důvod, proč je tak podstatné pomoci nezletilým delikventům. Protože děti, které toto ztrácí, jsou ztrátou nás všech.

²⁷⁶ POKORNÁ, E. Vývoj kriminality dětí a mladistvých: Kriminalita dětí a mladistvých

²⁷⁷ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 58

Díky zpracování této práce jsem prostudovala velké množství odborné literatury zabývající se dětmi, delikventním chováním i kriminalitou. Všechny získané poznatky jsem nemohla do práce ani zařadit. Jsem si vědoma skutečnosti, že tato práce nemůže být vyčerpávající, a uvědomuji si jak rozsáhlé je téma dětské kriminality. I přes možnost podrobnějšího zpracování dané problematiky, splnila podle mého názoru tato práce svůj cíl. Jsem ráda, že jsem se tímto „mediálně populárním“ tématem zabývala, protože ne jen že můžu využít získané poznatky, ale samotné vypracovávání práce mi ukázalo oblast, o které jsem toho dosud moc nevěděla, a přesto mě velice zaujala. Zaujala mě práce v dětském domově se školou i ve výchovném ústavu, kde jsem díky zvolení tohoto tématu práce vykonávala školní praxi. A v neposlední řadě jsem tímto získala i své pracovní uplatnění. Rozhodla jsem se ve výchovném ústavu, kde jsem vykonávala praxi, pracovat i po ukončení školy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární zdroje

BENDL, S. *Neukázněný žák: Cesta institucionální pomoci*. Praha: ISV nakladatelství, 2004. 100 s. ISBN 80-86642-36-4.

ČÁPOVÁ, H. Dětské gangy mají na svědomí třetinu krádeží. *Lidové noviny*. 18.3.2008, roč. XXI, č. 66, s. 1.

ČTK České Noviny. *O snížení hranice trestní odpovědnosti se diskutuje řadu let*. Zpravodajský server ČTK České Noviny [online]. 19.12.2007 [cit. 17. dubna 2008]. Dostupné na:
<http://www.ceskenoviny.cz/domov/vlada/index_view.php?id=287639>.

ČTK ČT 24. *Věková hranice trestní odpovědnosti se snižovat nebude*. Zpravodajský server ČTK ČT 24 [online]. Posl. aktualizace 19.12.2007 [cit. 17. dubna 2008]. Dostupné na: <<http://www.ct24.cz/domaci/1561-vekova-hranice-trestni-odpovednosti-se-snizovat-nebude/>>

DRTILOVÁ, J.; KOUKOLÍK, F. *Odlišné dítě*. Praha: Vyšehrad, 1994. 136 s. ISBN 80-7021-097-4.

Encyklopedie DIDEROT: všechno, co potřebujete vědět [CD-ROM]. Verze 2000. Praha: Diderot, 1999 [cit. 21. prosince 2007].

CHROMÝ, J. *Kriminalita dětí - zamyšlení nad současnou právní úpravou*. JURISTIC [online]. Posl. aktualizace 31.3.2004 [cit. 17. dubna 2008]. ISSN 1802-789X. Dostupné na: <<http://trestni2.juristic.cz/510461/clanek/trest3>>.

KOUKOLÍK, F. ; DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KŘÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2000. 155 s. ISBN 80-7040-386-1.

LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2001. ISBN 80- 85850-66-4.

LATA [online]. Posl. aktualizace 10.3.2008 [cit.3.dubna 2008]. Dostupné na: <<http://www.lata.cz/komupomahame.php>>.

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence : Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, O. et al. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy vězení mládeže*. Praha: Portál, 1996. 88s. ISBN 80-7178-064-2.

Ministerstvo vnitra [online]. Praha: MVCR [cit.17.4.2008]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2007/index.html>.

MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-210-2511-5.

NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Liberec : Dialog, 2006. 64 s. ISBN 80-86761-45-2.

Pět P. Hestia [online]. Posl. aktualizace 11. 4. 2008 [cit. 17.dubna 2008].

Dostupné na:

<<http://hestia.ecn.cz/PetP/index.php?sekce=2http://hestia.ecn.cz/PetP/index.php?sekce=2>>.

POKORNÁ, E. Vývoj kriminality dětí a mladistvých: Kriminalita dětí a mladistvých. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2002 [cit. 17.dubna 2008].

Dostupný na: < http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/2002/deti.html>.

PRŮCHA, K. *Přehled pedagogiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2006. ISBN: 80-7178-944-5.

SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3.

SOVÁK, Z. *Několik úvah o příčinách a podmínkách trestné činnosti dětí a mládeže*. Spravedlnost dětem: sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů [online]. 1997 [cit. 1.dubna 2008]. Dostupné na:

<<http://www.iustin.cz/art.asp?art=5>>.

STÁRKOVÁ, K. Štěpán Smolík: Pomoc potřebují oběti i agresori. *Pelhřimovský deník Vysočina*. 19.4.2008, č. 93, s. 26. ISSN 1802-0860.

Statistická ročenka kriminality za rok 2007. Ministerstvo spravedlnosti [online].

Praha: MSČR [cit.17.4.2008]. Dostupné na www:

<<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>>.

Věstník ministerstva školství, mládeže tělovýchovy České republiky, ročník LIX, Sešit 11, listopad 2003. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online].

[cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/2003-11>>.

Vyhláška č. 263/2007, kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701>.

ÚZ - *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.* Ostrava: Sagit, 2006. ISBN 80-7208-539-5.

ÚZ - *Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.* Ostrava: Sagit, 2008. ISBN 978-80-7208-669-6.

ÚZ - *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.* Ostrava: Sagit, 2006. ISBN 80-7208-539-5.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Sekundární zdroje

BARTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1998. ISBN 80-7013-259-0.

ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: kriminologický pohled na terciální prevenci*. Praha: Policejní akademie ČR, 2005. ISBN 80-7251-207-2.

HORT, V.; HRDLIČKA, M.; KOCOURKOVÁ, J. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000. 496 s. ISBN 80-7178-472-9.

HŘÍCHOVÁ, M.; NOVOTNÁ, L.; MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*. 2. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2000. 82 s. ISBN 80-7082-626-6.

JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.

KERN, H. et al. *Přehled psychologie*. 2. opravené vydání. Praha: Portál, 2000. 296 s. ISBN 80-7178-425-5.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J.; KOTEK, L. *Život s deprivantyI: Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.

KRAUS, B.; HRONCOVÁ J. a kol. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.

PIPEKOVÁ, J. (ed.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

POSPÍŠILOVÁ, B.; TYŠER, J. *Výchovné poradenství: soubor materiálů pro výchovné poradce základních škol*. Most: Hněvín, 2003. 122 s. ISBN 80-86654-04-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

Vyhláška č. 458/2005 Sb. ze dne 10. listopadu 2005, kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Portál veřejné správy ČR [online] 2003-2008 [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place>.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0337-4.

SEZNAM ZKRATEK

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MSČR – ministerstvo spravedlnosti České republiky

MVČR – ministerstvo vnitra České republiky

tzv. - takzvaný

resp. - respektive

popř. - popřípadě

apod. - a podobně

aj. - a jiné

ČR - Česká republika

Praha - Hlavní město Praha

StČ - Středočeský kraj

JČ - Jihočeský kraj

ZČ - Západočeský kraj

SČ - Severočeský kraj

VČ - Východočeský kraj

JM - Jihomoravský kraj

SM - Severomoravský kraj

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Vybrané články z denního tisku z let 2007 a 2008 zaznamenávající dětskou kriminalitu

Příloha II: Typické anamnézy nezletilých a mladistvých provinilců

Příloha III. Informace o spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 25884/2003-24, Věstník MŠMT sešit 11/2003

Příloha I: Vybrané články z denního tisku z let 2007 a 2008
zaznamenávající dětskou kriminalitu

Brutální parta čtrnáctiletých školáků:

LOUNY – Věkem jsou ještě děti. Jejich mimořádná brutalita ale zarážela i zkušené kriminalisty. Agresivní trojice kluků (14, 14 a 18), z nichž dva mladší byli na útěku z dětského výchovného ústavu, vykrádala v Lounech obchody a okrádala lidi. Jeden z nich navíc s nezvyklou surovostí přepadal ženy. Stihání ale nebudou. Z loupeže usvědčily surového mladíka záběry kamery na hlavním vlakovém nádraží, kde se jeden z útoků odehrál. S kumpánem si tam vyhlédli ženu (59) s kabelkou. Napadl ji ale jen jeden. Přetahoval

se s ní o kabelku tak, až upadla na zem. „Několik metrů ji pak táhl za sebou po zemi po peronu. Přitom ji dupnul na ruku,“ uvedla policejní mluvčí Jaromíra Střelcová. Kabelku ale útočník nezískal. Utekl s nepořízenou poté, co ho zahnal pracovníce Českých drah. Jeho oběť utrpěla pohmožděninou obou rukou.

Stejně brutálně zaútočil den před tím v ulici 28. října. Seniorka (66) o tašku přišla a při pádu utrpěla tržnou ránu na ruce. Obě ženy si navíc z nepřijemného zážitku odnesly i psychické trauma.

Útok dětí

Neděle 6. dubna
Nádraží Louny
17.10 – 17.15

Školáci se procházeli...

...zamířili do haly...

„Během deseti dnů se dopustili třinácti loupeží, krádeží a vloupání, a to společně, ve dvou i jednotlivě. Oba nezletilí ale nejsou trestně odpovědní, stihání uniknou,“ dodala Střelcová. Násilníci se vrátí do výchovného ústavu.
 Jana Ulrichová

...kluci se vydali za ní...

...pak už je vidět jak ji mlátí...

Takhle okrádají a mlátí lidi!

...kde si paní kupovala kávu...

...vyšla na peron...

...tahají po peronu...

...dupou na ni a pak okradou!

Reprodukováno podle ČT

Matka je nešťastná, že se »její rošťák« Vašek dostal do ústavu

Jedenáctiletý zmlátil babičku!

Foto Blask – autor

Vašek (vpravo) si rád hraje s kamarády

RUMBURK – Zlomená ruka, krvavé podlitiny na obličeji, zhmožděný prs a další zranění má Eva S. (63) jako památku na návštěvu jedenáctiletého vnuka Vaška. Nenapadl ji poprvé, a skončil proto ve výchovném ústavu.

Zatímco babička je v nemocnici, matka malého rabáta Eva Bušovská (42) nešťastně pláče: „Oni mi ho vzali, co si beze mě počne... Soud bude až za tři měsíce a možná mi ho ani nevrátí, prý máme špatné podmínky,“ bédovala žena v polorozpadlém domku. Tam s chlapcem a babičkou žila ve značném nepořádku a velmi skromných poměrech.

„Občas se nepohodli. Vašek je trochu rošťák, něco jí prováděl,“ připustila. Vyprávěla, kterák vnouček babičce polil hlavu fermezovou barvou, kterou před tím ukradl, mlátil ji lanem, řemenem s přezkou, silným klackem a dalšími předměty, které si předem připravil.

Soud rozhodl v předběžném opatření o umístění Vaška do diagnostického ústavu. V odůvodnění uvádí, že se k týrání babičky přiznal a při líčení brutálních útoků neprojevil žádnou lítost. Chlapec má tak závažné patologické projevy chování, že je nutné světit ho do péče odborníků. Karel Rouč

Michal (11) skončil na chirurgii ● Šlo o loupež? ● Tloukla i matka

Děti zlynčovaly dítě!

CHEB – Brutální výprask, hraničící s krvavým lynčem, si odnesl z hřiště poblíž chebského sídliště Zlatý vrch jedenáctiletý Michal. Parta stejně starých dětí se na něho po hádce vrhla, kopala do něho a plivala po něm. Do bití se zapojila i matka jednoho z útočníků! Zraněné dítě skončilo na chirurgické ambulanci chebské nemocnice.

Jaroslav Fikar

„Rozsah zranění, příčina ani právní kvalifikace činu nejsou do této chvíle určeny. Vyšetřování je teprve na počátku. K případu byla vyslechnuta už i chlapcova matka,“ odmítla sdělit podrobnosti mluvčí chebské policie Stanislava Hojďová.

Podle tvrzení místních šlo prý o útok dětí z nepříznivých rodin. „Chtěli po něm mobil a peníze. Když to odmítli, zkopali ho a bili pěst-

mi,“ říkají lidé z okolí hřiště, kde se útok odehrál.

Podle policistů, kteří případ vyšetřují, odstartoval šarvátku spor Michala se stejně starým sokem. Z potyčky dvou se postupně stalo lynčování jediného. „Byl natolik zbitý a zkopaný, že ho musela odvézt rychlá sanitka. Potřeboval pomoc,“ sdělil mluvčí krajské záchranky Lukáš Hutta. Podle svědků prý do ležícího kopala údajně i matka jednoho z útočníků.

Z problémových školáků a výrostků mají Chebští na sídlišti Zlatý vrch už delší dobu hrůzu. Scházejí se v ruinách bývalé restaurace. Nedávno tu založili požár, který museli likvidovat hasiči. „Radnice pro objekt hledá nové využití. U každého opuštěného objektu se najde pár vandalů, kteří ho ničí. Stejně je to i na Zlatém vrchu. Není to však žádné ghetto,“ myslí si mluvčí radnice Martina Kuželová.

Michalova máma se bojí pomsty členů nepříznivých rodin. Odmítla proto zveřejnit svoji i synovu fotografii.

Šikana na školním záchodě

OSTRAVA – Šikanu vyšetřuje policie na Základní škole Dětská v Porubě. Boxerem vyzbrojený Rom (14) napadl na záchodě trojici o rok starších žáků. Nechal se při tom nafilmovat mobilem a chlubil se tím.

Pavel Čempěl
„Víš, jak to bolí dostat boxerem na hubu?“ ptá se mladý útočník na video a už mydlí žáka speciální „hokejové“ třídy. „Vstávej pi., nebo ti stoupnu na hlavu!“ vyhrožuje dalšímu hochovi, kterého předtím za vlasy strhl k zemi. Pak

se otáčí a nakopne třetího chlapce, klečícího v rohu.

Přestože byli napadení v přesile a z vyšší třídy, na odpor se nezmožili. Báli se kumpánů útočníka, kteří stáli v pozadí a lynč si filmovali.

„Vůči dospělým se chová slušně, ale jinak je »divočejší« povahy.

Vyskytuje se u všech lumpárů ve škole včetně krádeží v šatnách; popsal útočníka ředitelka školy Božena Zedková. Útočník jí řekl, že se prý mstil za rasové zaměřené poznámky týkající se barvy jeho pleti.

„V případě figurují nezletilci, takže bude po vyšetřování zřejmě odložen,“ sdělil policista Milan Klézl. Incidentskem se teď kromě policie zabývají i sociální pracovníci.

Útoky dětí za uplynulý měsíc

Žďár nad Sázavou
Na žáky (12) spolužáci házeli lahve. Prý to byla hra, při které jí zlomili také palec u nohy.

Jablunka na Vsetínsku
Žák 9. třídy vyprovokoval pedagoga, který chlapce vytahal za vlasy a nafačkoval mu.

Sázava na Benešovsku
Inscenovaný šikana. Chlapec si lehl na lavici a dva další ho smýkali, až spadl na zem.

Foto Blesk – Helena Lasičová

**+ Matce šikanovali syna
+ Marně to hlásila
+ Útočníci bez trestu**

Olivera spolužáci zmrzačili!

**Šikana ve školách
Zastavte to!**

**Šikana byla, je...
a bude hůř!**

PRAHA (as) – Cím dál vynalézavější a brutálnější šikana ovládá naše školy. Parťáci malých darebáků ubližují každému, kdo se jen trochu liší. Už si troufnou i na pedagogy a ponižování a týrání nahrané v mobilu je mezi dětmi žádaným artiklem. **A bude hůř!**

Různými ústrky a zlomyslnostmi trpěly ve školách některé děti odjakživa. Zrzavé, pihaté, obézní. Byla to šikana, nebo je to zcela nový fenomén? „Jistě forma šikany určitě byla i dříve. V dnešní době se o ní víc mluví a jsou možnosti, jak ji dokladovat. Oštré náhrávky se dostávají na veřejnost díky technice, která dříve nebyla,“ míní psycholožka Lenka Čadová. Podle ní si děti troufají i na učitele proto, že mají úplně jiné postavení než třeba před třiceti lety. Jsou mizerně placení, někdy špatně oblečení, ustaraní. „Hodnotu má dnes ten, který má peníze, větší dům, lepší auto. Tenhle trend děti pozorují je proto často velmi škodlivý, vedou k tomu, aby byly úspěšné. Právě takové drobnosti dělá plně moudrák ze své nedokonalosti bývají těmi, které šikanují a ubližují druhým,“ je přesvědčena Čadová. Ve školách by to brzy mohlo vypadat jako »na Divokém západě«.

Pomozte zastavit násilí na školách!

Setkali jste se na vlastní kůži se šikanou? Stal se někdo z vašich blízkých terčem »odvážlivců«? Ci snad dokonce vité o sexualním obtěžování na některé ze škol?

Dejte o tom Blesku vědět: sikana@blesk.cz

Jen se šestým školák šikanovali přežil

MOST (hel, lac) – Další smutný příběh z českých škol. Šikanovali ve 4. Základní škole v Mostě nikdo neřešil... A výsledek? Osmák Oliver Kažimír (14) málem zemřel. Spolužáci ho skoro zabili a ještě si to natočili!

Chlapcovu matka Monika Kažimírová (33) přitom upozorňovala dopisem řaditele školy na to, že syn chodí domů s modřinami. Dva týdny nato, přesně 6. března, ho spolužáci zmrzačili. Při simulované návštěvě ho jeden z dvou agresorů kopl do ledvin. Chlapec začal krváčet do břicha a do těla mu šla moč.

Matka školu žaluje! Policie proti dvěma nezletilým (14) ale trestní stíhání počátkem týdne kvůli jejich věku odložila. Přitom šlo o těžkou újmu na zdraví s doživotními následky. „U dospělých je za to trestní hor-

ní hranice až osm let,“ uvedla k tomu mostecká policejní mluvčí Alena Bartošová. Na druhém skutku neposkytnutí pomoci lékařem policisté stále pracují. Čekají na znalecké posudky.

„Na školu jsem podala žalobu. Syn i dcera od září přecházejí

ji na jinou školu,“ řekla včera Monika Kažimírová. Jako důvod uvádí, že dcera Šárce (13) učitelka řekla, že by bylo lepší, aby oba přešli jinam. „I to jsem řešila ve škole. Její omluvu jsem nepřijala, ale děti jsem přehlásila jinam. Tady mám o ně strach,“ netajila Kažimírová. Oliver jde do školy v pondělí. Poprvé od března... „Teď už se neobtěžuju.“

PRAHA (pol, reg) – Tvrdé rány do obličeje, facky, kopance doprovázené posměšnými poznámkami či výkřiky. Takové obrázky z nahrávek svých mobilních telefonů vypouštějí zejména přes internet do světa v posledních dnech žáci českých škol. **Co se to s nimi děje? Proč tolik brutality? A dokáže ji vůbec někdo zastavit?**

Informace o brutalitě českých náctiletých se naposledy objevily včera. Na základní škole v Rakovníku 22. května pořežal starší mladšího střepem. „Nemyslím si, že vše vyřeší jenom zpřísnění represivních opatření, snížení věkové trestní hranice

nebo zákazy mobilů ve školách. Násilí a šikana jsou v podstatě důsledkem poruchy sociálních vztahů. Z toho je třeba vycházet,“ řekla Blesku ministryně školství Dana Kuchtová. Její úřad nechce šikano podceňovat. „Na ministerstvu pracuje jeden z největších odborníků na tuto problematiku – Bohumil Stejskal. Do jeho pracovní náplně spadají i výjezdy k jednotlivým případům a jejich řešení se spolužáky, rodiči, učiteli...“ popsal Blesku Ondřej Gabriel z tiskového oddělení.

Ministerstvo podle něj vytváří systémová opatření pro prevenci. Jednotlivé případy pak mají v terénu řešit mj. výchovní poradci na školách, psychologové a pracovníci pedagogicko-psychologických poradn.

Dohlížet na to má i Česká školní inspekce. „Paní ministryně pokládá násilí na školách za jeden z hlavních bodů své agendy a v boji s ním hodlá věnovat veškerou energii a prostředky, které má k dispozici,“ doplnil Gabriel. Obrázky zkrvavených, často ještě dětských tváří, plně ponižení, tomu ale zatím moc nenapovídají.

Dětské gangy mají na svědomí třetinu krádeží

HANA ČÁPOVÁ

PRAHA Skoro třicet procent všech krádeží v Česku je dílem dětí a mladistvých. Krádeže a krádeže vloupáním, které jsou pro tuto věkovou skupinu typické, většinou nepáchají sami, ale v partách.

A začíná to pozvolna, zevlováním po městě, zcizením věci, která někde leží. „Překonat překážku k vloupání je až další stupeň,“ říká Jakub Holas z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci.

Vloupání nebývá promyšlené, ale je věcí okamžitého nápadu. To vysvětluje fakt, že policie dětské pachatele většinou snadno odhalí. Aní lup nebývá velký.

Podle studie Mladiství pachatelé

na prahu tisíciletí, zpracované institutem v roce 2004, si čtvrtina mladistvých neodnesla žádnou finančně vyčíslitelnou kořist. „Vedlejší škoda při vloupání bývá často větší než vlastní lup, který získají,“ říká Kazimír Večeřek z institutu pro kriminologii.

Mladiství delikventi se nejčastěji rekrutují ze žáků nějakého učebního oboru, následují nezaměstnaní, žáci speciálních a zá-

kladních škol.

Kriminalita dětí a mladistvých kulminovala v roce 1996, postupně klesala na dnešních zhruba 10 tisíc „hříšníků“ ročně. Důvodem jsou populačně slabší ročníky a fakt, že hranice trestného činu stoupla ze dvou na pět tisíc korun.

Více čtete na straně 4

Většinou víc zničí, než ukradnou

Jak vypadá typický dětský gang po Česku? V městečku Loučeň už to vědí.

HANA ČÁPOVÁ

LOUČEŇ Většina z jedenácti set obyvatel Loučeň nedaleko Nymburka si donedávna myslela, že u nich ve městě se prostě nekrade. „Občas se ztratilo tak leda kolo před hospodou a pak se našlo pohozené o kus dál,“ říká majitelka místní drogerie Eva Baumgartnerová.

Loni na podzim ale idyla skončila. Nejdřív se ztratil hliníkový výsuvný žebřík z firmy, která patří manželovi paní Baumgartnerové. Policie ho našla rozřezaný ve sběrných surovinách. Zloděj za kov utřížil tak pětistovku, hodnota žebříku byla nesrovnatelně vyšší.

Policie brzy věděla, kdo krade

Pak už to jelo jako lavina. Několik vykradených chat v blízké chatové oblasti, klubovna u hřiště, kasička v autobusu, když si řidič odskočil domů na oběd, stánek zelináře či vietnamský obchůdek na náměstí. Drogerii Evy Baumgartnerové zloději navštívili hned dvakrát.

Policie brzy věděla, kdo v Loučeni krade: pětice hochů, z nichž jenom jednomu je víc než patnáct. Nebylo těžké to zjistit. Kluky viděli poplaskovat se mezi chatami před krádeží, jindy nejstarší nechal bundu s doklady nedaleko místa činu.

Právě jistá lehkomyšlnost je podle jednoho z autorů studie Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí Kazimíra Večeřka pro kriminalitu dětí typická. „Je to málo připravené, dílo okamžité inspirace; někde vidí nějakou možnost a využít ji jim v tu chvíli připadá jako dobrý nápad. Je to dobrodružné, má to rysy hry, vytrhne je to z nudy,“ říká Večeřek z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. „Navíc když se člověk prostřílí nějakou počítačovou hrou, neodklízí mrtvoly, nezůstávají tam střepy ani stopy. Mladiství pachatelé bývají překvapeni, jak brzy je policie odhalí.“

Jen dva z hochů (14 a 17 let) byli přímo z Loučeň. Žili tu necelý rok, rodina se přistěhovala ze Slovenska, matka našla práci v kuchyni a prádelně na zámku. Místní ji mají celkem rádi. „Je to pracovitá paní,“ říká místostarostka Zdenka Macounová. Další dva hoši sem jezdili za otcem a babičkou z Mladé

Boleslavi, občas s sebou vzali ještě kamaráda.

Rodiny hochů si neumí vysvětlit, co je to popadlo. „Asi je ti ostatní navedli,“ říká si babička boleslavských hochů. „Byla jsem pořád v práci, jednou i šestatřicet hodin v kuse, měla jsem na ně málo času,“ domnívá se matka loučeňských bratrů. Kazimír Večeřek z Institutu pro kriminologii dává matce za pravdu: „Děti potřebují v obdo-

bí puberty zvýšenou kontrolu. Ty, které se objevují v policejních statistikách, ji většinou nemají.“

Lup: drobné a jedny cigarety

Dvě návštěvy zlodějů byly pro majitelku drogerie Evu Baumgartnerovou nepřijemné. Nic moc jí ale kluci nezvali. Odnesli si z pokladny mince v hodnotě asi čtyř set korun, jedny cigaretové papírky a jedny marlboru, a to ještě jen proto, že byla v parádní dárkové taštičce.

„Nerozumím tomu, mohli si vzít několik kartonů,“ říká Baumgartnerová. Větší škodu napáchali tím, že shodili policii s keramikou.

„Fakt, že škoda způsobená vloupáním bývá větší než samotný lup, je další typický znak dětské kriminality,“ říká Kazimír Večeřek. Večeřkův kolega Jakub Holas vzpomíná na případ party kluků, kteří si chtěli postavit klubovnu. „Dřevo získali z krovu zpusťového domu. Bohužel to byl památkově chráněný seelský zámeček,“ říká Holas. Prkna na klubovnu se na pile dala pořídit za několik tisíc, škoda na zničeném krovu se vyšplhala na dvě stě tisíc korun.

Statistika přitom říká, že čtvrtina mladistvých obžalovaných v Česku si z trestné činnosti neodnáší žádnou finančně vyčíslitelnou kořist. Jen osm procent z nich se obhatí o více než 25 tisíc korun.

Za loučeňskými bratry, mladším Tomášem a starším Vladimírem, začala po prvních krádežích dojíždět kurátorka z Městského úřadu v Nymburce.

Jenže krádeže pokračovaly. „Vlado vždycky slibil hory doly, já už fakt krást nebudu... Neuběhl ani týden a byla jsem u výslechu zno-

vu,“ říká Jana Velechovská z nymburského sociálního odboru.

Okradená mu dala na čokoládu

Jeden incident jí zvlášť utkvěl v paměti. Vlado začal vyrážet za krádežemi také do Nymburka. „Jednou řekl klukům, co jezdili na skatu na U rampě: pojďte, já vám něco ukážu,“ vzpomíná Jana Velechovská. Paní na kole pak sebral tašku z nosiče. Jenže žena nelenila a utíkajícího zloděje dojala. Ten jí tašku vrátil a moc se omlouval. „Ona mu pak ještě dala peníze, aby si za ně koupil čokoládu,“ kroutí hlavou Velechovská.

Ani soucitný přístup k mladým pachatelům nemusí být výjimkou. „Data k tomu těžko získáme. Pracuje se s dopadeným pachatelem, a pokud ten sympatický dareba zapůsobí na toho okradeného, tak to většinou nehlasí,“ říká Jakub Holas. „Ale když s těmi dětmi mluvíte, zjistíte, že spáchaly řadu věcí, které nebyly ohlášeny.“ Oba hoši jsou teď ve výchovném ústavu a o tom, jak dlouho tam zůstanou, bude rozhodovat soud. Jejich matka se cítí jako mezi dvěma kameny. Syny by chtěla domů, ale má strach o práci.

Příloha II:

Typické anamnézy nezletilých a mladistvých provinilců²⁷⁸

Zde jsou uvedeny nejtypičtější anamnestické charakteristiky, získané z pětisetčlenného vzorku nezletilých a mladistvých svěřenců k konkrétního výchovného ústavu pro děti a mládež v Severočeském kraji, které byly nasbírány a sumarizovány patnáct let.

Delikvent bývá nechtěným anebo odpočatou nemilovaným, zanedbávaným či citově deprivovaným dítětem (53%),

- pochází z rozvrácené nebo jinak sociálně nefunkční rodiny (57%)
- po narození byl umístěn do kojeneckého ústavu nebo se v raném dětství ocitl v dětském domově (11%)
- od raného věku býval nadměrně, nespravedlivě nebo naopak nedostatečně trestán (57%),
- byl vystaven tlaku nadměrné či naopak nedostatečné výchovy (65%),
- vykazuje nadprůměrné agresivní tendence, a to nejen vůči vnějšku, ale někdy i vůči sobě – tendence sebepoškozování i k sebevraždě (55%),
- je průměrně inteligentní (35%),
- je nadprůměrně inteligentní (6%),
- je podprůměrně inteligentní (59%),
- získal předčasné sexuální zkušenosti (40%),
- v dětství byl pohlavně zneužit (47%),
- není schopen účinné sebekontroly, zpětná vazba (svědomí), mravní brzdy a korektivní rozhodovací procesy spolehlivě nefungují, delikvent si jich nebývá vědom (52%),
- v rodinné anamnéze byl konstatován alkoholismus aspoň jednoho z rodičů, případně pokus o sebevraždu některého z nich, psychiatrické problémy otce nebo matky, aspoň jeden z rodičů byl přinejmenším jedenkrát ve výkonu trestu (63%)m
- obtížně uzavírá trvalejší emoční vztahy, vykazuje poruchy komunikace a kooperace (60%),
- je disharmonickou osobností, projevuje znaky lehké mozkové dysfunkce, nadprůměrně vysoký neuroticismus zejména v dimenzi silné extroverze, užíval psychiatrické léky, například neuroleptika (73%),
- neprožívá pocity viny po provinění, neprojevuje soucit, trest, jenž mu byl uložen, chápe nikoli jako podnět k sebekorekci, ale spíš jako pomstu či odvetu (61%),
- touží po bezpracném životě, po dobrodružství, po přímočarém uspokojení všech svých přání a potřeb (82%),
- je většinou mužského pohlaví (87%),
- pokračuje v delikventním jednání nejpozději do tří let po propuštění z převýchovného zařízení v 15 nebo 18 letech (61%).

²⁷⁸ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, s. 39

Příloha III:

**Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a
školská zařízení²⁷⁹**

Čj.: 25 884/2003-24

V Praze 13. října 2003

**Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR
při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech
a mládeži páchané**

1. Úvod

Informace o spolupráci škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže je opětovným připomenutím toho, že včasná prevence v oblasti sociálně patologických jevů je závažné téma, kterému musí být věnována pozornost. Prevence musí být prováděna systémově a kontinuálně, v optimálním případě se prevence a zdravý životní styl stávají přirozenou součástí života školy a školského zařízení. Mnoho aktivit využitelných pro osvojení si zdravého životního stylu a metodiky prevence nelze pouze vyčíst z manuálů, metodik a příruček. Je třeba se odborně vzdělávat v teoretické i praktické rovině této problematiky.

Spolupráce Policie ČR a resortu školství je realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních. **V návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí upravuje Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/ 2002** systém práce a postupy policistů

²⁷⁹ Věstník ministerstva školství, mládeže tělovýchovy České republiky, ročník LIX, Sešit 11, listopad 2003. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. [cit. 11.dubna 2008]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/2003-11>>.

v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mládež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek, se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol i ve školských zařízeních. Z tohoto důvodu by měla být navázána školami a předškolními a školskými zařízeními spolupráce s Policií ČR preventivně, nikoliv až při řešení problémů spojených s výskytem těchto jevů.

Vedení školy nebo školského zařízení spolupracuje s **obvodním oddělením Policie ČR a specialistou OŘ PČR** podle místa příslušnosti subjektu. Škola, školské zařízení by měly navázat kontakt jednak s vedoucím tohoto oddělení s policistou s územní odpovědností v místě. Ve škole a školském zařízení jsou dostupná telefonní čísla, kam se v případě nutnosti obrátit a **jak postupovat v případě zjištění závažných sociálně patologických jevů**. Problémy spojené s drogami, násilím, šikanou a dalšími asociálními jevy je třeba řešit ve vzájemné spolupráci s rodiči v souladu s právními předpisy. I v tomto případě je optimální využít **předem dohodnuté postupy**.

Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s **Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS)**, které jsou zřizovány při krajských, okresních a městských ředitelstvích Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími automaty apod. Adresář PIS viz.: www.mvcr.cz/prevence/obcanum/pis/adresar.html. Školy a školská zařízení při znalosti situace v regionu a místě mohou pak optimálně přizpůsobit nebo

aktualizovat své preventivní programy a využít lektorských služeb policistů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a mládeže a trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži je důležitým okruhem spolupráce školy s policií. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 167 a 168 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (nepřekážení trestného činu a neoznámení trestného činu), kdy je trestný ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných činů nepřekazí, nebo jejich spáchání neoznámí (např.: trestné činy týrání svěřené osoby, vraždy, loupeže, pohlavního zneužívání, znásilnění, drogové delikty, majetková trestná činnost apod.).

Všichni zaměstnanci škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT, krajem nebo obcí mají kromě výše uvedené zákonné povinnosti navíc oznamovací povinnost dle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení čl. 13, odst. 13: “Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu”.

K předcházení možným trestným činům mládeže a na mládeži by měl vést i řádný výkon dohledu nad nezletilými podle § 422 občanského zákoníku. Toho se týká zejména čl. 14, odst. 1 Pracovního řádu a další školské předpisy. I při vyšetřování školních úrazů je možno někdy zjistit souvislost s trestnou činností. Pokud jde o trestné činy páchané na dětech a mládeži, jde zejména o tělesné týrání, psychické týrání, pohlavní zneužívání a týrání, citové týrání, zanedbávání, ale i šikanování.

1 2. Věkové kategorie

Pro potřeby předloženého materiálu nebylo možné sjednotit terminologii, která se týká vymezení věku žáků. Důvodem je obecná nejednotnost těchto pojmů, která je dána odlišnými kritérii pro věkové vymezení z pohledu Úmluvy o právech dítěte, trestního práva apod. Níže uvedená tabulka vymezuje pojetí jednotlivých kategorií v resortu školství, Policii ČR a trestně právních předpisech:

vymezení dané kategorie subjektem

<i>věková kategorie</i>	<i>resort školství</i>	<i>Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002</i>	<i>trestně právní předpis</i>
dítě	v souladu s Úmluvou o právech dítěte je za dítě považována osoba do 18 let věku	každá osoba mladší 18 let i v případě, že zletilost nabyta před dosažením tohoto věku podle zvláštního předpisu; kde se v tomto závazném pokynu hovoří o mládeži, rozumí se tím též dítě	
mladistvý		15-18 let	§ 8 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník) je stanovena způsobilost fyzické osoby k právním úkonům a podmínky vzniku zletilosti.
mládež	osoby od 18 let – 26 let věku		
nezletilý			§ 8 a 9 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník)

3. VSTUP POLICIE DO ŠKOLY

Ředitelé škol nemohou bránit policii ve vstupu do škol vzhledem k **obecným ustanovením trestně právních předpisů o povinné pomoci policejním orgánům**. Ředitel tedy poskytne v případě, že je o to policií požádán,

vhodnou místnost k výslechu žáka ve škole. Nejde samozřejmě jen o striktní dodržování předpisů, ale měla by zde existovat snaha o maximálně dobrou spolupráci pracovníků obou subjektů, vzájemný respekt a vstřícnost v zájmu dětí a mládeže i v obecném zájmu.

4. PŘEDVOLÁNÍ A PŘEDVEDENÍ

Policie může nezletilého **předvolat nebo i předvést**. Ve školách lze od nezletilých žáků vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech svědka, výslech osoby podezřelé nebo výslech obviněného poté, kdy je **ředitel školy nebo jeho zástupce seznámen s předmětem policejního úkonu včetně důvodů, jež k němu vedou**. To se týká i případného **uvolnění žáka** ze školy pro potřebu policie, např. k rekonstrukci na místě činu, rekognici, označení míst páchaní trestné činnosti, k vydání věci, k výslechu či podání vysvětlení na útvaru policie. Jedná se tedy o všechny policejní úkony ve smyslu zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, ať již jde o poškozeného, svědka či pachatele protiprávního jednání.

Z § 422 občanského zákoníku vyplývá, že škole přísluší vykonávat náležitý dohled nad nezletilými žáky. Tato povinnost a odpovědnost přísluší především rodičům, ale i těm, kteří přechodně tento dohled vykonávají. Pedagogický dozor nad žáky je zásadním prvkem v ustanoveních předpisů, které upravují povinnosti v péči o bezpečnost a ochranu zdraví ve školství.

Pokud má být předvolání nebo předvedení a výslech žáka – dítěte provedeno ve škole a z důvodu zajištění, aby nebylo mařeno další vyšetřování, není předem vyrozuměn zákonný zástupce žáka, je žádoucí, aby škola zajistila přítomnost pedagoga, neboť za žáka v době vyučování škola odpovídá. Ředitel školy by měl stanovit odpovědnou osobu, která bude zajišťovat uvedený dohled.

Pokud jde o **omluvení nepřítomnosti žáka** z důvodu předvolání nebo předvedení, postup vyplývá opět z obecně povinné součinnosti s vyšetřujícími orgány podle trestně právních předpisů.

Policista je povinen při výkonu své pravomoci prokázat svou příslušnost k policii, a to stejnokrojem s identifikačním číslem, služebním průkazem, odznakem služby kriminální policie nebo ústním prohlášením “policie” (ustan. § 10 odst. 1 a 2 zák. č. 283/1991 Sb.).

V případě nějaké pochybnosti, pokud jde o totožnost příslušníka policie (zvláště v případě předvedení dítěte mimo školu), je nejjednodušším způsobem ověření totožnosti telefonický dotaz na pracoviště policie, které dotyčný příslušník uvedl a služebním průkazem či odznakem služby kriminální policie a vyšetřování doložil. Výše uvedený postup byl dohodnut se zástupci služby kriminální policie a vyšetřování.

5. Postup při předvolání, předvedení nebo zajištění žáka

Postup při předvolání osoby mladší 15 let řeší Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002 v čl. 8 odst. 1 a s odkazem na § 12 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů: “Osobu mladší 15 let lze předvolat k podání vysvětlení nebo jinému úkonu pouze prostřednictvím jeho zákonného zástupce, orgánu sociálně právní ochrany nebo prostřednictvím školy, jíž je žákem, nebo jiného obdobného zařízení.”

Postup při předvedení dítěte řeší čl. 8 odst. 10 zmíněného Závazného pokynu policejního prezidenta ve smyslu § 13 odst. 6 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů: “Vyžaduje-li závažnost a neodkladnost prováděného šetření předvedení osoby mladší 15 let na útvar policie, je předvedení prováděno zpravidla policisty v občanském oděvu za použití civilního vozidla. Specialista zajistí bezprostředně po předvedení přítomnost osoby způsobilé k jejímu střežení i k případné účasti na služebních úkonech. Je-li

předvedení provedeno ze školy nebo zařízení, specialista zajistí přítomnost třetí osoby po celou dobu služebního zákroku i služebních úkonů. Pominou-li důvody předvedení, osobu mladší 15 let předá zpět do školy nebo zařízení, ze kterého byla předvedena, nebo ji předá zákonnému zástupci.”

Další povinnost ukládá policii § 14 odst. 4 téhož zákona:“Po zajištění je policista povinen na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti některou z osob uvedených v § 12 odst. 3, případně jinou jím určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je policista povinen ihned vyrozumět zákonného zástupce této osoby. V případě zajištění osoby mladší 15 let, vždy též bez odkladu vyrozumí orgán sociálně-právní ochrany mládeže”.

6. Podání vysvětlení žáka

Podle Zákona České národní rady č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, je policista oprávněn požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele, jakož i pro vypátrání hledaných nebo pohřešovaných osob a věcí.

Podat vysvětlení dle § 12 odst. 1 uvedeného zákona je *osoba* povinna vyhovět ihned v případě, že jde o závažnou trestnou činnost.

Pokud jsou tato vysvětlení požadována od *dítěte*, podle odst. 4 čl. 8 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 8/2002 je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce. To neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Na způsobu vyrozumění se domluví policista s vedením školy nebo zařízení. Dle odst. 6 čl. 8 uvedeného závazného pokynu rozhodne policista vzhledem k okolnostem, závažnosti nebo složitosti případu, zda přibere třetí osobu k podání vysvětlení osobou mladší 15 let.

7. Výslech žáka

Škola musí o výslechu žáka předem vyrozumět zákonného zástupce dítěte (Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j.: 14 269/01-26 čl. 8 odst.2 a 3), pokud tak již neučinila Policie České republiky (Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 odst.4 čl. 8). V případech, kdy by mohlo být takovým oznámením mařeno další vyšetřování a po předchozí dohodě s odpovědným pracovníkem policie, vyrozumí škola zákonného zástupce bezprostředně po souhlasu policie. Sdělení v nevhodnou dobu by například mohlo v některých případech ohrozit i bezpečnost dítěte (např. týrání nebo zneužívání v rodině, podpora trestné činnosti v rodině atp.).

Podle ustan. § 102 odst. 1 trestního řádu a zákona o Policii ČR mohou být *mladiství* vyslýcháni bez účasti osob vykonávajících dohled nad nezletilými.

Ve smyslu trestně právních norem je však stanoveno, že u *mladistvých obviněných* je nutná obhajoba (§ 36 odst. 1 písm. c) tr. řádu). Obhájce se tedy povinně zúčastňuje všech úkonů trestního řízení včetně výslechu. Přítomen může být dále znalec, konzultant či tlumočnick. Jiná situace však nastává při výslechu dětí, kdy platí i ustanovení § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o povinnosti informovat zákonné zástupce před započítáním úkonu; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Povinnost ustanovit mladistvému obviněnému obhájce a informovat zákonné zástupce před výslechem dětí o této skutečnosti nenáleží řediteli školy popř. školského zařízení, ale jedná se podle § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb. o povinnost orgánů činných v trestním řízení.

Školy a školská zařízení mají pochopitelně zájem, aby bylo respektováno v prvé řadě předvolání prostřednictvím zákonných zástupců. Současně je ovšem jasné, že ve značné míře jsou vyšetřovány děti z problémových rodin, z rodin, kde

rodiče často trestnou činnost dětí kryjí nebo se nacházejí v roli pachatele a nemají zájem na jejím řádném vyšetření. Je proto nutné individuálně posuzovat konkrétní situaci a snažit se vyjít policii vstříc, i když to znamená určitou zátěž pro pracovníky školy, zvláště v situaci, kdy je zapotřebí předvést dítě nebo mladistvého na příslušnou součást policie.

Současně je nutno připomenout, že i pro *děti a mládež* v plné míře platí presumpce nevinny, jakož i striktní ochrana jejich práv včetně práva na obhajobu a práva odepřít výpověď na jedné straně a dodržování povinností včetně státem uložené nebo uznané povinnosti mlčenlivosti na straně druhé. Není snad ani nutné připomínat, že dítě nemůže a nesmí být ani slovně v souvislosti s výsledkem napadáno nebo jinak sankcionováno. Pokud by bylo dítě předvedeno ze školy, je nutné, aby už i po cestě byl přítomen pedagog či jiná osoba k tomuto určená.

V předškolních zařízeních je třeba uvedené postupy vždy uplatňovat zvláště citlivě a opatrně.

8. NEOMLUVENÁ ABSENCE ŽÁKA

Závažným problémem je i **hlášení neomluvené absence**. Je třeba vycházet z § 31 zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o přestupcích, který označuje jako přestupek ohrožení výchovy a vzdělávání nezletilců zejména skutečnost, že dítě není přihlášeno k povinné školní docházce nebo dojde k zanedbávání péče o ni. Dále je to § 217 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který zakotvuje jako ohrožování mravní výchovy mládeže vydání (i z nedbalosti) osoby mladší 18 let v nebezpečí zpustnutí (např.: umožněním vést zahálčivý život).

Danou otázku řeší **Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** č.j. 10194/2002-14 ze dne 11. března 2002 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, který

je v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, vymezující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví na základních a středních školách. Výše uvedený materiál uvádí konkrétní počty zameškaných neomluvených hodin v průběhu školního roku a opatření včetně postupů, které mohou následovat ze strany školy.

9. Závěrečná ustanovení

Zrušuje se platnost Informace pro školské úřady, školy a předškolní zařízení Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 14 144/98-22 z 9. července 1998.

Tato informace nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku MŠMT.

PaedDr. Jaroslav Müllner v.r.

náměstek ministryně školství mládeže a tělovýchovy

ABSTRAKT

MICHLOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z dětské kriminality se zaměřením na soudní řízení, na ukládaná opatření a na další institucionální pomoc*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra civilního a církevního práva. Vedoucí práce K. Hyková.

Klíčové pojmy: dětská kriminalita, ochranná výchova, dětský domov se školou, výchovný ústav, rodina, kurátor pro mládež, dobrovolnický program, hranice trestní odpovědnosti

Práce se zabývá dětskou kriminalitou se zaměřením na soudní řízení ve věcech nezletilých delikventů a na opatření, která mohou být uložena dětem mladších patnácti let, dopustí-li se činu jinak trestného. Dále se zabývá institucemi, které mají co do činění s nezletilými delikventy a popisuje jejich možnosti péče.

První část práce se zabývá statistickými údaji týkající se stavu dětské kriminality v roce 2007 a jejím vývojem od roku 1989. Dále charakterizuje specifické znaky trestné činnosti dětí a základní faktory, které delikventní chování dětí ovlivňují. Věnuje se i často diskutovanému tématu snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.

Nejdůležitější část práce obsahuje informace o již zmíněném soudním řízení ve věcech nezletilých delikventů a o v něm ukládaných opatřeních. Popisuje instituce, do nichž se díky uloženému opatření může dítě dostat a popisuje i možnosti dalších institucí jako je policie, škola, odbor sociálních věcí v čele s kurátorem mládeže, pedagogicko-psychologická poradna či psychiatrická léčebna. Zabývá se i rodinou a zákonnými opatření v rámci rodiny. Zmiňuje i dobrovolnické programy, které se věnují u nás práci s delikventními dětmi. Nakonec popisuje pro inspiraci několik zahraničních způsobů pomoci dětským delikventům.

Abstract

Chosen captures from juvenile delinquency focused on proceeding at law, on given precaution and other institutional help.

Key words: juvenile delinquency, safeguarding upbringing, children's home with education, house of correction, family, trustee for children, voluntary program, the age limit of criminal liability

The work puts mind to juvenile delinquency focused on proceeding at law about juvenile offenders and precautions that can be enjoined to children younger than 15 years if they commit a fort. It is also engaged in institutions who work with these offenders and describe their possibility of theirs care.

The first part of the work deals with statistical data about situation of children's criminality in 2007 and its development since 1989. It also characterizes some special features of criminal activity of children and basic factors that influences delinquent behavior of a child. It attends to a discussed topic of lowing the age limit of criminal liability.

The most important part of the work contains some information about mentioned proceeding at law about juvenile offenders and enjoined precautions. It describes some institutions where the child can be send and describes other possibilities of institutions such as police, school, welfare centre headed by parole officer, educational-psychology service or mental home. It goes into a family, law precautions in it. It speaks about voluntary programs that attend to work with delinquent children. The end of the work describes some more ways from foreign countries of help of juvenile delinquents.